سبا به ناوخته وي

(د افغانستان د ثبات او پرمختګ څو مسئلې)

Ketabton.com

ډاکتر محمد ابراهیم شینواری

۱۳۸۹ل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبا به ناوخته وي

د افغانستان د ثبات او پرمختګ څو مسئلې

لړليک

سريزه i
کمزوري دولتونه؛ بې ثباته هيواد ۱
د افغانستان په ثبات، توازن او انکشاف کې د اسلام رول ۲
آيا زموږ ملي هويت ټينګ دی که لړزاند؟ ۱۵
په افغانستان کې د ژبو مسئله ۱۹
اقليت او اکثريت ۲۷
متوازن انکشاف ۳۳
د ښځو او نجونو پوهنه او کار ۴۲
کادري توازن ۴۹
د ديني او عصري زده کړو مسئله ۵۲
آيا موږ د ښار او کلي توپير له منځه وړلای شو؟ ۶۰
د نفوسو د بې کنټروله زياتېدو په وړاندې څه پلان لرو؟ ۶۴
آيا چټکې ښاري کېدنې ته اړتيا لرو؟ ۷۱
په افغانستان کې ملت جوړونه ۷۵
له تشدد نه ډکې لانجې، د لانجو مخنيوی او ملت جوړونه ۸۵
آيا دلته د حکومت يو ازې يو ماډل برياليی دی؟ ۹۳
آيا افغانان جګړه مار دي، جنګيالي که د عدم تشدد لارويان؟ ۹۸
تر ډيورنډ کرښې ها خوا زموږ نه بېلېدونکې برخه که تېر شوی تاريخ؟ ۱۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ځاځکی او به په کومه بیه؟..۱۱۲
آیا افغانستان د یو بې طرفه هېواد په توګه تضمینېدای شي؟......................۱۱۶
بهرنۍ مرستې: سېروم که سنډروم..۱۲۰
آیا نړیوال ټوب فرصت دی، چېلنج که خطر؟..۱۲۶
آیا نړیوال په افغانستان کې سوله غواړي؛ که جګړه؟..................................۱۳۳
آیا افغان مشران ملت ته هیله ورکولای شي؟..۱۴۷
نتیجه..۱۵۱
ماخذونه..۱۵۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

سريزه

افغانستان د پیړیو په اوږدو کې تل له ډېرو ستونزو سره مخ شوی دی؛ خو دا تېر د ېرش کلونه په ځانګړي ډول د غیر عادي کړاوونو کلونه وو. هیواد او ولس د دوه سترو زبرځواکونو له خوا د رامنځته شوو جګړو سره مخ شوا و د فرصت غوښتونکو ګاونډیانو د مداخلو او لاسوهنو لپاره زمینه جوړه شوه.

د پخواني شوروي اتحاد د یرغل په نتیجه کې له هرو لسو افغانانو یو تن خپل خوږ ژوند له لاسه ورکړ، له هرو نهو نه یو معلول شو، له هرو درې تنو یو مهاجر او په سلو کې ۸۰ کورونه او کلي وران او د هیواد اساسي زیربناوې ونړېدې.

ولس په دوامداره ډول دا هیله لري، چې هیواد ته به یې سوله راشي، چې د دوی د اولادونو او راتلونکو نسلونو پر مخ د نیکمرغۍ دروازې پرانستل شي، خو تر هر څه هیلو وروسته، نوې ستونزې او لا خطرناک چلنجونه را مخې ته کېږي.

د دې دوامداره بې ثباتیو او ورانیو اساسي علتونه څېړل پکار دي او د هغو په وړاندې د داسې تدابیرو نیولو ته اړتیا ده، چې دا هیواد نور کرار، با ثباته او ولس یې نیکمرغه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن سبا په هیواد کې د بې ثباتۍ او کمزوري دولت د ستونزو په باب پوښتنې هر چېرته اورېدل کېږي. ددې کتاب لومړنۍ لیکنه زیاته پر دې پوښتنه متمرکزه ده، چې ولې افغان دولتونه کمزوري او هیواد زیاتره بې ثباته وي، نورې لیکنې یې په اوږده موده کې د حل په لارو تمرکز کوي، چې که نن د هرې یوې په باب روښانه پالیسي او پلانونه جوړ شي، د هیواد له پرمختګ او د دولتونو له پیاوړتیا او دایمي ثبات سره مرسته کوي او که نن دغه کار ونه شي، **سبا به ناوخته وي** او بیا به زموږ ستري ستونزې لا ډیرې وي، چې د هیواد د لا بې ثباتۍ، د ولسونو تر منځ د بې باورۍ او ژورو ټولنیزو او سیاسي ستونزو سبب به شي.

افغانستان همدا اوس له درې ډېرو سترو بیړنیو ستونزو سره مخ دی، چې درې واړه له بې ثباتۍ او کمزورۍ سره مرسته کوي: **جګړه، د مخدره توکو مافیا او اداري فسا د**. دا درې او نور ډېر مسایل شته چې زموږ د هیواد د رهبرانو او پوهانو مسوولیت چلنجوي او چټک، بیړنی او عاجل حل ترې غواړي. ما په دې کتاب کې زیات په دغو بیړنیو ستونزو ډېر بحث نه دی کړی؛ ځکه یو خو په ګرمو مسلو ډېر زیات ګرم بحثونه روان دي، او له بلې خوا په دې هیواد کې لا هم زیاتره د مسایلو د تحلیل، بحث او شننې پر مهال ذوقي او سلیقوي برخورد ته ترجیح ورکول کېږي او علمي- تحلیلي بحثونه په ناندریو او لانجو اوړي.

له ګرانو دوستانو هر یوه ښاغلي استاد اسد الله غضنفر، ګران ډاکتر خوشال روهي، او ښاغلي انجینیر ملنګ ابراهیمي نه د زړه له کومې مننه کوم، چې هر یوه دا لیکنې په غور ولوستې؛ ډیر ارزښتمن نظرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې راكړل او د سمون او ښه والي لپاره يې پر ځای مشورې راكړې. له ګرانو ورونو- د اسلامي علومو ډاكتر مصطفی نيازي او قاضي صاحب عبدالرحمن الفت محمودي سره مې (د افغانستان په ثبات او انكشاف كې د اسلام رول، د نفوسو مسله، د ديني او عصري زده كړو مسله او د ښځو او نجونو پوهنه او كار) عنوانونه چې له ديني مسايلو سره يې ارتباط درلود؛ شريک كړل، ډاكتر صاحب نيازي ډير عالي نظرونه راكړل، چې تر وسه مې د هغوی له مخې په دغو برخو كې سمونې وكړې، چې له دواړو نه د زړه له كومې مننه كوم. ښاغلی ورور امير جان وحيد احمد زی هم د زياتې مننې او ستاينې وړ دی چې د كتاب اډيت يې په ډيره مينه او زغم سره وكړ او پر ځای سمونونه يې پكې راوړل. زما ورور ډاكتر نصرت الله د كتاب وروستي پروفونه ولوستل، هم يې اډيټ كړل او هم يې ډير ښه سموونكي نظرونه راكړل، چې ډيره مننه ترې كوم. د كتاب كمپوز او ډيزاين ښاغلي ورور شامحمد عمرخيل په ډيره مينه او پاملرنه كړی دی، چې د ځانګړې مننې وړ دی. لوی الله (ج) دې ټولو ته ستر اجرونه وركړي.

<u>هيله لرم افغان مشران او پا ليسي جوړونكي دومره وخت پيدا كړي، چې دا لنډې ليكنې ولولي، او د اړوندو برخو چارواكو ته لارښوونې وكړي، چې په خپلو برخو كې جامع او اړينې پا ليسي ګانې او پلانونه ورته جوړ او پلي كړي. همدا راز هيله لرم افغان ځوانان دا كتاب په مينه ولولي او د هېواد د نن او سبا د ستونزو د حل لپاره ترې انګېزه واخلي.</u>

په پای كې له متعال الله (ج) نه استدعا كوم چې زموږ نېتونه، هېلې او غوښتنې د خپلې رضا لپاره خا لصې او د خپلو بنده ګا نو د خير سبب يې كړي

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوري دولتونه، بې ثباته هېواد

ولې افغان دولتونه تل کمزوري او په افغانستان کې تل یا زیاتره بې ثباتي وي؟

لنډيز:

فقر، د تعلیم ټیټه کچه، کمزوري دولتونه، د ملي ستراتیژۍ نشتوالی، له افغانستان څخه د نیم بدن بېلېدل، د افغانستان سیاسي-جغرافیوي ستراتیژیک موقعیت، د نړیوالو زبرځواکونو یرغلونه او د ګاونډیانو مداخلې ددې هیواد د بې ثباتۍ مهم سببونه دي.

که افغانان غواړي، چې په یوه با ثباته هېواد کې یو مشروع او پیاوړی دولت ولري، چې دوی ته نېکمرغي او خوشحالي راولي او هیواد ته یې سوله او ثبات؛ نو باید د دغو سببونو د حل لپاره کار وکړي.

دا به یوه اوږده، ستونزمنه، ګرانه او پېچلې پروسه وي وي؛ خو ناممکنه نه ده. هیله، امید، ژمنه او عزم غواړي او د فکر، کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان په تاریخي لحاظ یو ویاړمن هېواد دی. نړۍ ته یې د خپل نفوس او موقعیت په تناسب ډېر رهبران وړاندې کړي دي او د دې سیمې په ثبات ټینګولو او نړیوال تمدن ته د علم او ادب په ورکولو کې یې زیاتره مهم رول درلودلی دی.

له دې سره سره په دې هېواد کې دولتونه زیاتره کمزوري، کم وسه او له بې ثباتۍ، داخلي او بهرنیو لانجو، جنجالونو او کړکېچونو سره مخ وي.

ددې یو مهم سبب دادی، چې افغانستان یو غریب او بېوزلی هېواد دی، موجودې منابع یې په نشت حساب دي او که څه شي لري هم؛ تر ځمکې لاندې او را ایستل شوې نه دي.

د دولتونو کمزوري او د ثبات نشتوالی، چې طبعاً د منابعو له کمښت سره مل وي د دې سبب شوي، چې ولسونه او نسلونه له تعلیم، زده کړې او پوهې بې برخې پاتې شي او که یو څو تنه د کار خلک پکې پیدا هم شي؛ نو هغه یا په ژوند یا مرګ له هېواده ورک شي او که پاتې هم شي؛ نو په یو ګل نه پسرلی کېږي. د پوهې او مهارت نشتوالی له فقر او بې وزلۍ سره یوه معیوبه دوره جوړوي، چې ناپوهي فقر او فقر ناپوهۍ ته لا ډېره زمینه برابروي او معیوبه دوره لا تشدیدوي، چې دا معیوبه دوره د دولتونو د کمزورۍ او د هېواد د بې ثباتۍ سبب کېږي.

ناپوهه او کم پوهه وګړي، چې خپله ولږه او بې وزلي تنګ کړي؛ نو د کوچنیو انګېزو د پیدا ایښت په صورت کې ډېر ژر د خپلو حکومتونو سستې پایې نړوي او لږ و ډېره راټوله شوې هستي یې تالا کوي. دوی هغه وخت لا بریالي وي، چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومتونو کې کومه ديني کمزوري ووينې او پر خلاف يې دجګړې جواز هم پيدا شي. په دې صورت کې بيا د دوی ذهن او روان تسکين وي، او کومه وجداني غلطي نه احساسوي.

که دولتونه کمزوري او غريب نه وای او د ملي ستراتېژۍ په رڼا کې يې د کليو او ښارونو خلکو ته يو شان امکانات برابرولای شوای؛ نو خلکو به خپل دولتونه نه تالا کول. د ابن خلدون د وينا له مخې هغه وخت، چې ښاريان نرم، پاسته، خوش ګوزران او عياش شي؛ نو ښار، زېره او وړي غريبان او کليوال يې د بر زر تالا او چور کړي. دا وينا دلته ښه تطبيقېږي.

افغان ملت يو نامتجانس ملت دی، چې له ګڼو قومونو او نژادي ګروپونو جوړ او هيواد يې د بېلابېلو کلتورونو او فرهنګونو د مخامختيا مرکز پاتې شوی دی. فقر، ناپوهي، سخته جغرافيه او اقليم، د لارو کموالی، د فابريکو او صنعت کمی، بې امنيتي او بې ثباتي ټول له دې سره منفي مرسته کوي، چې دا ملت نامتجانس پاتې شي، او د تمدن، پرمختګ او د ملت په يوه لوښي کې د بېلابېلو قومي او ګروپي هويتونو د پوره حل پر لور بې يون پڅ، ورو، ټکنی او ځنډنی شي.

دا چې دولتونه کمزوري او بې ثبات، ه او ولس په ناپوهۍ او فقر کې ګېر دی؛ نو دولتونه او ولسونه پر دې نه دي بريالي شوي، چې يوه واحده او روښانه ملي ستراتېژي ولري.

يوه طبيعي بدمرغي مو داده، چې د افغانستان جغرافيايي-سياسي موقعيت داسې پېښ شوی، چې د لويو فاتحانو د څلور لارې په توګه د وخت او زمان د هر زبر ځواک پام ځانته را اړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه خوږي او خواخوږي مفکر الفت صاحب ډېر ښه ويلي وو:

نه اپلاتون نه ارسطو راځي يونانه ځنې
اېستلې توره سکندر په دغه خوا راځي

رښتيا که سکندر د نړۍ په هاغه سر يونان کې امپراتور ېږي؛ نو اېستلې توره پر دې لور راځي، چنگېز، تيمور، بابر، نادر، شوروي اتحاد او ځينې نور، خو لا يو څه په ګاونډ کې وو؛ خو انګرېز او امريکا هم، چې زبرځواک شي، پر دې هېواد يرغل راوړي. بيا هم د الفت صاحب خبره: (په دې هيواد نه د مسلم رحم راځي او نه د کافر) د لويو-لويو معنوي او انساني شعارونو لرونکي فاتحان هم، چې دلته راغلي؛ نو دې غرونو او تړو او زامنو يې ورسره مقابله او مقاومت کړی او دغو فاتحانو او مغرورو زبرځواکونو ترې کله "کله منارونه" جوړ کړي، او کله يې "پوليګونونه" او "ليلې دښتې" د دوی په مړو ډکې کړې دي.

يو بل مهم سبب دا هم دی، چې پښتون قام، چې د نورو ورونو قامونو د مشرورور مسووليت ور تر غاړه دی، د ډېرو سترو مقاومتونو په نتيجه کې کمزوی شوی، بدمرغه او په ستونزو کې ګېر دی. دا خبره ما له يوه هزاره افغان نه د باميانو په يکاولنګ کې زده کړه: نومړی، چې د حقوقو او سياسي پوهنو ماستر و، استدلال يې کاوه، چې افغانستان د وروسته پاتې هېوادونو په شان په سنتي، عنعنوي او قبايلي لارو چارو کنټرول شوی او کنټرولېږي؛ خو زموږ مشرورور په داسې ستونزو کې اخته او دښمنانو دومره ټکولی دی، چې د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بار ورل ورته ګران شوي دي. ده ویل، هر ماښام دعا کوي، چې کوز پښتانه خدای ببرته له نورو افغانانو سره یو ځای کړي، چې محور پیاوړی او د افغانستان ثبات تضمین شي. که ثبات نه وي؛ پرمختیا، اقتصادي ښېرازي او تعلیمي روښانتیا هغه څه دي، چې لاسته راوړل یې ډېر ګران دي او که لاسته راشي هم، ساتنه او تداوم یې ستونزمن کار دی. زموږ نیم بدن باید ببرته پوره شي او یا یې بدیل حل لارې پیدا شي. له بلې خوا د افغانانو قبیلوي سیستم او په ګرانو، لرې او پیچلو سیمو کې یې له ښارونو او مدنیتونو لیرې او سیدل هم د بې ثباتیو سره مرسته کړې ده.

که افغانان غواړي، چې په یوه با ثباته هېواد کې یو مشروع او پیاوړی دولت ولري، چې دوی ته نېکمرغي او خوشحالي راولي او هیواد ته یې سوله او ثبات؛ نو باید د دغو سببونو د حل لپاره کار وکړي.

دا به یوه اوږده او ستونزمنه، ګرانه او پېچلې پروسه وي خو ناممکنه نه ده. هیله، امید، ژمنه او عزم غواړي او د کار، فکر او عمل زړور خلک.

❋❋❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان په ثبات، توازن او انکشاف کې د اسلام رول

هر دین په خپل وخت کې د انساني ترقۍ او پرمختګ پر لوري یو مثبت حرکت او د مادي او معنوي ښیرازتیا، د انسانانو د داخلي سکون، د ټولنو د نظم او هیوادونو د ثبات برابرونکی عامل و.

د اسلام روښانه دین وروستی اسماني برحق دین دی او کله چې د دې هېواد خلکو دا مبارک دین ومنلی، بیا یې ورسره کلک تړون مونږلی او د دوی په اروا او ټولنیز ژوند کې ډېر ژور ننوتی دی.

اسلام زموږ د هویت تر ټولو عمده توکی او زموږ د اتحاد، یووالي او ځواکمنتیا اساسي عامل دی.

د اسلام د سپېڅلي دین د ژوندي او دفاعي پوټېنشل له برکته دې ملت له ډېرو سترو زبرځواکونو سره مقابله کړې ده او دا هېواد یې متحد او روغ او ملت یې سرلوړی او بریالی ساتلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی .

په دې دین کې د دې ورتیا شته، چې د دې ملت د اتحاد، پرمختیا او لوړتیا او د دې هېواد د ثبات او نیکمرغۍ لارې چارې تضمین کړي .

کله، چې افغانانو پر دین منګولې لګولي؛ بریالي شوي دي او کله چې په احساساتي ډول د نورو په ارزښتونو او شعارونو پورې نښتي دي، له ټکرونو سره مخ شوي او له منځه تللي دي .

اعلیحضرت امان الله خان، چې د اسلام او غزا نوم یې یاداوه؛ په ځوانۍ کې د غازي، بابا، قاید او نورو معززو نومونو خاوند شو او د وخت داسې زبرځواک یې مات کړ چې په خاوره کې یې لمر نه ډوبېده؛ خو چې د شپو خولۍ او درېشۍ تلقین یې پیل کړ؛ بیا یوه عادي سړي ترې تخت او پاچاهي ونیوله او له خپل هغه وطن نه وتلو ته اړ شو؛ چې ده ورسره اورنۍ مینه لرله .

خلقیان په افسانوي ډول خپلې ژمنې ته متعهد، زړور او د جګړې هر ډګر ته پخپله روان وو؛ خو چې له اسلام او دین سره په ټکر کې راغلل؛ نو ډېر زیات ټوټه - ټوټه او تباه شول.

دا یوه حساسه مسئله ده، چې د اسلام له سپېڅلي دین نه هم ځینې اشخاص ناوړه استفاده کولای شي؛ خو دا د انساني فطرت کمزوري ده، چې کله کله هره سپېڅلې پدیده د خپلو شخصي ګټو لپاره کاروي. په دې کې د اسلام هېڅ ستونزه نشته؛ بلکې دا د اشخاصو کمزوري او غلطي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني حکومتونو بېلګې په نوره نړۍ او اسلامي هيوادونو کې تېرې شوي دي موږ يې داسې بېلګو ته ضرورت لرو لکه د رسول الله (ص) په مدينه کې چې د لوړوالي معيار تقوا او د جزا په ورانديې د قريشي جنۍ او يو عادي فرد توپير نه وا و يا د حضرت عمر (رض) په دربار کې يو يهودي او جليل القدر صحابي حضرت علي کرم الله وجهه په يو شان محکمې ته حاضرېدل.

هغه ډول حکومت چې يو څو کسان د کليسا يا ديني ټولنو په نوم د ټولنې پر ټولو برخو قابض شي او نور خلک خبرو او کار ته نه پرېږدي، د دې زمانې د مقتضياتو ځواب نه شي ويلای.

د اسلام دين د ازادې ټولنې، مشورتي نظام او د امت رايو ته د مراجعې له لارې د ښه حکومت ډېرې ښې بېلګې لرلې دي، همدا راز مسلمانانو د ګڼ مذهبو ټولنو مشري هم په داسې شان کړې ده چې د هر چا انساني کرامت او حقونه يې په نظام کې خوندي و.

په ځينو وختونو کې ديني عالمانو د تغلب، وراثت او انحصار په صورت کې هم د ځينو شاهانو پاچهۍ ته روا ويلي دي، خو ممکن په هماغه وخت کې د فساد، فتنې او خونرېزۍ په نسبت دغه يو مناسب کار و.

خو اوس ښه لار داده چې د امت او ملت د هر ځو مره ډېرو خلکو او ټولنيزو ګروپونو نماينده ګي چې د ژوند په مهمو مسلو او سياست او دولت دارۍ کې شريکه شي، هماغومره به د حکومت مشروعيت زيات شي. داد اسلامي ټولنې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مختنګ پوري اړه لري او چې څومره ډېر خلک د ژوند او سیاست په مسایلو کې پوهه او دلچسپي پیدا کوي، هماغومره دین او حکومت دواړه د اشخاصو له انحصاره راوځي او د مسلمانانو ډېر وګړي پکې برخه اخلي.

دا چې په افغانستان کې حکومتونه کمزوري او ولسونه د خپل ژوند او معیشت تېرولو لپاره ډېرو ابتدایي منابعو ته ضرورت لري او هغه منابع هم ورته نه دي تیارې شوې؛ نو کله-کله دوی د خپل مسلمان حکومت پر ضد هم پارول کېدای شي. د امیر حبیب الله کلکاني خوځښت یوه دغسې بېلګه وه، چې د مسلمان آمان الله خان پر ضد وښورېده: هغه تر واک نیولو وروسته وویل: "زه پیسې په ښوونځیو نه لګوم؛ بلکې ملایانو ته یې ورکوم، چې دعا وکړي او عسکرو ته یې ورکوم، چې قند و قروت پرې وخوري". په دې خبره کې ډېر ساده ژوروالی پروت دی، که په دې ټولنه کې دې ملا ملګری و، خلک دې پر ضد نشي پارېدای او که عسکر دې خوښ وساتل؛ ساتنه دې کوي؛ خو دا چې نوموړي نه کاري ټیم لاره او نه یې ددغو دوو ګروپونو د خوشاله ساتلو لپاره کافي منابع لرلې؛ نو ولس دده پر خلاف له نادرشاه سره ودرېد او دده حکومت یې چپه کړ.

سربېره پر دې، چې اسلام د فرد او ټولنې په جوړولو کې بنسټیز رول لوبولی او لوبوي یې، د هېواد د بقا، ثبات او ساتنې لپاره هم تر ټولو ټینګ بنسټ دی.

متاسفانه هغه توره، چې د افغاني فاتحینو سره وه، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستيو وختونو کې دوی کېښوده او دا يوه لويه کمزوري ده. فکر کوم چې دا هم د انګريزانو دسيسه او مهارت و چې موږ يې خلع سلاح کړو او زموږ نه يې اساسي دفاعي عامل واخست او پاکستان ته يې ورکړ.

پاکستان اوس هغه ستراتېژي د خپلې بقا او عظمت لپاره کاروي، چې افغانانو هېره کړې او پرېښې ده. د پرويز مشرف په شان يو سيکولر سړی هم په خوله د امت خبرې کوي؛ خو په موږ کې ځينې کسان ليبراليزم، سيکولريزم، ډموکراسي او کمونېزم زمزمه کوي؛ او چې پوه شي، ولس ورسره په دغو شعارونو نه ځي؛ نو بيا د روسي او امريکايي عسکرو يرغل ته ښه راغلاست وايي.

ځينې د پام وړ نورې خبرې دادي:

- پاکستان، چې د ځينو پوهانو په نظر د اسلام په نوم د عظمت غوښتنې ستراتېژي پر مخ بيايي، غواړي د هندوکش لوړې څوکې او امو سيند په لومړي قدم کې خپلې پولې کړي او بيا د ټولې اسلامي نړۍ د تسخير يا کم تر کمه مشرۍ خيالونه وپالي. موږ ترې څنګه ځان داسې وساتو، چې اسلامي وروري او ښه ګاونډيتوب مو ورسره ټينګ وساتل شي؛ خو ملي ګټې او ملي استقلال مو زيانمن نشي.

- د ايران ولايت فقيه زموږ دافغان شيعه ورونو لپاره په سياسي برخه کې ولايت فقيه نه دی. موږ بايد خپل افغان شيعه ورونه دې لور ته وهڅوو، چې خپل مشران تر ايراني هغو لوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګڼي. دا کار په تاریخ کې بېلګې لري او شیعه افغانانو د صفویانو پر ضد. چې د سیاسي مشرۍ تر څنګ یې شیعه مذهبي مشري هم په لاس کې وه، په داسې مېړانه د نورو افغانانو په څنګ کې مقابله کړې ده؛ چې تاریخ یې کمې بېلګې لري.

- عربستان، ترکیه او مصر هغه هېوادونه دي، چې د مسلمانانو مشري یې کړې ده، اوس هم ښکاري چې مشران او سیاسیون یې غواړي او له دې سره لېوال نه دي، چې نور اسلامي ملتونه او د هغوی په منځ کې افغانان دغه مقام ته کاندید شي.

- د څو تنو له خوا د اسلام په نامه د یوه انحصاري حکومت جوړولو مسئله هم د پام وړ ده، چې د نورو د محرومولو له لارې خطرناکو انتقام پالنو ته لار اوروي دیني عالمان، پوهان او د هېواد خبرګان باید پرې فکر وکړي او د حل او مخنیوي لارې ورته پیدا کړي.

- دا سمه ده چې د اسلام دین د نړیوالې مشرۍ قابلیت لري؛ او د هر مسلمان دنده ده چې د اسلام د اعتلا او نړیوالو ته یې د رسونې لپاره جدوجهد وکړي؛ خو غربیان، چې عملاً یې د نړۍ مشري په لاس کې ده او د دې مشرۍ لپاره وسایل، اداره، اراده او منابع لري، نه غواړي، چې دغه ځای ترې مسلمانان ونیسي؛ نو افغانانو ته په دې کې کم تر کمه په سیاسي برخه کې احتیاط پکار دی، چې په دې وخت کې، چې لا مسلمانان په مجموع او افغانان په ځانګړي ډول په کمزوري حالت کې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغسې لويې او لـه وختـه مخکـې خبرې او دعوې وکړي. د يـو ارمـان پـه توګـه دا ښـه خبره ده، چې د نړۍ مسلمانان متحد شي او يـو نړيـوال خلافت جوړ کړي؛ خو ددغـه ارمـان لپاره لا ډېره اوږده موده او لوی مزل پـه مخ کې پروت دی، او افغانان بايد پـه يـوازې توګه ددې لويې قربانۍ د لومړۍ ليکې پياده عسکر نه وي.

- همدا راز کېدای شي د نړۍ حالات داسې لوري تـه لاړ شي، چې دينونـه د لا زيـات تفاهم پـر خـوا حرکـت وکـړي؛ او د مسلمانانو يـو والـی بيا چاتـه خطر نـه؛ بلکې د تفاهم او نژدې والي لپاره يوه اسانتيا ښکاره شي. اسلام د دغسې نړيـوال تفاهم د جوړولو استعداد او تجربه دواړه لري.

مـوږ بايـد خپـل اسـلامي هويـت وسـاتو، ويـې پـالو او پـرې وويـاړو؛ خـود اسلام د اصـولو سره سم د نـورو تمدنونو، د ينونـو او ملتونـو سـره د لا ښـه تفـاهم لپـاره کـار وکـړو او ګاونـډيانو، سيمې او نـړۍ تـه داډ ورکـړو، چې زمـوږ هېـواد او ديـن د هېچـا لـه خوا د هېچا پر ضد نه استعمالېږي.

دا چې ګاونـډيان مـو هـم زيـاتره اسـلامي هيوادونـه دي، نـو کيـدای شي د اسـلامي ورور ولـۍ او ښـه ګاونـډيتوب د اصـولو لـه مخې د دوی لـه دولتونـو، ولـسونو، دينـې، ټـولنيزو او فرهنګي ټولنـو او سازمانونو سـره د متقابـل درنـاوي او متقـابلو ګټـو د پرنسيپونو پـر اساس ښې اړيکې ټينګې کـړو او ورسره ويـې پـالو

لـه ديـن نـه ليرې والـی مـډرنيزم او پرمختـګ نـه دی، بلکې يـوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشتباه ده، چې کله خوش باوره خلک فکر کوي، د دین نه په لیرې والي کې به دنیایي پرمختګ چټک شي. ختیځ او لویدیځ دواړه دغسې تجربې لري او په لړ توپیر دواړه د دینونو د متحدونکې رول تر پېژندنې وروسته بېرته دین ته راګرځېدلي دي، خو په لږ توپیر.

اروپا او امریکا چې څومره سیکولر ښکاري، رهبران او مفکرین یې دې نتیجې ته رسېدلي، چې له یوې معنوي تکیه ګاه پرته دوی د نړۍ په منځ کې خپل تبارز او لوړوالی نه شي ساتلای او وایي چې عیسوي معنویت د غربي تمدن د ساتلو تضمین دی. د دوی هوښیاري داده چې ملا یې په کلیسا کې په درونډ معنوي حالت کې کېنولی او سیاستمدار یې ترې مشوره اخلي. کله چې د قوې او زور استعمال ته ضرورت پېښ شي، سیاستمدار یې کوي؛ خو د رحم او جوړ جاړي خبرې یې له کلیسا نه را پورته کېږي. د سړې جګړې پر مهال د امریکا تر ټولو پیاوړي ولسمشر رونالډ ریګن دویم پاپ جان پال ته ویلي و، چې بې دینه کمونیزم به له منځه یوسي، خو د یوه عیسوي یو څاڅکی وینه به هم پکې تویه نه شي. په هغه وخت کې پاپ حیران و، چې ریګن څومره خیال باف دی، خو چې کله ورته معلومه شوه، چې کمونیزم د یو نیم میلیون افغان مسلمانانو په وینو مات شو او تر دوی یې امریکا او لویدیځ ته څو چنده ګټه وکړه، نو پاپ ومنله چې ریګن واقعاً د دوی اتل دی.

زما یو ملګري په هند کې یې لوړې زده کړې کړې دي. ده ویل چې یوه ورځ په علمي سیاحت تللو؛ په لار کې د کومې مذهبي ورځې د جشن په خاطر لاره بنده وه. دی وایي کله چې د دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروفیسر دغه مېله ولیده، چې ټول خلک بیره کوي چې بت ښکل کړي، نو دی هم په بیړه له موټر نه ښکته شو او په منډه ورغی، او بت یې ښکل کړ. کله چې بېرته راغی او محصلینو ترې په حیرانتیا وپوښتل چې له دومره پوهې سره بیا هم دی یو بت ښکلوي؟ د پروفیسر ځواب یې داو: په همدې عنعناتو او همدې دین د هند نا متجانسه ټولنه چې سلګونه ټولنیز ګروپونه پکې ژوند کوي، راټوله او متحده ده او دا کار زموږ د وحدت او د هیواد د ثبات لپاره ضرور دی، که نه نو پروفیسر ویل چې په یوه عالي او واحد خالق عقیده لري. که هندي پروفیسر د خپل ملت د اتحاد لپاره دغسې کولای شي، نو په دې کې زموږ لپاره څه زیان دی چې د خپل برحق دین ساتنه او پالنه وکړو او عملي یې کړو. متاسفانه زموږ نیمه - باسواده ځوانانو له دین سره کله کله داسې افراطي برخورد کړی دی، چې دې هیواد او ملت یې ډېره لویه او درنه بیه ورکړې ده.

په مسلمانو هیوادونو کې هم څه بېرته د اسلام پر لور راوګرځېده، هغه ترکانو چې د اتاترک په وخت کې په نامه ملا ژوندی نه پرېښوده، اوس یې اکثریت خلک اسلام ته رایه ورکوي. مصر، پاکستان، الجزایر، سعودي او زیاتره اسلامي ملتونه اوس په دې پوه شوي، چې اسلام نه یوازې ددوی د اخروي بري تضمین دی، بلکې د دنیوي نیکمرغۍ او هیوادني ثبات، اتحاد او پرمختګ لومړنی او اساسي فکتور یې هم دی.

افغان مشران، سیاستوال او مفکرین باید دې ته جدي پام وکړي او د اسلامي تعلیماتو کلیدي او اساسي رول تل په خپلو سیاستونو او پروګرامونو کې په پام کې وساتي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا زموږ ملي هويت ټينګ دی که لړزاند؟

موږ يو واحد ملت يوو، چې لرغونی تاريخ لرو. تاريخ مو تل له نوسانانو ډک و. جګړې، کړکيچونه او بې ثباتي راته يو تاريخي ميراث و او دی، خو په دغو ټولو بدمرغيو او ناتارونو کې بيا هم موږ يو او متحد وو. د لرغونې سترې اريانا او لوی خراسان د وارث په توګه، له احمد شاه بابا را وروسته دې هېواد يو افغاني هويت موندلی دی. په اسلام د افغانستان د خلکو ټينګه عقيده او په دغه جغرافيايي محدوده کې د يوه دولت تر سيوري لاندې ګډ ژوند له موږ سره په دې کې مرسته کړې ده، چې د يوه ملت په شان ژوند وکړو.

شاوخوا ګاونډي هېوادونه تر موږ يو څه ډېر سياسي او موقعيتونه يې هم ښه دي، دوی هم زموږ په شان نامتجانس دي؛ خو زموږ په ملي مسايلو کې مداخله کوي؛ د زبرځواکونو بريدونه او يرغلونه دې لور ته را برابروي؛ او ځان روغ ساتي.

زموږ ملي هويت څرګند او روښانه دی. د نړيوالې انساني ورورولۍ په لوی کلي کې د اسلامي امت **افغان خپلواک کورېو**.

کله، چې د ولس منځ ته لاړ شئ؛ نو پوه به شئ، چې ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانان ځان یو او واحد بدن ګڼي او پوهیږي چې ټول افغانان مسلمانان او ورونه دي، چې په یوه هېواد کې اوسېږي؛ خو په ځینو تعلیم یافته وو کې بیا د قام، ژبې، سمت او ولایت په نوم د کینې او کرکې جوړولو ذهر خواره دي؛ او غواړي خپلو اجنداو ته د یو قوم د داعیې نوم ورکړي، چې په هیڅ صورت دغسې نه ده. دا ډول خلک د ګوتو په شمار دي؛ خو که څومره لږ هم دي؛ د ویروس په شان خورېدای شي، د بخري په شان ښارونه سیځلای شي او لوی او فاجعه بار خطرونه پېښولای شي.

د عوامو مثال: زه په بدخشان کې د یوه بزګر باغ ته لاړم، کله چې هغه پوه شو زه د بل ولایت یم؛ نو ټغر، توشکونه او بالښتونه یې راوړل او زموږ یې ډېر عزت وکړ، ما ترې پوښتنه وکړه، چې ولې یې زما ځانګړی عزت وکړ؟ هغه وویل: (موږ ورونه او مسلمانان یو، زه د کابل په یو روغتون کې بستروم، د لوګر ولایت یو سپین ږیری راسره په یوه کوټه کې و، زامن به یې هره ورځ راتلل، د خپل پلار سر او ږیره به یې په شامپو مینځل او نوي پاک کالي به یې ورته راوړل په همدې ډول به یې زما سر او ږیره هم مینځل او نوي کالي یې راته راوړل خواړه، مېوه او درمل، خو لا پرېږده چې راوړل یې. له بستر نه تر خلاصېدو وروسته یې په کور کې مېلمه کړم او غوښتل یې، چې یوه اونۍ مې مېلمه وساتي او د دوی په وینا هغه وخت مې بېرته کور ته ولېږي، چې په مخ کې مې لږه سرخي پیدا شي؛ خو زما بیړه وه او د دوی په اجازه دوی په طیاره کې راولېږلم. نو اوس، چې دلته هر څوک له بل ولایت نه راشي؛ زه یې هومره عزت کوم، چې وس مې وي؛ ځکه، د مسلمان ورور احترام او عزت زموږ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغمبر (ص) سنت دي.)

په تعلیم یافته وو هیوادوالو کې هم نژدې ټول د افغانستان په افغاني هویت ګروهمن دي. زما ورور تېر کال د یوې پروژې د لیدنې لپاره مزار شریف ته تللی و. ویل یې چې، ډرېور یې له یوه بل انجنیر نه، چې هغه هم د پروژې د تفتیش لپاره هلته تللی و، پوښتلي و چې د کوم ځای یې؟ انجنیر ورته په ډېره حیرانتیا ځواب ورکړی و: (د افغانستان یم دا هم د پوښتنې خبره ده؟) ورور مې ویل، چې ډرېور یې ورته ټینګ شو، چې خیر اخر د کوم ولایت او ولسوالۍ یې؟ خو هغه انجنیر ډېر تاکید کاوه، چې (راځئ دا خبره رواج کړو، چې ځان یوازې د افغانستان وبولو، او ځان ته افغان ووایو). په پای کې معلومه شوه، چې دواړه د یوه ولایت وو.

متاسفانه چې لا اوس هم په افغانستان کې دا منفي رواج دوام لري، چې زیاتره خلک ځان د دې په ځای چې په یو افغان هویت پورې وتړي، په پښتون، تاجک، ازبک، ترکمن او نورو قومي هویتونو معرفي کوي. ترڅو چې فرعي هویتونه په ملي هویت بدل نه شي، بهرنیانو ته زموږ ملي هویت لړزانده ښکاري.

متاسفانه چې ایران او روسیې او وروسته پاکستان او نورو هېوادونو په تېرو کلونو کې د افغانستان د ملي هویت د کمزوري کولو لپاره ډېر منفي مداخلې وکړې او ځینې کم فکره اشخاص یې دې ته استخدام کړل چې د افغانستان د ملي هویت او ملي ویاړونو د سپکاوي تر کچې تخریب وکړي، چې ورسته نورو ملکونو هم د دوی په پلونو پل کېښود او زموږ د واحد ملت په منځ کې یې د نفاق جوړولو هڅې وکړې. خو بیا هم ملت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغو نارو سورو ته غوږ نه نیسي او خپل ملي یووالی تر هر څه لوړ او ښه ګڼي.

یو بل ټکی د پام وړ دی او هغه دا چې ددې ګوتو په شمار تعلیم یافته وو په مغزو کې هم دا خبرې زیاتره هغه وختونه را ژوندۍ کېږي او فعالېږي، چې په هېواد کې بې ثباتي، جګړې او ستونزې وي. دا ډول فرصت طلبه خلک په همدغسې ګران وخت کې یا پخپله او یا د نورو په لمسه ولس ته اضافي ستونزې پیدا کوي او په ټپونو یې مالګې دوړوي.

تر هغه چې نړۍ او بشریت دومره پرمختګ نه وي کړی چې (زموږ دا آبې، کوچنۍ او ښکلې کره) د ټولو ګډ کور شي، هر څوک هر چېرته د کار، اسانتیاوو او فرصتونو د میندلو لپاره آزاد تګ راتګ وکړي، ملي هویت یو ضرورت دی او افغانان باید د خپل ملي هویت مسئله جدي وګڼي او تر دې حده یې لوړه کړي، چې په ملي هویت او ارزښتونو نفاق زېږونکي بحث، پوښتنو او جنجال ته پکې حتی اجازه هم نه وي. امریکایان ځان امریکایان ګڼي، د پاکستان خلک پاکستانیان، د ایران او سیدونکي ځانونو ته ایرانیان وایي او د روسیې هغه روسان. موږ افغانان هم حق لرو؛ چې ځانونه افغانان وګڼو. باید ځانونه فقط افغانان وګڼو او بس.

تر څو چې پاکستاني، عرب او ایراني ځان په دغو نومونو یادوي، موږ به هم ځانونه افغانان یادوو، ځکه قامونه او قبیلې الله(ج) د دې لپاره پیدا کړي دي، چې وپیژندل شي او دغه پیژندنه او هویت اوس یو بشري حق ګڼل کېږي. که ټول مسلمانان یو اسلامي او یا ټول بشریت یو بشري هویت لري، موږ هم د دوی په لیکه کې د دوی څنګ ته ولاړ یوو، او دا د ملي هویت او ملي شناخت سره په تضاد کې نه بلکې ورسره په توافق کې یوه خبره ده.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د ژبو مسئله

ژبې د تفاهم او پوهاوي وسیلې او د انساني تفکر او کلتوري میراثونو د لېږد عرادې دي. هره ژبه د ټول بشریت یوه ګډه پانګه ده، چې ساتنه، پالنه او روزنه یې پکار ده. د یوې ژبې مړینه د بشریت د ګډ تفکر یوه پانګه وژني او له منځه یې وړي.

د اسلام د روښانه دین له مخې د انسانانو د ژبو او رنګونو رنګارنګي د الله جل جلاله د قدرت له نښو څخه دي او هر قام ته پیغمبر ځکه د هغوی پخپله ژبه لېږل شوی دی، چې پیغام ورته روښانه ورسول شي.

ژبه باید د تفوق، برترۍ، تعصب او ناروا سیاسي هدفونو لپاره ونه کارول شي او د هغو اصلي غرضونو لپاره وپالل شي، چې د خلقت منظور یې دي.

ملګري ملتونه هر کال یوه ورځ د مورنۍ ژبې د نړیوالې ورځې په نوم نمانځي او بشریت هڅوي، چې ټولې ژبې د پوهاوي، زغم او خبرو اترو پر بنسټ د بشریت د ګډو میراثونو په توګه وګڼي او په مورنۍ ژبه زده کړې د متوازنو انسانانو د روزلو لپاره د نورو ژبو او نورو پوهنو په څنګ کې په جدي ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پام کې ونیسي.

په نړۍ کې اوس ۲۰۰۰ ژبې موجودې دي، او که ملتونه او هیوادونه وکولای شي، چې ټولې ژوندۍ وساتي، نو د ګڼو بشري کلتوري میراثونو په ساتلو کې به یې خپله مثبته ونډه اخیستې وي، خو متاسفانه د دغو ۲۰۰۰ ژبو څخه یې زیاتره چې د ویونکو شمېر یې تر ۱۰۰۰۰ کم دی؛ د له منځه تللو له خطر سره مخ دي. ژبې باید د تفاهم او نژدې والي په وسیلو بدلې شي؛ خو که څوک د ژبې پر بنسټ د بیلتون هڅې کوي، نو ۲۰۰۰ بیل هیوادونه نه شي جوړېدای، ځکه بشریت پر دې لګیا دی، چې څنګه د لویو اتحادونو پر لور لاړ شي، نه دا چې د کوچنیو فکرونو په اساس شاته لاړ شي.

افغانان متل لري، چې ژبه هم کلا ده، هم بلا، دا متل د شخصي او انفرادي مسایلو په څنګ کې په ټولنیزه کچه هم معنا لري؛ ځکه کله- کله د ژبې مسئله د ډېرو ګرمو سیاسي بحثونو په ډول مطرح کېږي او د بیلتون او نفاق اورته د بیوزي کار ترې اخیستل کېږي. دغه ډول ګرم، احساساتي او بې بنسټه بحثونه ځکه مورد نه لري، چې افغانانو د خپلو پرېکړو په تر ټولو لوړو مراجعو (لویو جرګو) کې ددې مسئلې سیاسي اړخ حل کړی دی.

د شلمې پېړۍ له پیل نه په افغانستان کې د ژبې مسئلې د حل لپاره څو دریځه موجود وو:

- دري دې د افغانستان یواځنۍ رسمي ژبه وي؛ ځکه همدا ژبه مروجه او په دولت او اداري چارو کې حاکمه راغلې ده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضرور نه ده، چې بدلون راشي.

- پښتو دې د افغانستان یواځنۍ رسمي او ملي ژبه وي؛ ځکه د نړۍ په زیاترو هېوادونو کې د اکثریت ژبې رسمي وي.

- پښتو او دري دې دواړه د افغانستان رسمي ژبې او پښتو دې ملي ژبه وي.

- پښتو او دري دې په افغانستان کې رسمي ژبې وي. نورې ژبې دې هم په هغو سیمو کې رسمي وي، چې وګړي پرې هلته خبرې کوي.

پخوا د لومړنیو دوو نظرونو لپاره مباحثې روانې وې، چې ځینې به په ښه نیت او ځینې ممکن د بد نیت له مخې وې؛ خو د ۱۳۴۳ کال اساسي قانون د لویې جرګې په منظورۍ د دریمه نظریه ومنله، چې پښتو او دري دې دواړه د افغانستان رسمي ژبې او پښتو دې ملي ژبه وي. اوسني اساسي قانون څلورمه نظریه تایید کړې ده، چې پښتو او دري دې په افغانستان کې رسمي ژبې وي. نورې ژبې دې هم په هغو سیمو کې رسمي وي، چې وګړي پرې هلته خبرې کوي. دا نظریه په اساسي قانون کې تسجیل، او په لویه جرګه کې منل شوې ده.

ځینې د زړو فکرونو خاوندان اوس هم په دې فکر دي، چې د ځینو ژبو ویونکو ته د دوی په مورنیو ژبو د زده کړو او معلوماتو رسولو امکانات کم کړي؛ او د پرمختګ په مخ کې یې پاټکونه واچوي او په اوږده موده کې ځینې ډموګرافیک اکثریتونه او اقلیتونه سرچپه کړي. دا نه عملي او نه انساني خیال دی. لومړی دا کار شوني نه دی، ځکه د نفوسو د ډېرېدو ډینامیک ډېر نور فکتورونه لري او که د دغسې تنګ نظرو په فکر ځینې ګروپونه ځینو سیمو ته راځي او په نورو کې به

(c) ketabton.com: The Digital Library

منحلېږي، نو تر زرو ډېر کلونه به ونیسي. دوی د راتلونکو زرو کلونو د تعصب فکر کوي، خو نن د خپلو وطنوالو د اولادونو د باکیفیته پوهنې او متوازنو انسانانو د روزنې او ولسونو ته د معلوماتو د رسېدو د بشري حق د پایمالولو ګناه پر غاړه اخلي، او خپل دنیا او آخرت دواړه خرابوي.

اوس، چې د ژبو مسئله په اساسي قانون کې حل شوې ده، د سیاسي کېدو او اختلافي کېدو مجال یې نشته او یوازې علمي، پیداګوژیک، عملي او پراګماتیک اړخونه یې باید حل شي.

الف: افغانستان تر پېنځه دېرشو زیاتې ژبې لري، چې د بشریت ګډې کلتوري پانګې ته یې ډېر څه ورکړي دي، اړوند دولتي او نادولتي ادارې دې په دې اړه علمي او عملي پروګرامونه جوړ او عملي کړي، چې د نړۍ په دې ګوټ کې د بشریت دا ګډ میراثونه بېوساتل شي او لا وپالل شي.

ب: په مورنۍ ژبه د زده کړو او د مورنیو ژبو د زده کړو مسئله: تر اوسه هم په لکونو افغان ماشومانو ته په مورنۍ ژبه د زده کړو زمینه نه ده برابره شوې او ملي، دولتي او نادولتي اړونده ادارې دې په دې باب کوټلي، عملي او جدي ګامونه واخلي.

ج: د کارمیندلو د زمینو زیاتوالی: که هر هر افغان داسې وروزل شي، چې دواړه رسمي ژبې ولیکلی او وویلی شي، د هیواد په ۳۴ ولایتونو کې به د کار زمینې ورته برابرې وي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کونړیو فارغ به په اسانه په بدخشان او د فاریاب هغه به په خوست کې کار کولای شي، که نه وي له ستونزو سره به مخ وي. همدا راز که زموږ فارغان یوه بهرنۍ ژبه او یو مهارت زده کړي، په نړیوال مارکیټ کې به هم د کار زمینې ورته برابرې وي.

د: د معلوماتو او خبرتیاوو رسول: دا د هر انسان حق دی چې ورځنیو مسایلو او معلوماتو ته لاسرسی ولري، چې پخپله ژبه ډېر ښه تر سره کېږي، نو د امکان په صورت کې په ټولو ژبو د معلوماتو خپرول، ټولو ته یې رسول او دغه امکانات برابرول د ولسونو د حقونو په تامین کې یو بریالیتوب ګڼل کېږي.

و: د لانجمنو مسلو د حل لپاره دې علمي سیمینارونه جوړ شي او تر علمي سپارښتونو ورسته دې د قانوني لایحو له لارې ستونزې اوارې شي. متاسفانه د افغانستان په اساسي قانون کې د ملي ټرمینالوژۍ په باب یو ابهام موجود دی، چې کله کله خبره اختلافاتو، مطبوعاتي نانډریو او حتی ټولنیزو خفګانونو ته رسوي. دا ډېره د خفګان خبره ده چې د یو ستر ملت لوی لوی پوهان د کلیمو او لغتونو او ژبنیو او ګرامري مسلو پر سر لویې لویې نانډرۍ جوړوي، خو عملي او علمي آواري ته یې زمینه نه جوړوي. په کار ده چې د دولت او حکومت مسول چارواکي د دې ابهام د لیرې کولو او په دې باب د یوې ملي اجماع لپاره یوه دقیقه پالیسي جوړه او دا ستونزه د علمي او قانوني مجراوو له لارې اواره کړي. په افغانستان کې د ژبنیو ستونزو د حل یوه لاره د دوه ژبې تعلیمي نصاب جوړول دي، چې علمي، حقوقي پشتوانه لري او د عملي کیدو وړ ده. لکه په یو بل بحث کې چې ورته اشاره وشوه، ملي ټرمینالوژي یوازې ژبنۍ مسله نه ده؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې زیاتره په ملي هویت پورې اړه لري، او له بلې خوا د دې لپاره نه مطرحیږي، چې د کومې خاصې ژبې د کلیمو او لغتونو د د فاع په خاطر وي، بلکې د هغه څه په خاطر باید وشي، چې په دې برخه کې پرې زموږ له ورورنو او ګاوندیانو څخه زموږ ملي تشخص وشي.

موږ په داسې ځای او وخت کې اوسیږو چې محلي او رسمي ژبې لرو او د نړیوالو ژبو له چټک راتګ سره هم مخامخ یو. ژبه د نورو ښېګڼو په څنګ کې د ملي هویت لپاره هم مهمه ده، او زموږ ژبې زموږ د ملي هویت هنداري دي. د ژبو رنګارنګي پخوا د ملي یووالي او ملت جوړونې پر لور کله کله یو خنډ ګڼل کېده، خو اوس یو فرصت او غنیمت شمېرل کېږي او د ملت په یو باغ کې یې د رنګارنګ ښکلو ګلونو او یا د طاوس د بڼکو د رنګارنګۍ سره تشبیه کوي.

د نړۍ له نژدې ۲۰۰ هیوادونو څخه یوازې ۱۳ یې یوه ژبه لري، او نور ټول ګڼ ژبي دي. جالبه پکې داده چې له جرمني او جاپان پرته د نړۍ نور ټول لوی او با ثباته هیوادونه د ګڼو ژبو لرونکي دي.

دا ژبه نه ده چې د یو ملت د غرو د بیلتون سبب کېږي، بلکې په سیاسي واک کې انحصار، په ټولنیزو اړیکو کې بې عدالتي، په اقتصادي منابعو کې تبعیض او په انکشاف کې بې توازني ده چې ولسونه او وګړي یو د بل نه خوابدي کوي او یو د بل پر وړاندې یې دروي. بهرنۍ مداخلې بیا پر دغو ستونزو تېل پاشي او اور ورته لګوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۲۰۰۸ کال کې په تایلنډ کې یوه علمي غونډه وشوه او د ژبو د پالیسیو متخصصانو پکې په لاندې موضوعاتو علمي طرحې وړاندې کړې:

- د ژبو پالیسي او پلان
- د ژبو پالیسي او دلانجو په حل کې یې رول،
- د دوه ژبې او څو ژبې پوهنې پالیسي او کړنې
- په نا انګلیسي سیمو کې په انګلیسي ژبه پوهنه، ښوونه او روزنه،
- د ژبو پالیسي او د قومي-ژبنیو لږکیو ژبې
- د نړیوالو، ملي او سیمه ییزو ژبو د ژباړې پالیسی
- د ملي ژبو د چوکاټ جوړول،
- د ژبو پالیسي او د ملګرو ملتونو د زریزې هدفونه (ټولو ته د پوهنې د برابرولو د هدف په ګډون)،
- د ژبو پالیسي ګانې او ټولنیز-اقتصادي تیوري،

د ژبو وده د کورنیو قامي -ژبنیو لانجو د مخنیوي لپاره ضرور ده، او ټولو بیدارو څو ژبو او ګڼ قامیزو هیوادنو او ملتونو ددې لپاره مخکې له مخکې معقولې پالیسیانې جوړې کړې دي.

د کانادا، سویس، اتریش، هند، سویډن او ناروې په شان نور ډېر هیوادونه خپلو ماشومانو ته په څوګونو مورنیو ژبو زده کړې برابروي او په هیوادونو کې یې څو ژبې رسمي دي، څو ملي یووالی یې ټینګ او پیاوړی دی. په سویډن کې که یو ماشوم هم په مورنۍ ژبه د زده کړې امکانات ونه لري، د ښوونځي اداره یې هڅه کوي، ددې یو ماشوم ستونزه هم حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او چې بله چاره پیدا نه کړي، نو له مورو پلاره یې هیله کوي، چې دغه ماشوم ته د مورنۍ ژبې د تدریس لپاره همکاري وکړي.

په څو ژبي او څو قامیزه اروپایي اتحادیه کې په کور او ښوونځي کې په مورنیو ژبو د زده کړې او معلوماتو د رسېدو لپاره یوه دقیقه پالیسي جوړه شوې، چې د Phenomenological، ډموګرافیک، ټولنیز -ژبني، ژبنیو حقوقو، پوهنیز او ښوونیز او عمومي شپږو لیدلورو متمرکزه ده.

دوی دې نتیجې ته رسېدلي دي، چې باید د مورنۍ ژبې زده کړه له څو ژبیزې زده کړې په چوکاټ کې په ګڼ کلتوري اروپا کې وده وکړي او ټولو ته ددې زمینه برابره شي، چې د مورنیو ژبو په څنګ کې دوه نورې ژبې هم زده کړي. ماشوم په دغه عمر کې د ډېرو ژبو د زده کړې ورتیا لري او باید په افغانستان کې هم داسې پالیسي ګانې جوړې شي، چې د مورنۍ ژبې په څنګ کې د هیواد د بلې رسمي ژبې او یوې بهرنۍ ژبې زده کړه له لومړي سره پیل شي. بهرنۍ ژبه کېدای شي په ساینسي علومو کې انګلیسي وي او په قضا، قانون، حقوقو، دیني زده کړو او نورو ورته څانګو کې پر دې سربېره د عربي ژبې زده کړه هم په پام کې ونیول شي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقلیت او اکثریت

اقلیت او اکثریت د پښتواني مفهوم پر خلاف یوازې د قام د شمیر پر بنسټ نه مطرحیږي؛ بلکې ټولنیز دریځ، اقتصادي توانمني، پوهه، د شتمنۍ لرل، په سیاسي واک کې برخه، د پرثمره کار او دندې لرل، د دولتي او نا دولتي ادارو په لوړو پوړیو کې استازولي، فرصتونو او د ودې زمینو ته لاسرسی او نور ډېر فکتورونه شته چې د اقلیت او اکثریت د پېژندلو شاخصونه دي.

ځینې څېړنې په ډاګه کوي چې په نړۍ پښتوا هم؛ او اوس هم ښاغلیو اقلیتونو حکومت کړی او کوي یې. همدا اوس د نړۍ په سلو کې اتیا منابع د شل فیصده هوښیارو، چالاکو یا زړورو خلکو په لاس کې دي. د زیاتره هیوادونو د دولتونو اساسي ماشینونه هم ښاغلي اقلیتونه (Gentle Minorities) چلوي. پښتوانۍ پادشاهۍ او سترې شاهنشاهۍ د کوچنیو هوښیارو او پیاوړو کورنیو له خوا چلول کېدې، خو څومره چې پوهه او آزادي زیاتېږي، لا ډېر خلک په واک او ژوند کې فعالېږي او د بشریت د عمومي پرمختګ سره موازي په دې توازن کې مثبت بدلون راځي.

که څه هم د اکثریت او اقلیت قوم، ژبې، مذهب او ټولنیز ګروپ مسله اوس هم په ګرمو بحثونو کې مطرحېږي، خو ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې عددي اکثریتونه شته چې د پورته شاخصونو له مخې ډېر کم حقونه ورکړل شوي، یا یې ترلاسه کړي او په عمل کې اقلیتونه دي.

د اقلیتونو له کلیمې سره سم د مدني حقوقو او ډله ییزو حقونو مسله راولاړېږي او د دې مسلې داعیان ادعا کوي، چې د اقلیت ګروپونو مدني حقوق دې په ډله ییز ډول په پام کې ونیول شي. دوی وایي چې بېلا بېل ګروپونه جلا حقونه لري او باید هر ګروپ په پام کې ونیول شي: لکه د زده کوونکو حقونه، د کارګرانو حقونه، د کونډو حقونه، د معلولینو حقونه، د ښځو حقونه، د کوچنیانو حقونه او داسې نور. زیاتره دا لاندې ګروپونه هم د اقلیت په کټه ګوریو (ډلو) کې راوستل کېږي: نژادي او یا قومي اقلیتونه، د جنس پر بنسټ اقلیتونه، مذهبي اقلیتونه، د عمر پر بنسټ اقلیتونه، معلول اقلیتونه، د قانون او دولت له ښېګڼو محروم اقلیتونه او نور.

ددې پر خلاف نور بیا وایي چې معیار باید ګروپ او ډله نه؛ بلکې فرد وي، هر انسان له موره مستقل او آزاد پیدا شوی او یو جلا جهان دی، چې په کرامت او شرافت کې مساوي او د هر بل انسان په شان خپل وروستني پوټینشل ته د رسېدو او له هر ډول فرصتونو نه د روا استفادې حق لري او باید دغه حق یې ورکړل شي. دا ډله د فردي حقوقو د تعمیم او مساوات غوښتونکي دي او قوم او رنګ، ژبه او مذهب، ټولنیز او اقتصادي ګروپ او نور پکې په پام کې نیول مهم نه ګڼي.

اوس د ژوند په بېلا بېلو برخو لکه اقتصاد، مارکېټ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت، کلتور، هنر، ادب، سیاست او نظام ټولو کې دغو برخو ته پام کېږي او ملتونه هڅه کوي، چې په هره برخه کې د خپلو وطنوالو برخه اخیستنه یقیني کړي.

د نړۍ په نژدې ۲۰۰ هیوادونو کې داسې هیواد نه شته، چې د قوم، ژبې، مذهب او کلتور له نظره دې پکې مطلق وحدت موجود وي. بلکې برعکس د دغو برخو رنګارنګي طبیعي ده او که احیاناً کوم ملک دغسې وحدت ولري هم، ډیر ژر به د رنګارنګۍ پر لور ځي، ځکه د انسانانو تر منځ د راشې ـ درشې او پوهاوي بهیر دومره ګړندی شوی، چې له نړۍ یې یو کلی جوړ کړی دی او ملتونه نور ځانونه د وسپنیزو پردو شاته نه ایساروي او نه یې شي ایسارولی.

افغانستان د ډېرو نورو هېوادونو په شان له ګڼو قومونو جوړ دی. دا طبیعي ده، چې ځینې قامونه به لوی او ځینې به واړه وي؛ خو که د افرادو تر منځ حقوقي مساوات تامین شي او ځانګړو ګروپونو ته ځانګړې پاملرنه هم له پامه ونه غورځول شي؛ د اقلیت او اکثریت د مسئلې مطرح کول بې مورده کېږي.

پخوانۍ نظریه دا وه، چې اکثریت قام باید د هېواد مشري وکړي؛ ځکه دا د خپل نفوس په تناسب د هېواد په ساتنه او دفاع کې تر نورو ډېره برخه اخلي، پخوانیو فیلسوفانو؛ لکه منتیسکیو لا ویلي وو، چې که اقلیت خپل بادار هم وټاکي؛ دی ځان محروم احساسوي، او اقلیتونه که هر څومره ډېر امتیاز واخلي؛ بیا هم فکر کوي، چې ټوله برخه به تر دې زیاته وي، چې دوی ته پکې څه رسېدلي دي. دا زړې فرضیې دي، خو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاصر وخت کې هر تبعه یا سیټیزن د یوه هېواد یو د مساوي حقوقو او مساوي وجايبو لرونکی فرد دی او حساب په قومونو نه؛ بلکې په افرادو کېږي. محروم ټولنیز ګروپونه او ګرانې، محرومې سیمې او ځینې تجرید شوې ولسي کتلې تر خاصې پاملرنې لاندې نیول کېږي، خو له هغه پرته د یو هېواد ټول اتباع د مساوي حیثیت او واک لرونکي وطنوال دي؛ چې غربیان ورته CITIZEN او ایرانیان ورته شهروند وایي.

په سپیڅلي اسلام کې تر دغه زیات پر مختګ ۱۴۰۰ کاله مخکې راغلی و او د اسلامي ټولنې یو غړی د بل غړي وطنوال څه چې ورور یې وګڼل شو. په هاغه وخت کې حبشي بلال له فارسي سلمان، قریشي ابوبکر او نورو جلیل القدرو اشخاصو سره د وروري په ټینګو مزو وتړل شول. دا سمه ده چې د وروري دغه اړیکي د مسلمانانو او مومنانو تر منځ وې، خو د انساني کرامت د مساوي توب جنډه هم د لومړي ځل لپاره د بشریت په تاریخ کې اسلام ورپوله او د یو انسان مرګ او ژوند یې د ټول بشریت له مرګ او ژوند سره مساوي وګاڼه.

که په رښتیا د یوه هېواد هر وطنوال ته له ډېرې وړې دندې نیولې تر ولسمشر کېدو پورې ټول فرصتونه په مساوي ډول برابر کړل شي او د شفافو، معلومو او کنټرولېدونکیو معیارونو له مخې هر چاته د مساوي برخې اخیستنې او هڅې زمینه برابره شي؛ نو کېدای شي یو داسې فرد د هېواد مشر شي، چې که د قام، ژبې او مذهب په اکثریت یې وسنجوي؛ کومه فیصدي جوړه نکړي؛ خو شرط دادی، چې دغه هېواد خپل بنسټونه او ملي هویت دومره پوخ کړی او د ولس په ذهن

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې يې ملي ګټو ته وفاداري دومره روزلې وي، چې هر وګړی ځان تر بل هر چا د پر دغه هېواد ته وفادار او ژمن وګڼي.

د ژبانمنېدونکو ګروپونو لپاره اضافي تدابير نيول او ورته ځانګړي خدمتونه تر سره کول، ددې مخه نه نيسي، چې دوی او يا نور به د وطنوال په توګه د مساوي فرصتونو نه بې برخې کېږي او يا به دوی د نورو برخه خوري، بلکې دا به د نورو مساوي وطنوالو په منځ کې د کورنۍ د هغو غړو په شان ګڼل کېږي، چې د ناروغتيا او يا ستونزو پر مهال يې ځانګړې څارنه او خدمت کېږي، چې په دې صورت کې له اصولو نه پورته د مينې عنصر هم په ټولنيز ژوند کې شاملېږي.

په افغانستان کې لا هم ځينې کارونه داسې کېږي، چې که يو متمدن انسان ته يې ووايې، نو له حيرانتيا او افسوس پرته به بل څه ونه کړي. د بيلګې په توګه: د ملي دفاع وزارت پوستونه په قومونو وېشل شوي دي. د يوه قام خلکو ته د بل قام تذکرې جوړې شوي، نامسلکي کسان ځای په ځای شوي او مسلکي او روزل شوي کسان له دندو شړل شوي دي، چې دا کار زموږ د وروسته پاتې والي د پر بد انعکاس خپروي او دا ثبوتوي چې موږ لا اوس هم د منځنيو پېړيو تر وګړو وروسته روان يوو. معيار بايد افغان تابعيت او تر هغه وروسته پوهه، تجربه، ښه سابقه، مهارت او صداقت وي، نه قام، ژبه، سمت او ولايت.

په امريکا کې د بارک اوباما ولسمشر کېدل نړۍ ته يو درس دی، چې د خپل ولس ټولو افرادو ته د ودې او پرمختيا مساوي فرصتونه برابر او د عالي ترين استعداد لرونکي د هېواد تر ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوړو مقامونو ته ورسوي.

که څه هم ښه نظر دادی چې د افرادو تر منځ حقوقي برابري د اقلیت او اکثریت مطرحولو ته اړتیا له منځه وړي، خو په عمل کې لا هم ستونزې او ګیلې ګوزارې وجود لري. د دی یو علت دا دی چې په افغانستان کې سمه او کره سرشمیرنه نه ده تر سره شوې او هر څوک په دې شک کې دي، چې تر اصلي اندازې کم شمیرل کیږي، له بلې خوا بهرني لوبغاړي د خپلو ناروا سیاسي ګټو لپاره د افغانستان د وګړو او بیلابیلو ټولنیزو ګروپونو واقعیتونه تحریفوي؛ او ځکه خو یوې مسلکي، کره او بې پرې عمومي سرشمیرنې ته ډیره اړتیا ده.

تر څو چې ټولنیز قراردادونه د فرد او ټولنې د ګټو پر محور او د شفافو معیارونو پر بنسټ نه وي جوړ شوی، سیاسي تجاران لا هم د حقدار اکثریت او محروم اقلیت په نوم بېوزلي انسانان د خپلو شخصي ګټو لپاره استعمالولای شي.

خو ولس باید د دغو تجارانو تجارت ودروي!!!

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

متوازن انکشاف

متوازن انکشاف دادی چې د کلیو، ښارونو او بېلابېلو ټولنیزو ګروپونو ټولو وګړو ته د ټولنیز - اقتصادي پرمختګ او تحرک، په طبیعي زېرمو د کنټرول او د سیمه ییز انکشاف یو ډول زمینې او یو شان فرصتونه برابر شي، چې هغوی نیکمرغۍ ته د رسېدو لار او له خپل پوټنشیل نه د کار اخېستلو وس پیدا کړي.

د متوازن انکشاف لپاره انساني انکشاف تر ټولو ضرور دی چې د ښځو او ځوانو لپاره د خلکو د انتخاب چانسونه ډېروي او د ټولنو، ملتونو او هېوادونو د انکشاف اساسي روح جوړوي. د ولسونو او سیمو تر منځ د منابعو عادلانه وېش ډېر مهم دی، چې ټولو ولسونو ته په هېواد کې د مالکیت او کوربه توب احساس ورکوي او د هېوادنیو مسوولیتونو په وړاندې د دوی ژمنتوب پیاوړی کوي.

اوس چې موږ په کومه زمانه کې اوسېږو د چټکې پرمختیا دوره ده او په کومه نړیواله حوزه کې چې زموږ هېواد پروت دی، بدلونونه پکې د چټکېدو په حال کې دي او موږ ترې ضرور

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغېزمنېږو.

فقر یوازې د مالي منابعو د نه لرلو ستونزه نه ده، بلکې تر دې ډېره اوچته ده، چې ډېر بعدونه لري: اساسي زیربناوو، منابعو او خدماتو ته نه لاسرسی، د بشري قوې د انکشاف کمی او د سیاسي نماینده ګۍ نه تضمین د وګړو او ګروپونو د عمومي انکشاف مخه نیسي او دوی د بدلېدونکو حالاتو، شخصي او طبیعي آفاتو او د ځینو نورو وګړو د استثمار په وړاندې زیانمنېدونکي کوي.

د نامتوازن انکشاف درې اساسي سببونه دادي: طبیعي فکتورونه، ټولنیز او کلتوري فکتورونه او سیاسي فکتورونه.

۱. طبیعي فکتورونه لکه سختې او غرنۍ جغرافیې، د لارو او پلونو نشتوالی، بندښونه، لیرې فاصلې، خرابه هوا، د طبیعي زېرمو کمی، کرنیز- اقلیمي شرایط او نور.

۲. ټولنیز او کلتوري فکتورونه، لکه ارزښتونه، دودونه- رواجونه چې ولسونه او وګړي د انکشاف، نوښت، تجارت، او ټولنیز- اقتصادي خوځښت منلو او یا نه منلو ته هڅوي. په دې برخه کې د ښار او کلي په خلکو کې توپیر ډېر وي: د کلي خلک مغروره او مېلمه پال دي، د لانجو او ستونزو پخپلسر اوارې ته مجبورېږي، قومي مسایل، او نور یې بوخت ساتي. ځینو ته واړه کارونه تر خپل شخصیت ټیټ ښکاري، سوداګري او تجارت ته کله کله ښه نه ګوري، د لویو کورنیو په سیستم ډاډه یې لا زیات تحرک ته نه پرېږدي، خو احساسات، مینه او همدردي پکې ډېره وي. د ښار خلک په یو بل پورې تړلي نه دي، هر څوک خپله چاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، اړیکي یې زیاتره د کار په اړه وي، په فرصتونو پسې ګرځي او د مسایلو د حل لپاره په حکومتونو تکیه کوي. له بلې خوا د ښار او کلي امکانات هم توپیر لري: په کلي کې په کرنه او مالداری ډېره تکیه ده، چې هغه هم په هوا او اوبو پورې ډېر تړلي دي، خو په ښار کې فرصتونه رنګارنګ دي. په کليو کې د زده کړې زمینې او د مهارت لاس ته راوړلو امکانات کم، خو په ښارونو کې ډېر وي.

۳. سیاسي فکټورونه، لکه دا چې ښاري او کليوالي سیمې او یا ځینې ځانګړې سیمې د واحد سیاسي سیستم لاندې نه وي راغلي، په سیاسي پرېکړو کې د ټولو ګډون نه وي یقیني شوی، سیا سي نماینده ګي عادلانه نه وي ، د سیمو او ټولنیزو ګروپونو تر منځ د سیاسي واک په توازن کې توپیر موجود وي، د منابعو د ویش نا عادلانه پالیسي ګانې موجودې وي، د ټرانسپورټ او اړیکو شبکې نه وي موجودې او د کليو او محرومو سیمو لپاره د ځواکمنولو ځانګړې پالیسیانې نه وي موجودې.

پر دې درې لویو سببونو سربېره جګړو هم د افغانستان متوازن انکشاف ته ډېر زیان رسولی دی، ځکه جګړې خصوصا دا وروستنۍ جګړې په ځانګړو سیمو کې متمرکزې دي او د یوې لویې بې توازنۍ سبب کیږي، چې بیا به یې جبران ډېر زیات ګران وي. د ختیځ او لویدیځ جرمني تر یو ځای کیدو ورسته ۱۰۰ میلیارده مارکه په دې ولګول شول، چې د دواړو خواوو تر منځ راولاړه شوې بې توازني له منځه یوړل شي، خو لا هم د کار کدرونه له ختیځ نه لویدیځ جرمني ته د تګ په حال کې دي، او د نفوسو، انکشاف، خدماتو او کیفیت لویې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونزې يې ورته پيدا کړې دي. په افغانستان کې هم د سيمو نا متوازن انکشاف پر دغو ستونزو سربيره د جګړو او ملي امنيت ته د ګواښ تر کچې ستونزې را منځ ته کولای شي.

د نويو پرمختګونو په رڼا کې نوې ستونزې يا چلنجونه را مخې ته کېږي: له ښوونيزو ادارو نه ډېر زيات فارغان په اسانه کار نه شي ميندلای، د کار منيدنې لپاره مسابقه پياوړې کېږي او د کليو فارغانو ته د فرصتونو دروازې لا بندېږي. بهرنۍ پانګې چې زياتره د زياتې ګټې په لټه کې وي، هم په ښارونو کې د تمرکز له امله د کليوالو لاسونو ته کمې رسېږي. د اقتصادي بحران اغېزې هم هغه څه دي چې دواړه کلي او ښار زيانمنوي. که څه هم د معلوماتي ټکنالوژۍ او ترانسپورټي سيستمونو پرمختيا د ښار او کلي توپير کموي، نژدېوالی زياتوي او يو بل ته رسېدنه او پوهاوی ښه کوي، خو طبيعي ده چې دا خدمتونه هم لومړی ښارونو ته رسېږي، خو دا اسانتياوې دواړو ښاريانو او کليوالو ته ګټه رسوي او تل په مارکيټ کې د کار خلک حاضرېدای شي. نوي رابرسېره کېدونکې پرمختياوې که څينې ستونزې حلوي، څينې نورې راپيدا کوي.

که څه هم د نامتوازن انکشاف ټولې ستونزې او ټول سببونه په يو ځل نه شي حلېدای او مودې او زمان ته اړتيا لري، خو د فاصلې او توپير د کمولو او په پای کې د توازن او عدالت د ټينګولو لپاره پکار دي چې په پاليسيو او لوايحو کې داسې بدلونونه رامنځ ته شي، چې که کوم خنډ موجود وي، هغه حل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ټولو لومړی باید په پوهنه پانګونه وشي. پوهنه باید نه یوازې د ثبات ټینګولو لپاره بلکې د بدلون د منلو او ورته د تیاري لپاره د اساسي وسیلې په توګه وګڼل شي. **له ځانګونه تر ګوره زده کړې؛ او ټول عمر د کار د قابلیت لاس ته راوړل باید د پوهنې هدف وي.** د پوهې پر بنسټ د زده کړو لپاره د کریکولم (تعلیمي نصاب) او سیستم بدلول او سمون ضرور دي. اصلي خبره باید یوازې دا نه وي، چې ټول خلک تعلیمیافته شي، بلکې ددې په څنګ کې هر تعلیمیافته باید د مهارت د کسبولو له لارې ځان ته کار وموندلای شي. **یویشتمه پیړۍ د مفکرو ښوونځیو او مهارت لرونکو فارغانو پیړۍ ده او باید دغسې لوی چلنج ته خپل نسلونه تیار کړو. داسې نسل چې د نړۍ په کچه د ټکنالوژۍ او پوهې ژر بدلېدونکي جریان سره موازي لاړ شي.**

د متوازن انکشاف لپاره بل مهم جز دادی چې مارکېټ جوړ شي او د ښارونو او کلیو وګړو ته کار او د اقتصادي ودې زمینې برابرې شي.

د نفوس ډېروالی هغه بله راولاړېدونکې ستونزه ده چې باید فکر یې وشي او له هغه څخه د راپیداکېدونکو ستونزو لپاره تدابیر ونیول شي. کله چې په ښارونو کې نفوس ډېرېږي، وګړي او کورنۍ غریبېږي او دهستوګنځي، کار او تعلیم زمینې ورته کمېږي، له بلې خوا د کلیو ډېر شوي وګړي ښارونو ته د نوو فرصتونو په میندلو پسې راځي او کله چې فرصتونه نه مومي، ستونزې لا ژوروي.

د ښارونو د چټکې پراختیا مسله او د نړیوالتوب سیلاب د دې پیړۍ له سترو چلنجونو څخه دي، چې په جلا بحثونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې څېړو.

د سياسي نمايندګۍ د عادلانه حل لپاره بايد د وخت او شرايطو سره سم د دولتي سيستمونو نا مرکزي کولو، د ټولو ټولنيزو ګروپونو د سياسي آګاهۍ د لوړولو لپاره کار وشي. په دولت او پارلمان کې بايد د ټولو سيمو او ټولنيزو ګروپونو معقوله، روا او متوازنه نمايندګي يقيني شي. په دې کې بايد د نفوس نه علاوه د جغرافيې فکتور هم په پام کې ونيول شي او هغو لړکيو ته چې د نفوس او جغرافيې معيارونه، نه پوره کوي، ځانګړې ونډه ورکړل شي.

د ټرټولو بېوزلو وګړو او ټولنيزو ګروپونو د را اوچتولو لپاره ځانګړي پروګرامونه پکار دي، دوی بايد په سياست کې را فعال شي، د ټولني پر بنسټ سازمانونه ورته جوړ شي، د ټولنيزې ساتنې اداري ورته فعالې شي، د موسسو د چلولو ورتيا يې لوړه شي او په ټولو ټولنيزو او سياسي پروسو کې شريکان شي. د دې لپاره چې بېوزلان په انکشاف کې شريکان شي او ډاډ ورکړل شي چې اولادونه به يې د بېوزلۍ په خبيثه کړۍ کې بند نه وي او د پرمختيا مساوي فرصتونه به ورته برابرېږي، بايد د ټولنيزې ساتنې سيستمونه او نورې پورته لارې چارې له فساد نه پاکې وساتل شي.

د پراختيايي منابعو په وېش کې بايد لاندې پرنسيپونه په پام کې ونيول شي:

۱-لومړۍ هغو سيمو ته دې ډېره توجه وشي، چې تر ټولو ډېرې محرومې او مرستو ته اړې دي.

۲-دويمه توجه دې هغو سيمو ته وشي، چې اړې او محرومې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- دریمه، پاملرنه باید نسبتاً اسانو سیمو ته وشي.

۴- له هغو سیمو سره، چې غفلت او بې پامي شوې ده، باید یو څه اضافي مرستې وشي، چې له نورو سیمو سره یو څه ژر برابرې شي. مثلاً په یوه سیمه کې د ورېښمو زره وګړي ژوند کوي، دوه اساسي او یو جامع روغتیايي مرکز شته او په بله سیمه کې همدغومره نفوس لري او یوازې یو اساسي روغتیايي مرکز لري؛ نو د نوي کال په بودیجه کې دې دویمې سیمې ته د لومړۍ په نسبت ډېرې منابع ځانګړې شي.

۵- ځینې پروژې، چې لګښتونه یې ډېر او د ټول هېواد په بودیجه ډېر زور راوړي او ګټه یې محدودې سیمې او لږ شمېر خلکو ته رسېږي، په ځای یې داسې کارونه وشي، چې ګټه یې ټولو یا زیاتو خلکو ته ورسېږي. مثلاً: په بدخشان کې درواز ولسوالي یوه ډېره لېرې پرته ولسوالي ده، چې له ولایت مرکز فیض آباد سره یې سرک نه دی نښتی. په غرونو کې یې لاره ډېره ګرانه ده؛ خو د سرک په جوړولو یې تر ۲۰۰ میلیونه ډېر امریکایي ډالر لګېږي. که د هېواد عمومي بودیجه کمه وي او د ولسوالۍ په سر دومره بودیجه نشي برداشت کولای؛ نو دغه ۲۰۰ میلیونه دې د کوکچې د برېښنا په پروژه ولګېږي، چې د ټولو شمالي ولایتونو په روښانتیا، تعلیم، اقتصاد او بېلابېلو برخو کې مرسته وکړي. په داسې حال کې چې د درواز سیمې ته رسیدنه کېدای شي تر یوه وخته د تاجکستان له لارې د نومړي دولت سره د یو دوه اړخیز تفاهم له لارې تامین شي لکه څرنګه چې اغا خان پرمختیايي موسسه یې په اوسني وخت کې د خپلو اکمالاتو لپاره استعمالوي، او کله چې افغان دولت په اقتصادي ډول پیاوړی شو، دغه کار سر ته ورسیږي.

۶- د حکومت او انکشافي سکتور په نا دولتي موسسو کې باید د کمپیوټر او انټرنیټ پر مټ د GPS/MIS نقشې موجودې وي او د هغو په مرسته هره شېبه دې ته تیار وي، تر څو د ولس د بېلابېلو ګروپونو او سیمو خلکو ته دغه معلومات ورکړای شي او په متوازن انکشاف کې د دوی برخه وروښايي.

په افغانستان کې ګیلې ګوزارې ډېرې دي او هر څوک فکر کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې يو محروم ګروپ او هويت پورې تړلی دی او خدمت نه دی ورته شوی.

زما ماشومتوب په کونړ کې و، خلکو نه له دولت نه څه غوښتل او نه يې څه تمه کوله، يواځې د بېګار کار ته به تلل، چې سرکونه جوړ کړي او ولسوالۍ ته بوس، غنم او ماليه يوسي؛ خو باسواده خلکو فکر کاوه، چې حکومتونو ورته څه نه دي کړي، يا يې نه شول کولای.

زه په پينځم ټولګي کې وم، چې سروبي ولسوالۍ ته راتبديل شوم. دا ولسوالي، چې د بريښنا دوه بندونه پکې دي، د کابل ولايت مربوط ده، دومره ډېر نفوس لري، چې اوس ترې درې تنه ولسي جرګې ته بريالي شوي دي؛ خو لېسه پکې نه وه؛ نو بيا پوه شوم، چې که کار نه دی شوی؛ هېچاته نه دی شوی. ما فکر کاوه، چې کونړ تر ټولو مشکل او سخت ولايت دی؛ خو چې د نورستان په ټولو کليو کې وګرځېدم، دا ولايت راته په ستونزو کې تر کونړه هم لومړی شو، چې بدخشان ته لاړم، تر نورستان ډېر غريب او له ستونځو سره مخ و. باميان او دايکندي، زابل او بادغيس هم دغسې وو.

زه، چې کله کندهار ته لاړم او نژدې ولسوالۍ، پنجوايي او ارغنداب مې وليدلې، حيران شوم، چې هلته د پوهنې او روغتيا حالت څومره خراب و، ښوونځي نه وو، کلينيکونه نه وو او هېڅ شی سم نه و، يواځې خلک قانع او د خدای په ورکړه ډاډه وو. هغه محمدزايان، چې نور ورونه يې د اوږدې پاچاهۍ په خاطر ټول پښتانه ملامتوي، د خپل پيدا ايښت اصلي ولايت ته يې هم هېڅ نه دي کړي. ښايي حکومتونه به هم نه وو ملامت؛ ځکه دا يو داسې بدمرغه هېواد دی، چې د کمو منابعو او نورو فکتورونو له امله پکې د امنيت او ثبات لويې ستونزې تل موجودې وې او د دولتونو سيستمونه يې دومره کمزوري وي، چې خپلو وطنوالو ته اساسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدمات نه شي برابرولای.

زه د باميانو په وارس ولسوالۍ کې د شورا له غړيو سره غږېدم هغوی هم د زياترو افغانانو په شان له خپل محروميت نه شکايت کاوه، ما ورته دا ټول مثالونه وويل او پوه مې کړل چې ټول ستونزې لرو، خو يو له بله خبر نه يو. دوی ډېر هوښيار خلک وو، ويې ويل، اوس پوه شو، چې يوازې موږ نه، ټول افغانان ستونځې او اړتياوې لري. ذهن مو خلاص شو؛ خو د خپلو ستونځو د حل لپاره به له خپلو حکومتونو نه غوښتنو ته دوام ورکړو او د نورو ورونو د ستونزو خيال به هم ساتو. دا معقوله ده چې خپلې ستونزې مطرح کړو، خو په دې بايد پوه شو چې زموږ ټول ورونه ستونزې لري، او هغوی هم د ورته حق لرونکي دي. دلته هر څوک ځان ځکه محروم ګڼي، چې يو د بل له حاله نه دي خبر.

افغانستان اوس په يوه ګذري (تېرېدونکي) حالت کې دی او د ټولنې د سوکالۍ او متوازن انکشاف لپاره په لومړيو مرحلو کې روان دی. دا تېرېدونکې مرحله به دردناکه وي، خو خدای دې وکړي چې تړاوماتيکه (ضرر رسونکې) نه وي.

که دولتونه له همدې اوسه بې پاليسيانې جوړې نه کړي، چې اسيب پذيره ګروپونه له لاسبرو کړيو سره وصل او نژدې کړي، نو راتلونکو بې ثباتيو، ناکراريو، اختلافاتو او محروميتونو ته دې انتظار وکړي.

خو زموږ خلک د دغسې ستونزو هيله نه لري، بلکې متوازن انکشاف او دايمي ثبات غواړي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځو او نجونو پوهنه او کار

ښځې د بشریت نیمه تنه ده او د دوی له فعال او موثر رول پرته نه ټولنې پرمختګ کولای شي او نه هیوادونه باثباته کیدای شي.

اوسنی حالت:

- د نړۍ ۷۰٪ بیوزلان، ۶۰٪ بې مزده کارګران، ۷۵٪ مهاجرین او داخلي بې ځایه شوي وګړي، چې خپلې کورنۍ یې له لاسه ورکړي؛ ښځې دي.
- د کلیو د مطلقو فقیرانو یو نیم بیلیون تنه ښځې دي.
- د نړۍ د حاصلاتو ۷۵ - ۹۰٪ پورې د ښځو په لاس رامنځ ته کیږي، خو دوی ته یې مزدوري نه ورکول کیږي.
- د نړۍ له ۸۰۰ میلیونه بې سوادو وګړو له درې نه دوه برخې ښځې دي.
- په افغانستان کې یوازې ۱۸٪ نجونې باسواده دي، او یوازې ۱۳٪ یې لومړنۍ ښوونځی بشپړولای شي،
- ۴۳٪ افغان نجونې د ماشومتوب په عمر کې ودیږي، او په هرو ۱۰۰۰۰۰ ښځو کې چې ولادت کوي، ۱۲۰۰ یې خپل ژوند له لاسه ورکوي، چې افغانستان په دې دواړو کې په نړۍ کې دویم ځای لري.
- که څه هم په افغان پارلمان کې نژدې له دریو نه یو سیټ ښځو ته ځانګړی شوی دی، خو په سیمه ایزه کچه په تصمیم نیولو کې لا هم ښځې پوره برخه نه لري.
- د اسلام په سپیڅلي دین او افغاني دودونو کې د ښځو پوره درناوی شته، خو لا هم افغان میرمنې او نجونې عملا بې شمیره ستونزې لري.

که موږ غواړو چې خپله ټولنه باثباته کړو او هیواد مو پرمختللی شي، نو باید دا ومنو چې د ښځو له فعال او معقول ګډون پرته دا کار ونه امکان نه لري.

ښځه د بشریت نیمه برخه ده؛ او سره له دې چې یا مور، یا خور، یا لور او یا میرمن ده، چې په هر صورت کې د درنښت وړ ده، خو په عمل کې د تاریخ په اوږدو کې تل د ظلم، تیري، توپیر او تشدد لاندې راغلې ده؛ چې سببونه یې زیاتره فقر، ناسم رواجونه او جګړې دي.

ښځې د نړیوال او ملي ثبات او اقتصادي پرمختګ لپاره بنسټي رول لري، او فقر، سیستماتیک فشار او زور زیاتی بې ثباتۍ او کمزورۍ ته لار اواروي. د جګړو قربانیانې زیاتره ښځې وي، په داسې حال کې چې دوی زیاتره د جګړو لوبغاړې نه وې او نه دي.

د (نیم اسمان: په نړۍ کې د ښځو لپاره په فرصتونو باندې د فشارونو بدلول) د کتاب لیکوالانو Nick Kristof, او Sheryl WuDunn په ټوله نړۍ کې سفر کړی او دې نتیجې ته رسیدلي دي، چې هغه هیوادونه چې ښځې پکې تعلیمیافته او په کار بوختې دي، تر هغو ډیر زیات باثباته او پرمختللي دي، چې د دې پر عکس دي .دوی ډیرې بیلګې راټولې کړي دي چې د هیوادونو پرمختګ او ثبات د ښځو له پرمختګ او تعلیم سره تړلی دی.

د ښځو په تعلیم سره پر بې ثباتۍ سربیره فقر او وروسته پاتې والی دواړه هم له منځه ځي. پاکستان او بنګله دیش دوه

ketabton.com: The Digital Library

هیوادونه دي؛ چې ورته شرایط لري، خو بنګله دیش په دې خاطرتر پاکستان ډیر باثباته دی، چې ډیرې ښځې پکې تعلیم یافته دي. که څه هم په دواړو کې د ښځو د پرمختګ انحرافي اړخونه هم لیدل شوي دي، چې اصلاح غواړي.

نړیوالو تجربو ثابته کړې ده چې د یوې ښځې په تعلیمیافته کولو راتلونکي پېنځه نسلونه نیکمرغه کیږي.

اوږدې جګړې په هغو هیوادونو کې وي، چې ښځې پکې کمې تعلیمیافته شوي دي، لکه افغانستان، سومالیه، کانګو، سوډان، او نور. (البته دغه جګړې نور سببونه هم لري؛ خو یو مهم سبب یې د ښځو ټیټ ټولنیز حالت دی)

که څه هم په اسلام کې (جنت د مور تر پښو لاندې دی) او د مور حق تر پلار هم مخکې راغلی دی، او اسلامي علما د رسول الله د زماني عالي بیلګو ته په پاملرنه سره چې ښځو د لومړي ځل لپاره د مشروع کار، سوداګرۍ او ازاد انتخاب حقونه ومیندل، په کلکه ادعا کوي، چې اسلام ښځو ته تر ټولو زیات حقوق ورکړي دي، خو زموږ مخالفین وایي، چې ولې په اسلامي هیوادونو کې دا دومره ستونزې موجودې دي. که څه هم په اسلام کې د ښځو لاندې او نور ډیر زیات حقوق خوندي دي، خو متاسفانه مسلمانانو په عمل کې زیاتره نه دي عملي کړي او نورو ته یې د انتقاد لارې خلاصې کړې دي:

۱). تعلیم، ۲). ملکیت، ۳). د ثواب او ګناه یو شانته والی، ۴). کار کول او دارایي ګټل، ۵). د بیان آزادي، ۶). د میړه څخه د اړتیا پوره کول، ۷). په واده کې مناقشه او خوښه، ۸). په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړو شرایطو کې طلاق غوښتل، ۹). خپله پانګه ساتل، ۱۰). د ژوند قناعت حاصلول، ۱۱). تر طلاق وروسته د اولاد پالل، ۱۲). د ناخوښه واده ردول ۱۳). میراث او نور.

د نر او ښځې د مساوي حقوقو د دعوو پر ځای ښه دا ده چې ووايو نر و ښځه مساوي او متناسب حقونه لري، چې دا به جامع تره وي. ځکه په ځینې ځایونو کې مساوي دي او کله کله هر یو ځینې ځانګړي حقونه لري.

په نړۍ کې ښځې د ډېر زیات تشدد سره مخ دي، اویوازې هر کال د ۸۰۰ میلیونه تښتول شوو کسانو ٪۸۰ یې ښځې دي؛ چې ځانګړو ساتنو او له تشدد نه د خلاصون ځانګړو حقوقو ته اړتیا لري، او باید د قوانینو له خوا یې ملاتړ وشي. دا د بشریت لپاره د شرم خبره ده چې په تیرو ۳۰ کلونو کې ۳۰ میلیونه میرمنې او نجونې د جنسي تشدد قرباني شوې دي. زموږ په هیواد کې ددغسې تشدد ځینې ډېرې بدې بېلګې لیدل شوې دي؛ خو په مجموع کې دغه ډول پېښې کمې دي؛ خو کورني تاو تریخوالی یوه لویه ستونزه ده چې حلول غواړي.

ښځې د امیندوارۍ د روغتیا ځانګړي حقونه لري، چې باید په جدي ډول په پام کې ونیول شي ، ځکه په نړۍ کې هره دقیقه یوه، هره ورځ ۱۵۰۰۰ او هر کال ۵۲۹۰۰۰ میرمنې د اولاد زیږولو پر مهال خپل ژوند له لاسه ورکوي، چې ددې مړینو زیاتره یې د مخنیوي وړ دي. په افغاني فرهنګ کې د ښځو لپاره ډېر داسې حقونه او درناوي شته چې دوی ته ځانګړي دي، او باید نور هم پیاوړي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معمولاً په زياتره ټولنو کې د ښځو کار ته په کم نظر کتل کيږي، که نه نو د اولاد روزل، د کور کار، او د کورنيو حيواناتو روزنه او پالنه هم د هر نارينه تر کار نه کم نه دي. پر دې سربيره ښځې د بهر کار هم کوي، د ښځو کار د ټولنې د ټولې GDP د ريمه برخه جوړوي.

د افغانستان په کليو او بانډو کې ټولې ښځې کار کوي، او د کورنۍ د اقتصاد تر نيمايي بارې پر اوږو دی. تاسو د کنړ اونورستان په شان ولايتونو ته لاړ شۍ او وګورئ چې ښځې څومره درانه کارونه کوي، او داچې نارينه هم په نورو کاورنو کې مصروف دي، نو آيا دا ممکنه ده چې د ښځو له برخې اخستنې پرته به نارينه په دې وتوانيږي، چې دغه ټول بار يوازې يوسي؟ نه هيڅکله يې نه شي کولای.

د ښځو تقويه او تعليم د ثبات او پرمختګ نه علاوه د ښو اولادونو د روزلو او د مور او ماشوم د ښې روغتيا او د مړينو د کمښت سبب هم کيږي. په بنګله ديش کې يې دوه سيمې تر نظر لاندې ونيولې: په يوه سيمه کې يې د ميندو لپاره د زيږون پر مهال د بيړنيو ولادي څارنو مجهز مرکزونه جوړ کړل، او د بلې سيمې ښځې يې تعليميافته کړې، تر څه مودې وروسته څيړنې ثابته کړه چې د هغې سيمې د ميندو د مړينې کچه چې ښځو ته يې تعليم ورکړل شوی و، تر هغې بلې سيمې ډيره کمه شوې وه.

د ښځو د حقوقو مسله کله کله د سياسي شعارونو په خاطر استعماليږي او په عمل کې ترې ناوړه ګټه اخستل کيږي. غربيان دا مسله خپل يو داسې ارزښت ګڼي، چې له نورو نه پکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې دي. سره له دې چې په غرب کې میرمنې خپل وروستي پوټنشیل ته د رسیدو چانس پیدا کولای شي، خو کله کله ښځه د نمایش او ډیکوریشن دیوې پرزې په توګه کارول کیږي او د ښځې هغه لوړ انساني مقام راټیټوي.

دا د دې مانا نه لري چې موږ د هغو حقوقو نه انکار وکړو چې ښځې یې لري. موږ باید په هر صورت خپل مسولیتونه ادا کړو او ښځو سره د خپلو هغو حقوقو په تر لاسه کولو کې مرسته وکړو چې اسلام ورکړي دي.

په اسلامي او نا اسلامي هیوادونو دواړو کې د ښځو د حقوقو د تامین په برخه کې ځینې مثبت بدلونونه را منځ ته شوي دي، چې باید نور هم پیاوړي شي. په امریکا کې نن سبا ۲۰۵۰۰ ښځې د ډکتورا او ۲۸۳۰۰۰ د ماستري درجه لري؛ چې په ترتیب سره د ټولو درجه لرونکو خلکو (۴۶٪) او (۵۹٪) جوړوي. سعودي پاچا ملک عبدالله یو داسې پوهنتون جوړوي، چې په ټوله نړۍ کې به د ښځو تر ټولو لوی پوهنتون وي. دا به د مسلمانانو د هغې کمزورۍ په رفع کولو کې لومړی ګام وي، چې د نړۍ په ۵۰۰ بهترینو پوهنتونونو کې یو هم په اسلامي هیوادونو کې نه دی واقع.

د توپیر او تشدد کمولو لپاره پکار ده چې: د ښځو د حقونو او مقام په باب معلومات زیات شي، ناسم رواجونه اصلاح شي، د ښځو د اقتصادي خپلواکۍ او انساني حقوقو لپاره قانوني ملاتړ را منځ ته شي او د تعلیم په وړاندې یې لاسرسی زیات او د ښځینه ښوونځیو او ښوونکو د کمښت غم یې وخوړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. پکار ده چې د ښځو او نجونو لپاره د معلوماتو يو ملي مرکز جوړ؛ او د ښوونځيو ساتنه ټينګه شي، چې په ښوونځيو کې يې داخله زياته او د تعليم زمينې ورته اسانې شي.

د نړۍ په کچه دا وړانديز موجود دی چې؛ د اقتصادي پرمختګ لپاره بايد د ښځې او نر د کار اجوره يو شان شي، چې په دې صورت کې به د کورنيو عايد ۱۷٪ زيات شي.

د افغان ښځو او نجونو د تعليمي او ټولنيزو ستونزو او د دوی د هر اړخيز پرمختګ پر مخ د منفي رواجونو د تشريح، د هغوی د سببونو د پيژندنې اوورته د هوارې لارو په باب په کابل کې د جوړ شوي (پښتو نړيوال کنفرانس) ګډون کوونکو ډير واضح وړانديزونه کړي دي، چې د هغوی په دقت لوستل او په خپله برخه کې يې پلي کول هر افغان ته سپارښت کيږي.

ديني علما تر ټولو لوی مسوليت لري، تر څو په دولت او پارلمان کې د ګډون په شان د ښځو د حقونو په هغو موضوعاتو پوره رڼا واچوي، چې لا هم اختلافي ښکاري او ولس ته يې روښانه کړي؛ او له بلې خوا د افغان ښځو او نجونو پر مخ د هغو پرتو منفي رواجونو په ختمولو کې برخه واخلي، چې د اسلام د اصلي روح سره په تضاد کې دي. اسلام د بشريت په تاريخ کې د لومړي ځل لپاره د ښځو د آزادۍ او کرامت بيرغ اوچت کړی او مسلمانان بايد دغه مخکښ رول اوس هم له لاسه ور نه کړي.

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

کادري توازن

دا برخه د متوازن انکشاف دوام دی، خو لکه چې وویل شول؛ بشري انکشاف د متوازن انکشاف مرکزي ټکی دی، ځکه غواړو په جلا ډول یې وڅیړو

د کادرونو په مسله کې باید درې برخې په جدي ډول په پام کې ونیول شي:

۱). د کادرونو په روزلو کې توازن،

۲). د کادرونو په ګمارولو کې توازن او عدالت او

۳). د کار د کادرونو ساتل او د دوی له پوهې، استعداد او توان څخه د هیواد په ګټه کار اخستل.

په زیاترو دفترونو کې ګورو، چې د طب پوهنځي فارغان د مامور، سکرتر، ترجمان او نورو اداري برخو د کار کوونکو په توګه کار کوي. د بر ګمتال په بر سر کې چې له کابل څخه یوه تر ټولو لیرې او ګرانه سیمه ده، MD ډاکتر پیدا کېږي؛ دا ښه ده چې د هرې لیرې او نژدې سیمې لپاره ډاکتران ولرو؛ خو په کابل کې زیاتره یو اقتصادپوه، تاریخ پوه، ژورنالست او د نورو برخو کارپوهان په ګرانه پیدا کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورستان یوه کلي ته لاړم زموږ کوربه خپل ځوان او ښکلی ورور، چې د وزو رمه یې له ځر نه راوستې وه، موږ ته راوپېژانده او ویې ویل، چې مولوي صاحب له مدرسې نه په عالي درجه فارغ شوی او پګړۍ یې تړلې ده؛ کله چې ما وپوښتل چې آیا مولوي صیب د کلي امام دی؟ هغه وویل: نه زموږ په کلي کې پنځوس مولوي صاحبان له مدرسو فارغ او پګړۍ یې تړلې دي، مشر مولوي صیب امامت کوي او دا نور یې وزګار ناست دي، د خپل کور کارونه کوي.

په تېرو کلونو کې کادرونه د ضرورت او پلان له مخې نه دي روزل شوي؛ بلکې د ورځې د رواج، بیړنۍ اړتیا رفع کولو یا مود له مخې روزل شوي دي. مثلاً له تېرو شل پېنځه ویشتو کالو راپه دېخوا د زیاترو مسلکونو فارغانو ته کار نه پیدا کېده؛ نو ټول ذهین ځوانان طب ته تلل او دا یې دلیل و، چې که دنده نه وه؛ نو په یوه کلي کې خو به یو دوکان او درملتون وچلوي، په همدې منظور له کابل او ننګرهار نه علاوه په پروان، مزارشریف، بدخشان، هرات، پېښور او نورو ځایونو کې طب پوهنځي جوړ شول او دومره فارغان یې وړاندې کړل، چې پخپل مسلک کې د قناعت بخښونکي کار د نه پیدا کېدو له امله بېلابېلو برخو ته مخه کوي. یو بل دلیل دا و چې په ټولنه کې سیاسي اختناق دومره زورور و، چې زیاترو کورنیو کوشش کاوه اولادونه یې داسې څانګې ولولي، چې له سیاست او ټولنیزو مسلو نه لیرې وي.

که ټولنې اړتیا اولري او د پرمختګ، انکشاف او خدمتونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې کولو لپاره منظم پلان موجود وي او د هغه له مخې کادرونه وروزل شي، د هېواد او ولس په ګټه ده.

ځینې مسلکي کادرونه باید له هرې سیمې نه وروزل شي. د مثال په ډول، موږ اړتیا لرو، چې لېرې پرتو سیمو ته ښځینه ډاکترانې او قابلې ولېږو، چې د مېندو د مړینو د مخنیوي په کار کې مرسته وکړي. که له هماغې سیمې کادر وروزل شي، همالته کار کولای شي او هلته پاتې کېږي، که نه وي، د ضرورت په ځای کې به د اړین کادر له کمبود سره مخ یو.

په تحصیلي بورسونو کې هم بې عدالتي موجوده ده او هم بې توازني. په تېرو وختونو کې په ځینو داسې څانګو کې متخصصین روزل شوي دي، چې هغه څانګې هېڅ وجود نه لري. اوس هم ځینې خلک په دغسې څانګو کې روزل کېږي. بله ستونزه داده، چې د هېواد له ټولو سیمو او ټولو ټولنیزو ګروپونو نه کادر نه روزل کېږي او دا په راتلونکي کې د بې توازنۍ او حتی د محرومیت او مظلومیت سبب کېږي. دې ډول کمزوریو ځینو هیوادونو ته د ملي امنیت د خرابۍ تر کچې لویې ستونزې زېږولې دي. پکار دی چې افغانان د دې مسلې ټول اړخونه په پام کې ولري او جدي، جامع او عادلانه پلانونه ورته جوړ او پلي کړي.

داسې ښکاري چې دولت په دې برخه کې کوم منظم پلان او ستراتیژي نه لري، چې د هېواد او سیمو د اړتیا له مخې کادري سیاست جوړ کړي.

د نجونو او ښځینه کادرونو روزل خاصه اړتیا ده؛ ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړیوالو تجربو ثبوت کړې ده، که یو سړی تعلیمیافته شي یو نسل او که یوه ښځه تعلیمیافته شي، د یو هیواد او ملت پنځه نسله پر مخ ځي.

د لوړو زده کړو په ځینو چارواکو دا تورونه هم واردېږي، چې که د هغې سیمې او قام له منځه چې دوی ورپورې تړلي دي، مناسب کاندید نه وي، دوی د نورو سیمو او قامونو محصلین بهرنیو تحصیلي بورسونو ته نه کاندیدوي، که څه هم هغه بورس ضایع شي.

د هغو ولایتونو د کادر نه روزل یو لوی چلنج دی، چې اوس پکې امنیتي حالات خراب دي، دا کار په راتلونکي کې د سیمه ییزې بې عدالتۍ، بې توازنۍ او ټولنیزو محرومیتونو سبب کېږي، چې د هیواد د متوازن انکشاف او دایمي ثبات لوی او ستر ارمانونه له تکر سره مخامخولای شي.

د تېرکال په کانکورکې له زابل څخه ۵۰ نارینه او لس ښځینه و؛ له کندهار څخه ۵۰۰ نارینه او ۵۰ ښځینه و؛ له پکتیکا څخه یوازې ۸۰ نارینه او یوې ښځینه ګډون کړی په داسې حال کې چې له ننګرهار، کابل، هرات، بلخ، کندز او ځینې نورو ولایتونو څخه په زرګونو کسانو ګډون کړی و. د هغو سیمو اوسېدونکي چې ډېرو کمو فارغانو یې په کانکور ازموینه کې ګډون کړی دی؛ هم دهیوادنورو اوسیدونکو په شان حق لري چې اولادونو ته یې د زده کړې یو شان زمینې برابرې وي.

اوس د هیواد په جنوبي او ختیځو سیمو کې ۴۴۲ ښوونځي دناامنۍ له کبله تړل شوي او له ۳۶۴ ولسوالیو څخه په ۲۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسواليو کې نجونې له نهم ټولګي پورته زده کړې نشي کولی. پنځه ميليونه هغه کوچنيان چې ښوونځيو ته د تللو عمر يې بشپړ کړی ښوونځيو ته نشي تللی او يوولس ميليونه تنه (نږدې نيم نفوس) نالوستي دي. دا يوه انساني او پوهنيزه فاجعه ده، او له بده مرغه په ځانګړو سيمو کې ده، چې د هيواد د نسلونو د متوازنې روزنې مخه نيسي چې د نا متوازن پرمختګ سبب کيږي، او زيان يې ټول هيواد ته رسيږي. زه باور لرم چې د هيواد د ټولو سيمو اوسيدونکي د دې مسلې په باب پوره تشويش لري، او د حل لپاره يې بايد مرستې ته حاضر وي.

د ديني مدرسو مسئله هم د پوره غور او څېړنې موضوع ده، چې څو مره ديني علماء په کومو ځانګو کې د کومې اندازې د تخصص لرونکي وروزل شي.

د ديني مدرسو هغه فارغان چې وزګار دي، بايد د ښوونکو، د ځينو دولتي ادارو کارکوونکو، د ټولنې د روغتيايي کارکوونکو، ټولنيزو هڅونو کارکوونکو او نورو برخو کې تر لږې روزنې وروسته کار کولای شي. په دې سره به دوی هم د کار او دندې خاوندان شي، او هم به ټولنه د دوی له استعداده برخمنه شي.

د زده کړو په ټولو برخو کې تر کميت زياته پاملرنه کيفيت ته پکار ده؛ او متاسفانه په تيرو کلونو کې د پوهنې کيفيت ډير زيات راټيټ شوی دی. باکيفيته زده کړه دا ده چې زده کوونکي د داسې پوهې او مهارت خاوندان کړي، چې د خپل ژوند بيړه پرې وچلولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار د کار اهل ته سپارل هم له راتلونکي پرمختګ او ثبات سره ډېره مرسته کولای شي، او جدي توجه ورته پکار ده. دلته زیاتره دا ستونزه وه او شته چې کار د هغه اهلو ته نه بلکې د واسطې او مصلحتونو له مخې وېشل کېږي، او ځکه د پرمختګ او ثبات پروسه تل ټکنی کېږي.

د کار د کادرونو ساتل او ترې کار اخستل یوه بله مهمه موضوع ده چې د هېواد د پرمختګ او ثبات لپاره حیاتي ارزښت لري. د یو پوه په وینا (د پوهو، ژمنو او فکرمنو خلکو یو کوچنی ګروپ کولای شي نړۍ بدله کړي، او په تاریخ کې تل داسې شوي دي) خو یا د دې هېواد او ولس تقدیر خراب دی او یا کوم پټ لاس تخریب کوي او مور ته دغسې د کار خلک نه پرېږدي: د سید جمال الدین افغان نه تر اوسه پورې کېسه یو شان ده.: سید جمال الدین افغان کولای شول چې د دې ملت د ستونزو علاج وکړي، خو مغرضینو یې پر ضد هغه پاچا راوپاراوه چې هغه هم د هېواد د پرمختګ سره مینه درلوده. محمود طرزي یې خپل زوم او شاګرد آمان الله خان ته داسې وروښود چې باالاخره هېواد پرېښودلو ته یې اړ کړ. مجید زابلی د نادرشاه د بیا بیا غوښتنو نه ورسته افغانستان ته راغی او د خپل شخصي تجارت په قربانولو یې د هېواد د اقتصاد اساسات په داسې حال کې کېښودل، چې ټول دولت ۸۰۰۰ افغانۍ لرلې، خو کله چې د هېواد اقتصاد په وده کې راغی؛ مغرضینو یې پر ضد سردار داود راوپاراوه او سره له دې چې هېڅ معقول دلیل یې د ده پر خلاف پیدا نه شو کړای، خو بیا هم د کار او خدمت دروازې یې پرې بندې کړې. میوندوال هم چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوښت او ابتکار ته پرې نښود او د محمد موسی شفیق د ابتکار پر خلاف یې چې په دوه کلونو کې یې مملکت د اقتصادي ثبات تر پولې ورساوه، روسان دومره راوپارول، چې مستقیماً یې له پاچا وغوښتل چې دې له کاره ګوښه کړي، او چې پاچا یې غوښتنه ونه منله، نو ګمان کیږي، چې د ټول نظام د رنګیدو په بیه ورته تمامه شوه. ډاکټر اشرف غني هم چې له نړۍ یې ۱۳ بیلیونه ډالر مرسته راجلب او د هیواد د اقتصادي ودې اساس یې پیل کړ، په دې بهانه چې دې تر نورو وزیرانو په کار ډیر حاکم دی او د ده په شته والي کې د هغوی د ودې زمینه نه برابریږي، د خدمت موقع ورنکړل شوه. حال دا چې ډېره پوهه باید د تقدیر او ستاینې سبب شي. د ده په شان نور په لوړه کچه شخصیتونه هم له صحنې لېرې شول. په داسې هیواد کې چې یو د کار سړې په دوربین کې په مشکله پیدا کیږي، د دوی ساتل او ترې مثبت کار اخستل یو لوی ملي مسولیت او ضرورت دی، او باید ټول زړه خوږي افغانان ورته متوجه وي.

د فارغانو پر کار ګومارګومارل هم هغه مسئله ده، چې که له او سه یې غم ونه خوړل شي، د ووزګارانو د یو لوی لښکر د رامنځته کیدو له لارې د نارضایتیو، بې نظمیو، ټکرونو او حتی خونړیو انقلابونو سبب کیدای شي.

د نن ورځې معقولې پالیسۍ ګانې د سبا ورځې د دغو ټکرونو مخنیوی کولای شي.

ولې نن دا کار ونه کړو؟

❋❋❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني او عصري زده کړو مسئله

له ډېرې مودې راهيسې په اسلامي نړۍ کې د ديني او عصري په نوم د زده کړو بېلتون يوه مسئله ده. کله د ديني پوهنو شاګردان عصري زده کړې له دين جدا او يا ورسره په ټکر کې ويني او کله د عصري زده کړو خاوندان د ديني زده کړو پوهان له علم او ساينس نه بې خبره او لېرې بولي.

"په فلسفه، علم او قرآن کې د ايمان سرګذشت" ليکوال، چې يو پوخ ديني عالم او په ساينسي پوهنو او فلسفه کې ژور ليد لري؛ دې نتيجې ته رسېدلی دی، چې عصري علوم هم ديني دي او له دين سره په ټکر کې نه دي او زياتره علمي کشفونو د دين له ښې تشريح او ښه تفسير سره مرسته کړې او په نتيجه کې د دين اشاعت چټک شوی دی. په عظيم الشان قرآن کې څو ځايه راغلي دي، چې عالم او جاهل برابر نه دي. عالمان د بينا او ناپوهان د ړندو حيثيت لري. له خدايه تر ټولو وېرېدونکي کسان د خدای عالم بنده ګان دي.

رسول الله صلی الله عليه وسلم هم د عابدانو له ټولي څخه د عالمانو ټولي ته ورغلی او ويلي يې وو، چې زه د دوی له ډلې يم

د نوموړي کتاب ليکوال يوې جالبې نتيجې ګيرې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدلی دی او وايي، چې د علم ستاينه او صفت په قرآن کريم کې تل په هغو ځايونو کې راغلی دی، چې تر هغه مخکې د الله جل جلاله د قدرتونو او د مخلوقاتو د عظمت او د کايناتو د پراختيا ذکر راغلی وي. نوموړی عالم وايي، چې له همدې معلومه ده، چې د قدرتونو، مخلوقاتو او کايناتو په باب پوهه هماغسې علم دی؛ لکه د ديني مسايلو په باب فقه چې علم دی. علم په دين کې فرض دی او د هر ډول علم يادول فرض دي؛ خو پوښتنه داده، چې آيا په هر مسلمان ټول علوم فرض دي او که يوائې يو يا څو؟

يو افغان عالم، چې په شرعي علومو کې ډوکتورا لري دا مسئله څو ورځې مخکې ډېره ښه روښانه کړه او ويې ويل:

- په دين کې دومره پوهه، چې يو مسلمان پرې حلال و حرام وپېژني او د ورځنيو ديني عباداتو او معاملاتو څرګندوالی زده کړي په هر مسلمان نر او ښځه فرض ده، چې د اخلاص په صورت کې د آجر مستحق هم کېږي.

- په ديني بېلابېلو برخو کې تخصص فرض کفايي دی او په دومره اندازه مسلمانانو ته پکار دی، چې د ټولنې اړتيا پرې پوره شي. که په دې کې اخلاص او د خدای رضا منظور وي؛ نو عالم ته پرې ثواب ورکول کېږي او که نه وي، د نورو عوامو په شان دی، چې د علم زده کړه يې د روزۍ د ګټلو يوه وسيله ده.

- د علم په نورو برخو؛ لکه ډاکټري، انجنيري، فزيک او د ساينس، ټولنيزو علومو او نورو په بېلابېلو برخو کې تخصص هم کفايي فرض دی او په يوه ټولنه کې بايد په دومره شمېر کې ددغو برخو پوهان روزل شوي وي، چې په دغو برخو کې د ټولنې اړتياوې پوره کړي. که دا پوهان هم خپل نيت خالص کړي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای جل جلاله رضا او د بشريت خدمت يې هدف وي؛ نو د ثواب مستحق دي او که نه وي د عادي انسانانو په شان دي، چې د خپل معيشت د تېرولو لپاره يې يوه رشته غوره کړې او له دغې لارې خپله روزي ګټي.

په افغانستان کې د فعالو ديني مدرسو د نشت او د متبحرو علماوو د کمښت له امله زياتره افغانان په ګاونډيو هيوادونو کې د ديني عالمانو په توګه روزل کېږي. د اصولو له مخې په دې کې بايد کومه ستونزه نه وي او د ټولو اسلامي هيوادونو مدرسې بايد د اسلام دين هر چا ته په سمه توګه ورزده کړي، خو په عمل کې ځينې هيوادونه له دې نه سياسي بهره برداري کوي، او افغان طالب علمانو ته د افغانستان د ملي ګټو، افغاني تاريخ او ځانګړنو په باب معلومات نه ورکوي او دوی په دغو برخو کې خپلو مسوليتونو ته نه متوجه کېږي. له بلې خوا بهرنۍ مدرسې په ډېر شمېر کې د ديني علماو د روزلو په صورت کې د دوی د کار او مشغوليت فکر نه شي کولای . دا د افغانانو دنده ده چې له ورونو سره ورورۍ او حساب دواړو باندې پوه وي.

د اسلام له اصلي ماهيت او عالي تعليماتو څخه د ناخبرۍ له امله د بې دينۍ ، افراطيت، تفريط، سطحي ګرايۍ، او خرافاتو سبب کېږي، چې د پوهنې په نصابونو کې د ديني برخو د زياتولو او غني کولو له لارې بايد د دې ستونزې لارې ولټول شي. ديني زده کړې بايد ساده، جامع او په دومره کچه د تعليمي موسسو په نصابونو کې شاملې شي، چې د دولسم ټولګي هر فارغ د دين له اساساتو په سمه توګه خبر شي ، او د قرآن شريف

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفسير او ترجمه او د حديثونو يوه پوره برخه تر دولسم ټولګي بشپړه شي.

بلـه مسله چې افغـان رهبـران بايـد ورتـه ځيـر وي، پـه ګاونډيو هيوادونو کې په ديني مدرسو کې د نظامي زده کړو روزنه ده. دا سمه ده چې هر مسلمان بايد جهاد تـه تيار وي، خو ښه ده چې زموږ ديني علما پـه داخـل کـې وروزل شـي، ځکـه تـر اوسـه لا هـم ګاونډيان خپلې نظامي چارې د خپلو ملي پولو پـه حدودو کې د راز پـه توګـه ساتي. د وسلې د استعمال انحصار بايد يوازې لـه خپلواکو او تاکل شوو دولتونـو سـره وي او افغـان دولتونـه بايـد د اسـلامي ارزښتونو سـره هيڅکله په ټکر کې نه وي.

د افغانستان دينـي عالمـان او دولتـي او نـادولتي اړونـده اداري بايد د شريعت پـه رڼا کې روښانه ستراتيژي جوړه کړي، چې د دينـي او عـصري پـه نـوم د زده کړو او علومـو پـه منـځ کـې درز او فاصلـه لـه منځـه يوسي، ټولـو افغانانو تـه پـه ديـن کې د اړتيا وړ اندازې لوړنيو پوهنو د زده کړې زمينه جوړه کړي.

همدا راز پـه دينـي ښـانګو او نـورو ساينسي ښـانګو کـې د تخصص لپاره دومره کادرونـه وروزي، چې د ټولنې اړتياوې پـوره کـړي او فـرض عين او فرض کفايي دواړه مراعات شي.

د شمېر او انـدازې او بېلابېلـو رشتـو پـه برخـه کـې د علمـي کچـې لپاره داسې دقيقـه پلانګذاري پکـار ده، چې د هيڅ برخې فـارغ بيـاد وزګارتيـا او بـې سرنوشتۍ لـه ستونزو سره مخ نـه شـي او د هغـه ځـه لپاره چې روزل شوي دي، هغـه خـدمت سـر تـه ورسـوي، چې د هيـواد د ترقۍ او ولـس د سـوکالۍ سره مرسـته او پـه نتيجـه کـې د الله جـل جلالـه رضا ترلاسه کړي.

⁂

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا موږ د ښار او کلي توپير له منځه وړلای شو؟

په افغانستان کې په سياسي او ټولنيزو بدلونونو، انقلابونو، جنګ- جګړو او دفاع کې لا هم د کلي رول تر ښار ډېر دی. يو علت يې ممکن دا وي، چې ښار لا ښاري اصول خپل کړي نه دي، چې د کلي مقابله وکړای شي او يا تر دې غوره ځان له کلي پردی نکړي او په ټکر کې ورسره را نه شي، له بلې خوا د کليو نفوس تر ښارونو څو چنده زيات دی او د کلي خلک د قومونو په تشکل کې د نظامي ټوليو او قطعاتو په شان منظم دي . په افغانستان کې د ۳۵۰۰۰ په خوا وشا کې کلي دي، چې ځانګړې پاملرنې ته اړتيا لري.

په يوه بهرنۍ موسسه کې يوه تن د کارپوه په نوم کار کاوه، دی اصلاً يو مسلکي ځنګلوان و؛ خو دا يوه خبره يې د يوه کارپوه د خبرې په توګه ارزي چې ويل يې: موږ لويديځوالو دا يوه خبره ستاسو له اسلامي پوهانو نه زده کړې او د ښار او کلي توپير مو له منځه وړی دی. اوس زموږ په هېواد کې د غره په يوه لوړه څوکه کې پراته کلي ته برېښنا، سړک او د خبرتياو، پوهاوي او اړيکيو امکانات تللي دي. کلي مو هم روغتيايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدمتونو، پاکو اوبو او د پوهنې امکاناتو ته لاسرسی لري او ښارونه مو هم؛ خو تاسو لا په داسې حال کې یاست، چې ښارونه مو هم بېوزله، وروسته پاتې او چټل دي؛ او هغه لږ څه چې ښارونه لري، په کليو کې هغه هم نشته. ستاسو په ښارونو کې وچ تقليد، فېشن او ظاهري ځل و بل يو څه شته، د ښار خلک په دغو ظاهري شيانو کې ډوب شي، پاسته، نرم او ارام شي؛ نو د کليو شخ، شډل او کلک خلک، چې کله موقع پيدا کړي، ښارونه چور او تالان کړي او په دې غوبل کې لړزاند او کمزوري حکومتونه هم ونړېږي او يو څه روزل شوي کادرونه مو يا د مرګ او يا د پرديسۍ مسافر شي.

د وروستيو د ېرش کلنو جګړو د تحليل په اړه يوه افغان ليکوال او سياستپوه دې نتيجې ته رسېدلی و، چې دا جګړې هم د ښار او کلي له تولنيز توپير څخه راولاړې شوې وې. دی وايي، چې د مرحوم اعليحضرت محمد ظاهر شاه په وخت کې به ښاري هلکانو له خپلو کليوالو ټولګيوالو سره په پوهنتون او ليليه ښوونځيو کې هيڅ ښه برخورد نه کاوه او "اطرافي" او "صحرايي" به يې ګڼل. ځانونه يې د امريکا او اروپا په سويه ګڼل. په کابل کې هغه وخت هم لکه اوس چې بوش مارکيټ دی، نکسن مارکيټ و او کابليو نجونو او هلکانو به پکې ليلامي امريکايي لباسونه اخيستل او په ډېر وياړ به يې اغوستل، او ځان به پرې له نورو لوړ ګاڼه.

کليوالو د دې په وړاندې دوه ډوله عکس العمل وښود: لومړی ډلې غوښتل، چې دوی هم عصري شي او دا موجود هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له منځه يوسي؛ نو يې په ځان کانې، سنګر، مورچل، جنګي، جدي، زړور، مبارز، اتل، څه او څه نومونه کېښودل او د هغه وخت د موجود نظام د چپه کېدو او د نوي عصري نظام د جوړېدو په تکل کې شول. بلې ډلې دا عکس العمل وښود، چې پخپلو کلکو اسلامي او کليوالو عنعنو پورې ونښلي او د ښار دا هر څه د کفر، بې دينۍ او الحاد په نوم رد کړي.

لومړۍ ډلې کليوالو د شاهي او جمهوري نظامونو تختې ونړولې خو ددې په ځای چې پوه شي، اصلي ځواک په کليو کې دی؛ نو بيا دوی ښاريان شوي و او د خپلو کليوالو سره په ټکر کې شول او د هغوی په وژلو او بمبارولو يې پيل کړی و.

په تېرو وختونو کې د ښار واکمنان لږ هوښيار وو، د کليو ملکان يې په لاس کې اخيستي او په هره دره کې يې يو سيد، روحاني او پير کېنولی و، چې زيږه، شډل او زړور کليوال يې په دې خبره غلي کول، چې پاچا د خدای سيوری او اطاعت يې واجب دی؛ خو چې ځوانو کليوالو د خپلو نورو کليوالو پر ضد، چې د دوی خلاف نظريه يې عملي کول غوښتل، جګړه پيل کړه؛ نو دوی بيا ددغو ملکانو، سيدانو او پيرانو نفوذ هم راکم او حتی پای ته ورساوه. په را وروستيو وختونو کې د کليو د محلي با نفوذه قوتونو په توازن کې بدلون راغی. د ډېورنډ کرښې د دواړو غاړو په ولسونو کې ځينې ځوانان په خليج کې له مزدورۍ راګرځي او تر ځايي ملکانو يې اقتصاد په چټک ډول او چټېږي، حجره، ډېره، ميلمه، يار او دوست پېدا کوي او د پخواني مشر؛ مشرتوب چلنجوي. له مدرسو څخه نوي فارغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي ځوانو مولويانو هم د جادويي مشرتابه خواص پيدا کړي او د نوو مشرانو په ډله کې راغلي دي. پخواني ملکان زياتره ښارونو ته لېږدېدلي او اولادونه يې تعليم يافته شوي او دا چې د کليو د زېږه ژوند په نسبت يې د ښارونو د پاسته ژوند خواص خپل کړي دي، اوس عملا د کليو مشران نه دي. د جهاد پر مهال د مجاهدينو سرګروپان او قومانداناان هم د کليو عملي مشران دي، او خبرې او نظر ته يې په درنه سترګه کتل کيږي.

نويو نفوذ ته رسېدليو مشرانو زياتره پخواني مشران يا په فزيکي او يا هم د نفوذ له مخې له منځه وړي او ميدان يې ځانته خالي کړی دی.

د ښار او کلي جګړه لا روانه او تر منځ يې فاصله موجوده ده، تر څو چې دغه جګړه او فاصله موجوده وي، په دې هيواد کې د تمدن، ثبات او پرمختګ تمه نه ده پکار.

د انقلابي دورې په سياستونو کې تر ۸۰٪ پورې مشران د کليو هغه ځوانان دي، چې په ښارونو کې زياتره په ليليه ښوونځيو او مدرسو کې زده کړې کړې دي او مشرتوب يې نيولی دی.

کليو او کليوالو سيمو ته په سياست او اقتصادي وده کې خاصه توجه پکار ده، چې د جامع پروګرامونو د جوړېدا او پلي کولو له لارې بايد تر سره شي.

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نفوسو د بې کنټروله زیاتېدو په وړاندې څه پلان لرو؟

افغانستان به په ۲۰۳۰ کال کې د اوسني نفوس دوه چنده (د ۵۰ میلیونو) شاوخوا کې نفوس ولري. د نفوسو د دغه زیاتوالي په وړاندې دقیقې پالیسیانې او علمي او عملي پروګرامونه پکار دي، چې د ولس او دولت په ګډه همکارۍ باید جوړ او پلي شي.

دوه نړیوالو موسسو د افغانستان د راتلونکي نفوس وړاند وینه کړې ده. د ملګرو ملتونو د نفوسو څانګه وایي چې افغانستان به په ۲۰۳۰ کې د ۵۰ میلیونه په شاوخوا کې نفوس ولري؛ خو د امریکا د متحده ایالاتو د نفوسو بیرو بیا وایي، چې دغه شمېره به د ۴۳ میلیونه په خواوشا کې وي.

د ملګرو ملتونو د وړاندوینې اساس د هرې مور پر سر د اولاد زېږولو منځنۍ کچه ده چې په افغانستان کې ۲,۴ ده (یانې هره مور په منځني دول تر شپږو زیات ماشومان زېږوي)، خو د امریکا د نفوسو بیرو بیا د افغانسان د روغتیایي سروې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رپوټ استناد کوي، چې دغه کچه پکې ۵,۷ ته راښکته شوې ده او ځکه بیرو خوشبینه ښکاري چې په افغانستان کې به د نفوسو هغه سرسام آور زیاتوالی چې په دې وروستیو لسو کلونو کې یې هیڅ بدلون نه کاوه، اوس کنټرول شي. د نفوسو بیرو خوشبینه ښکاري چې د افغان کورنیو سایز به کم او د نفوس وده به په نسبتاً ښه حالت کې شي.

ځینې مستقل شنونکي بیا د بیرو له تحلیل سره په دې دلیل موافق نه دي، چې پورته یاده شوې سروې یوازې په ارامو ولایتونو کې تر سره شوې او د نفوسو چټک زیاتوالی زیاتره په ناآرامو سیمو کې ډېر دی. خو که د نفوسو د بیرو وړاندوینه سمه هم وي، د افغانستان د نفوسو زیاتوالی ډېر زیات دی او له همدا اوسه د داسې پالیسیو او پروګرامونو جوړولو ته اړتیا ده، چې د دغه زیاتېدو چلنجونو ته ځواب ووایي.

اوس افغانستان د نړۍ د ډیرو وروسته پاتې هېوادونو په ډله کې دی او ۴۲٪ خلک یې د فقر تر لیکې لاندې ژوند کوي. افغانستان د مجموعي کورنیو تولیداتو (GDP) له نظره د نړۍ ۱۰۹ هیواد دی او د یو تن پر سر یې دغه کچه ۸۰۰ امریکایي ډالره ده، چې د نړۍ په ۱۹۵ هیوادونو کې ۱۸۴ مقام لري (د ۲۰۰۹ کال اټکل)

په هرو سلو زرو ښځو کې، چې زېږون کوي ۱۲۰۰ خپل خوږ ژوند له لاسه ورکوي او افغانستان په دې برخه کې په آسیا کې لومړی او په نړۍ کې دویم مقام لري او د ماشومانو او نویو زېږېدلیو ماشومانو د مړینو د کچې له مخې هم په لسو ډېرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونځمنو هېوادونو کې حسابېږي.

د چاپېريال چټلي او د هوا ککړوالی يوه بله لويه ستونزه ده، چې افغانستان ورسره مخ دی او کابل د نړۍ کثيف ترين ښار بلل شوی دی.

افغانستان يو له هغو هېوادونو څخه دی، چې تر ټولو ځوان نفوس لري او ۲۸٪ وګړي يې ځوانان دي، چې ځانګړي چيلنجونه لري. د ۱۵ او ۲۹ کلونو تر منځ ځوانان د هيواد د ټول نفوس نيمايي (۵۰٪) جوړوي، چې دغه ځوانان کار او اشتغال غواړي او د نوو نېکمرغه کورنيو د تشکل هيلې لري. د امريکا په متحده ايالاتو کې دغه نسبت ۲۲٪ دی، خو هغه د ستر اقتصاد لرونکی هيواد هم دغه مسله يوه ستونزه ګڼي او د بيکارانو لښکرې يې هر خوا ګرځي، نو موږ به د دغو ځوانانو ستونزې څنګه حلوو. د بلې خوا په افغانستان کې منځنی عمر ۴۳ دي، چې دا يوه بله ستره ستونزه ده.

له بلې خوا په هيواد کې دولتي او نادولتي زېربناوې نړېدلې او يا ښخې خامې او کمزورې دي او اداري فساد يوه لويه رسوايي ده او ټول موږ ته اخطار راکوي، چې د نفوسو دغه زياتوالي ته کافي تياری نشته او د لويو ټولنيزو او ممکن سياسي ګډوډيو د احتمال وړاندوينه ترې کېږي.

اوس موږ ۱۲۷۰۰ روغتيايي مرکزونه او پوستې لرو، چې د (۲۵ ميليونه) نفوس لپاره کافي نه دي؛ نو په ۲۰۳۰ کال کې د ۵۰ ميليونه کسانو لپاره بايد کم تر کمه ۳۲۰۰۰ روغتيايي مرکزونه او پوستې ولرو، آيا موږ له خپلو عايدانو څخه دغه جوړولای شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روغتیایي مرکز ډول	۲۰۰۹ (موجود)	د ۲۰۰۹ اړتیا	د ۲۰۳۰ اړتیا	کتنې
اساسي روغتیایي مرکز	۷۸۲	۹۳۸	۱۸۷۷	
جامع روغتیایي مرکز	۳۷۲	۴۴۶	۸۹۳	
د ولسوالۍ روغتیایي مرکز	۲۰	۷۲	۱۴۴	
ولایتي روغتون	۱۰	۱۲	۲۴	
د زون په کچه روغتون	۵	۲	۱۲	
روغتیایي پوسته	۱۱۴۷۰	۱۲۰۰۰	۳۲۰۰۰	
ټول	۱۲۲۹۹	۱۷۴۷۵	۳۴۹۵۰	

اوس ۲۵٪ افغانان پاکو او روغتیایي اوبو ته لاسرسی لري، په ۲۰۳۰ کال کې ۵۰ میلیونو ته موږ دغه اسانتیاوې څنګه برابرولای شو؟

موږ به په ۲۰۳۰ کال کې ۵۰ زره ښوونځیو، ۲۰۰ میلیونو کتابونو، اویو میلیون روزل شویو ښوونکیو او په زرګونو تخنیکي او مسلکي کادرونو ته اړتیا ولرو؛ چې زموږ ۲۵ میلیونه زده کوونکو ته تدریس وکړي. خو آیا موږ په راتلونکو شلو کلونو کې دغومره ډېره تیاري کولای شو؟ همدا سږ کال د ښوونځي د زده کوونکو په شمېر کې ۲۵۰۰۰ تنه زیات شول که خدای رحم وکړي او په افغانستان کې د ښوونځیو سوزول ودرېږي او د ناآرامو سیمو ماشومان هم ښوونځیو ته د تګ فرصت تر لاسه کړي، نو دا اړتیا به لا زیاته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ۱۳۸۸ نه تر ۱۴۰۸ (۲۰۳۰) پورې د پوهنې د ارقامو بدلون:

کال	۱۳۸۸	۱۳۹۹	۱۴۰۸
زده کوونکي	۷ میلیونه	۱۴ میلیونه	۲۵ میلیونه
ښوونکي	۱۲۱۰۰۰	۴۸۲۰۰۰	یو میلیون
ښوونځي	۱۲۷۰۰	۲۳۵۰۰	۵۰ زره
کتابونه	۳۳ میلیونه	۱۵۵ میلیونه	۲۰۰ میلیونه

د نړۍ په نورمالو هېوادونو کې د هرو ۵۰ کسانو پر سر یو امنیتي کارکوونکي (عسکر، افسر) ته اړتیا ده، که څه هم زموږ جغرافیه او حالات تر دې زیاتو ته اړتیا لري، خو د همدغه معیار له مخې آیا موږ یو میلیون وسله وال ځواکونه ساتلی شو؟

فکر کېږي، چې دومره کمزوری هېواد، له داسې لړزانده اقتصادي- سیاسي نظام سره په هېڅ شان دغه ډول تیاری نشي نیولای. که څه هم دولتونه باید د ښارو ځمکو د آبادولو، د کار مېندنې د پروګرامونو د عملي کولو، د ښارونو او ښارګوټو د جوړولو، د تعلیم د باکیفیته کولو او نورو لارو دې مسلې ته تیار وای.

د نفوسو او پرمختیا د کارپوهانو په اند؛ د کورنۍ تنظیم هغه څه دي، چې ډېرو ستونزو ته ځواب ویلی شي. افغانستان هغه هېواد دی، چې د اولاد زېږونې اندازه (Fertility Rate) یې تر ټولو لوړه (۲،۴) ده. په تېرو کلونو کې په دې اندازه کې کوم پام وړ واضح بدلون نه دی راغلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنګله دېش د نړۍ هغه هېواد دی، چې دا کچه يې تر ټولو لوړه وه؛ خو اوس يې د کورني تنظيم د برياليو پروګرام پر اساس دا کچه ۲,۴ ته را کوزه کړې ده؛ خو د هېواد د زېږمو په تناسب اوس هم د وګړيو ډېرښت ته ځواب نشي ويلای. ايران په اسلامي هيوادونو، زموږ په ګاونډيانو او مخ پر وده هيوادونو کې يو تر ټولو بريالی هيواد دی، چې د نفوسو د ډيرښت توازن يې ډېر بريالی دی.

د نفوسو مسئله له پراختيا (انکشاف) سره نېغې اړيکې او بېلابېل بعدونه لري، او په افغانستان کې د نفوسو د ډيناميک په باب کره معلومات کم دي او يا نشته.

سمه سرشمېرنه، چې په افغانستان کې ورته شديده اړتيا ده، په يوې لانجمنې مسئلې اوښتې ده؛ ځکه تر نيمايي ډير هېواد کې نا امني ده او که ددغو سيمو د وګړيو سمه شمېرنه ونشي، د منابعو په وېش او سياسي نماينده ګۍ کې به د دوی په حق کې ستره بې عدالتي وشي، چې راتلونکيو لانجو او ستونزو ته به لار هواره کړي.

د ټولنې د بېلابېلو ګروپونو لپاره انکشافي پلانګذاري مهمه ده، ځوانان، ښځې، بېوزلان، معلولين، د شهداوو وارثين، د بېلابېلو مسلکونو کادرونه په يقيني ډول هلته معلومولای او راتلونکي پلانونه ورته جوړولای شو، چې په اوس وخت کې سمه شمېرنه ولرو.

د کورني تنظيم يو پراخ ملي پروګرام پکار دی، چې دولتي او نادولتي ټولنې او ولس پکې لوی مسوولیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دینـي علمـاوو رول پـه دې برخـه کـې حیـاتي او اساسـي دی؛ ځکـه دا موضـوع مـذهبي اړخ هـم لـري او د افغانـستان د علمـاو فتـواوې ډیـرې ضـرور دي. سـره لـه دې، چـې د مـصر، هنـد، پاکـستان او ایـران علمـاوو پـه دې برخـه کـې روښـانه فتـواوې صـادرې کـړې دي او پـه افغانـستان کـې هـم یـو څـه کـار شـوی دی؛ خـو د نفوسـو د متـوازن ډیرښـت او د کـورني پـلان د یـوه بریـالي پروګـرام د تطبیـق لپـاره پـه افغانـستان کـې د دینـي علمـاوو ډېـره کلکـه همکـاري او لارښـوونه پکـار ده او د دولـت او ټـولنې لـه خـوا باید چټک، بیړني او عملي ګامونه واخیستل شي.

داسـې ښـکاري چـې افغـان دولـت لا هـم د نفوسـو پـه بـاب پالیـسي نـه لـري. دا مهمـه ده چـې دولـت دغـسې پالیـسي ولـري، چـې پکـې د نفوسـو د ډېرښـت، بېلابېلـو ډمـوګرافیکي ګروپونـو، او د دوی هــر یــوه لپــاره د ټــولنیزې او اقتــصادي ودې د پلانګذارۍ په باب فکر وشي.

همـدا راز د دې فکـر وشـي، چـې مـوږ بـه پـه راتلونکـو کلونـو کـې څـومره د کـار ځـواک تـه اړتیـا ولـرو، او څـومره هیـوادوال بـه مـو نورو ملکونو ته په کار پسې سرګردانه کېږي.

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا چټکې ښاري کېدنې ته تياري لرو؟

د نړۍ نيم نفوس (۳,۳ بليونه) وګړي اوس په ښارونو کې ژوند کوي، چې دا شمېره به په ۲۰۳۰ کال کې پينځه ميلياردو ته ورسېږي. ښار ته د سېلاب په شان د خلکو بې کنټروله راتګ په شلمه پېړۍ کې اوج ته ورسېد او له ۲۲۰ نه ۲۸۰۰ ميليونو ته لوړ شو. په ۲۰۳۰ کال کې به د پرمختيايي هېوادونو د ښارونو نفوس د ټول ښاري نفوس ٪۸۰ برخه جوړوي.

په افغانستان کې خو لا ايله ٪۲۰ خلک په ښارونو کې اوسېږي؛ خو د مهاجرتونو او بېځايه کېدنو له امله خلکو ته اوس دا زمينه پيدا شوې ده، چې ښارونو ته راشي، چې کابل او ځينې نورو ښارونو ته د ګڼو خلکو د بې پلانه راتګ مسئله دا خبره ثبوتوي.

ښار ته راتګ خلکو ته هيله او اميد ښکاري او ښار ته راتلونکي خلک دلته د ښه ژوند، کار، نېکمرغۍ او د اولادونو د زده کړې او کسب و کمال خوبونهويني.

دا رښتيا هم ده، چې ښار ته راتګ فرصتونو او امکاناتو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتګ دی؛ خو که د پلان او منظمې ستراتیژۍ له مخې وي، او که نه وي؛ نو ډېرې سترې ستونزې او چیلنجونه ورسره یو ځای شته.

که څه هم دولتونه باید د غریبو خلکو د ښاري کېدو حق پایمال نکړي او په زور او غیر طبیعي ډول یې مخه ونه نیسي؛ خو د لاندې چیلنجونو بې پلانه پرېښودل د راتلونکو احتمالي فاجعو په وړاندې بې تفاوتي او حتی ګناه ده:

- د ښارونو موجوده ځمکه د نویو راتلونکو لپاره کمه او د تراکم، ازدحام او ګڼه ګوڼې سبب کېږي.

- د بې کورۍ ستونزه، چې د ښارونو یوه مزمنه ستونزه ده، له کلیو څخه د نوو خلکو د بې کنټروله راتګ له امله لا تشدید پېږي.

- کار او اشتغال هغه مسئله ده، چې هم د ښار موجود خلک او هم نوي راغلي خلک به ورپسې لالهانده ګرځي.

- په مزدحمو، متراکمو او له ګڼې ګوڼې څخه ډکو ښارونو کې ناروغتیاوې او بدمرغۍ زیاتېږي.

- تنګ ښارونه او ګڼ نفوس د بې نقشې او بې پلانه ابادیو سبب کېږي، چې لا ډېرو ستونزو ته لار اواروي. له خیرخانې کوتل نه نیولې تر خواجه رواش او له کمپنۍ نیولې تر سید نورمحمد شاه مېنې د کابل ښار په سمو او غرونو کې د بې نقشې کورونو جوړېدل د غسې یوه بده بېلګه ده، چې ۸۰٪ کابل ښار یې په بې نقشې ودانیو ډک کړی دی.

- د چاپېریال د چتلۍ او د هوا د ککړتیا سبب کېږي، چې د ناروغیو او ستونزو له زیاتوالي سره مرسته کوي.

- ټولو زړو او نویو ښاریانو ته د باکیفیته او ښو پوهنو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهارتونو زده کول یو له امکانه وتلی کار ګرځي.

- د ښځو او نرو په تولنیزو اړیکو کې چټک بدلون هم د ټولنیزو بحرانونو او ټکرونو زمینه جوړولای شي.

- د وزګارتیا، غریبۍ او ناروغۍ له امله په اخلاقو او کلتور کې هم بحران او د معنویت سقوط منځته راځي او په ټولنه کې فقر، بېوزلي او نېستمني لا زیاتېږي او د هیلو او امیدونو په ډیوو پسې راغلي خلک د نهیلي او مایوسۍ له تیارو سره مخ کېږي.

افغانستان په ځانګړي ډول داسې هېواد دی، چې د وګړو ۶۸٪ یې ځوانان دي او ښارونه به یې هم د ځوانو وګړیو ځوان ښارونه وي. دا چې د ځوانانو د کار، پوهنې، روغتیا، ټولنیزو اړیکو، سلوک او روزنې مسایل ځانګړې توجه او پاملرنه غواړي؛ ددې لپاره زموږ مسوولیتونه لا پراخوي.

په افغانستان کې د چټکې ښارې کېدنې د بدیل په توګه د کوچنیو ښارګوټو جوړول ډیر ګټور او ضروري دي چې عملي هم دي او د تمدن او ثبات پر لور د ملت د تللو سره مرسته کوي. په دغو وړو ښارګوټو کې اوسېدونکې به له یوې خوا اساسي خدمتونو ته په اسانۍ لاسرسی ولري، له بلې خوا به یې له خپلو کلیوالو خپلوانو سره راشه درشه او اړیکې دوام وکړي، چې د دوی د اولادونو د تعلیم یافته کېدو په صورت کې به کلیوال هم وهڅېږي چې په ښارګوټو کې له خپلو خپلوانو سره په دې برخه کې مثبته سیالي وکړي. همدا راز دا به د کلیو د تولیداتو لپاره د لنډو بازارونو په رامنځته کولو کې مرسته وکړي. د ښارګوټو اوسېدونکو ته به معلومات او خبرتیاوې هم په اسانۍ رسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه به د هیواد دایمي ثبات سره مرسته وشي.

څومره چې فکر کېږي؛ افغانستان نه دې مسئلې ته په جدي نظر کتلي، نه يې ورته تیاری نیولی او په داسې بې پلانۍ کې نه د دغو چیلنجونو د مقابلې توان لري.

په نورو هېوادونو کې دولتونه د ښاریتوب پروګرامونه د بېوزلۍ پای ته رسولو لپاره عملي کېږي او د ښارونو د منظمو پراخولو لپاره منظمې پالیسۍ جوړوي؛ خو زموږ د ښارونو پراختیا په داسې ډول روانه ده، چې د کابل ښکلی ښار اوس د ۸۰٪ بې نقشې ودانیو او د نفوس د انفجاري زیاتوالي له امله د نړۍ کثیف ترین ښار شو، او متاسفانه د ښارونو چټلي یوه داسې لویه ستونزه ده چې د بشریت د راتلونکو تر ټول سترو ستونزو څخه به وي.

د راتلونکو فاجعو مخنیوی په هغو پالیسیو، ستراتیژیو او تصامیمو پورې اړه لري، چې اوس باید ونیول شي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې ملت جوړونه

ملت جوړونه یوه داسې مسله ده، چې ټول ورسره دلچسپي لري، خو په مفاهیمو او پوهېدو کې یې توپیرونه شته دي.

ملت یوې داسې ټولنې ته ویل کېږي چې اوسېدونکي یې د یوې ځانګړې جغرافیې دننه د یو واحد دولت تر کنټرول لاندې په یوه داسې سیاسي ټولنه کې ژوند کوي، چې په ګډو او زیان کې ګډ وي؛ او شریک ارزښتونه ولري او ویې وپالي. په ملت جوړونه کې دولتونه، ؛ ولسونه او خلک سره یو ځای کوي او په داسې ډول ترې یو ملت جوړوي، چې په اوږده موده کې ددغه هیواد د ثبات سبب شي. په ملت جوړونه کې ټولنیزه هماهنګي او اقتصادي وده ډېر مهم ګڼل کېږي.

پخوا یې د ملت متشکله عناصر یوه قومي او نژادي منشه، شریک مذهب، ګډه ژبه، شریک کلتور، واحده جغرافیه او شریک تاریخ ګڼل، چې دا **ټول په یو وخت کې** نه پخوا او نه اوس د نړۍ په ملتونو کې پیدا کېدای شي، خو هر یو یې تر یوه حده رول لري.

که دا ټول عناصر حتمي وي، نو ممکن په نړۍ کې ډېر کم ملتونه موجود وي. د نړۍ له نژدې ۲۰۰ هیوادونو په یو کې هم یوازې یو قام ژوند نه کوي،همدا راز په دغو ۲۰۰ هیوادونو کې یوازې ۱۳ هیوادونه دي، چې یوازې یوه ژبه پکې ویل کېږي او یوازې په یوه کوچني هیواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې چې یوه جزیره ده یوازې یو مذهب لري او په نورو ټولو هیوادونو کې تر یوه د زیاتو قومونو او ژبو خلک او د بېلابېلو مذهبونو پیروان ژوند کوي. کلتور، تاریخ او جغرافیه هم د تاریخ په اوږدو کې بدل شوي او حتمي نه ده چې یو ځوک پخوا په کومه جغرافیه کې اوسېدلی، نو اوس دې هم ضرور یو ځای شي، تاریخي پیښې هم بدلېدونکي دي، ځینې وختونه یوه تاریخي پېښه یوه ملت ته حماسه؛ خو عین پېښه ورته بل وخت عار ښکاري. له بلې خوا زیاتره هیوادونه د بېلابېلو کلتورونو له مجموعې نه جوړ شوي دي او کلتوري رنګارنګي د ملت جوړونې په وړاندې نه؛ بلکې په ګټه یې ده. له دې نه معلومېږي، چې د ملت جوړونې جوړونکي عناصر ثابت نه و او نه دي او د هر هیواد د ځانګړو شرایطو، جوړښتونو او مقتضیاتو سره سم ټاکل کېږي.

په یو ځانګړي عنصر پورې ډېر نښتل مشکل نه حلوي، بلکې لا یې زیاتوي. د ملت جوړونې اساسي عناصر اوس زیاتره دادي: یوه واحده جغرافیه کې یو واحد دولت، یوه راټولوونکې ملي عقیده یا ایډیالوژي، او ګډې اقتصادي ګټې.

افغانان ډېر مشترکات لري او باید د مشترکاتو په تقویه کولو پسې وګرځي او. د یو بریالي ملت ـ دولت (Nation-state) ټینګولو ته چې له پخوا جوړ دی؛ متې راونغاړي. موږ ګډ تاریخ لرو او له زرونو کلونو راهیسې زیاتره د ګډ سرنوشت خاوندان وو. طبیعي جغرافیه مو هم کله تر دې اوسنۍ پراخه او کله همدا ډول شوې، خو د زیاترو تاریخي افتخاراتو مرکز همدا سیمې وې، چې اوس د افغانستان په چوکاټ کې شاملې دي. په افغانستان کې د ورونو تر منځ ځینې ګیلې ګوذارې شته، چې دا طبیعي دي. باید دغو ټولو ته په پوره غور، سړه سینه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسولانه ډول غوړ ونیول شي، او ورته عادلانه او معقولې د اواري لارې ولټول شي.

تر ټولو مهم عنصر چې موږ د یو واحد ملت په شان راټولوي، هغه د اسلام سپیځلی دین دی، چې کابو ټول افغانان مسلمانان دي. ګډ کلتوري ارزښتونه هم د افغانانو تر منځ مشترک دي، ټول افغانان باناموسه، میلمه پال، د بیوزلو ملګري، زړور او قانع خلک دي. د ژبو رنګارنګي د بشري کلتورونو په باغ کې د ښکلو ګلانو شتوالی دی. مهاجرتونو او په نوو فرصتونو پسې د انسانانو د منډو ترړو په نتیجه کې دا ناممکنه شوې ده چې په یوه خاوره کې دې اوسیدونکي ټول د یوه قام غړي او یا یوې ژبې ویونکي واوسېږي. دا نه ضرور ده او نه ګټوره، چې قومي عنصر ته د تقدس په سترګه وکتل شي او د ځان د شریف او دبل د نه شریف ثابتولو ببولالې تودې شي. انسانان د پیدا ایښت له مخې ټول یوه منشه لري او زموږ په دین کې، خو موږ ټول له بابا آدم نه او بابا آدم له خاورو پیدا شوی دی. انسان ته کرامت ورکړل شوی او په دې کرامت کې کوم محدودیت نه دی ښودل شوی. هغه ښېله خبره ده چې د خدای په وړاندې غوره والی په تقوا کې دی. ددې خبرې ژور مفهوم هم دا راوځي چې د خدای له وېرې د هغه له بنده ګانو سره مینه او د هغوی خدمت وشي. د انساني کرامت عمومیت ته نور بشریت په شلمه پیړۍ کې ورسېد او ایله په ۱۹۴۵ کال کې د ملګرو ملتونو دبشر د حقوقو اعلامیې په لومړۍ ماده کې راغلل چې انسانان په شرافت او کرامت کې مساوي دي. زموږ معنوي ملت جوړونه د ملي هویت او ملي ایډیالوژۍ مسله ده. موږ باید د ملي هویت ټینګولو ته پام وکړو او د اسلام لوړ ارزښتونه، عالي میراثونه له خپلو تاریخي ویاړونو سره یوځای او خپل ملي هویت ژوندی وساتو او پیاوړی یې کړو. موږ ته ضرور ده چې د افغانستان او افغان په نوم ټینګ او راټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو او اسلام خپل معنوي هويت وګڼو. ځيني کسان د افغان هويت يوازې په پښتون پورې منحصروي، خو دا کسان يا د ناپوهۍ او يا د غرض له مخې دا کار کوي. د نړۍ په مخ ټول هيوادونه له يوه شي نه خپل نوم اخلي. د امريکا په باب يو نظر دادی چې د يو شخص له نوم نه اخيستل شوی دی او په دغو مره ګڼ نفوسه او ټولنيز ډول مغلق هيواد کې پرې توافق راغلی چې ملي هويت يې امريکايي شي، نو موږ څه ستونزه لرو؟.

موږ نه شو کولای تردې هويت ښه بديل پيدا کړو چې نژدې سل فيصده خلک مو پرې موافق دي. خپل ملي اتلان بايد ونمانځو، هر څوک ملي اتلان لري او نمانځي يې، که څه هم هغه نورو ته اتلان نه وي، خو لا هم بشريت د تکامل دې مرحلې ته نه دی رسېدلی، چې دغسې وياړنې او نمانځنې ونه کړي. دا که سمبوليکې هم وي، خو ملت پرې روحيه اخلي او پرې راټولېږي. د ګډ کلتور مشترکات هم موږ ساتلی او ښه ځلولای شو.

موږ د ملي هويت د ټينګولو لپاره ضرورت لرو چې له نړۍ او خپلو ورونو ګاونډيانو سره هم ځينې پولې او حدود وټاکو او د خپل مستقل تشخص او پېژندنې سرحدونه ورسره معلوم کړو. زموږ ملي اتلان، تاريخي وياړونه او ملي حماسې بايد تر دوی توپير ولري. دا سمه ده چې د سيمې او اسلامي نړۍ په کچه به د نورو هيوادونو سره هم زموږ ځينې مشترکات موجود وي، خو په دې کې به د حمزه شينواري دا وينا خپل لارښود ګڼو چې که د هيوادونواو ملتونو د يووالي ځنځير جوړېږي، نو بايد زموږ کړۍ پکې معلومه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نورو څخه د پېژندلو یوه مسله ملي ټرمینالوژي هم کېدای شي. متاسفانه په افغانستان کې ملي ټرمینالوژي په رسمي ډول نه ده تعریف شوې، خو د ولس او خلکو په منځ کې ځینې کلیمې شته چې د هغو پر ځای نورې کارول خلک له حیرانتیا سره مخامخوي. دا یوازې ژبنۍ مسله نه ده، ملي هویت پورې هم اړه لري. که تاسو وګورئ، تجارتي کمپنۍ هم د خپلو تولیداتو لپاره ځانګړي نومونه ږدي او وایي چې ددوی تولید باید له نورو څخه توپیر شي. انګرېزان وایي موږ به له امریکایانو سره خپل هر څه شریک کړو، خو خپله انګلیسي به ورسره شریکه نه کړو، ددوی په انګلیسي کې ډېر لږ توپیر دی، خو دوی غواړي، خپل تشخص په ژبه کې هم وساتي. په افغانستان کې یو حساسیت داسې ښودل کېږي، چې ګویا د یوې ژبې ویونکي د خپلې ژبې د برترۍ لپاره دا مسله راولاړوي، خو بنیادي وړاندیز دادی، چې ملي ټرمینالوژي کې دې د هرې افغاني ژبې (کم تر کمه د پښتو او افغاني دري) کلیمې وي، خو چې د ګاونډیانو سره پرې زموږ مستقله پېژندنه وشي. په افراطي ډول ایراني او نورې کلیمې رااخیستل زموږ لپاره کومه ګټه نه لري، خو هویت مو لړزانده کوي.

د ملي وحدت جوړول د عملي برخې بېلابېلو پوهانو په مختلفو ډولونو څېړلي دي او لاندې عناصر ورته لازم ګڼي، لکه:

- د خود ارادیت لرونکي یو موثر دولت جوړول.
- د ملي حالاتو او کلتور سره سم د یو خوځند او فعال اقتصاد رغول.
- د سختو ټولنیزو ستونزو حلول.
- د نورو دولتونو سره د راشه درشې په چوکاټ کې خپل هدفونه لاس ته راوړل.
- د چاپیریال او طبیعي زیرمو ښه کنټرول.
- د کلتور د دوام او بدلون تر منځ د توازن ساتل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر اشرف غني په خپل کتاب (د عادلانه نظام لار) کې په افغانستان کې د ملي هویت او ملت جوړونې پر مخ کې پرتې ستونزې په دې ډول په نښه کړي دي: ۱). مهاجرت، ۲). محرومیت، ۳). ژبنۍ ستونزې، ۴). قومي سیاست، ۵). د قانون نشتوالی، ۶). د سیاسي احزابو نشتوالی او ۷). بې روزګاره ځوانان، او د ملت جوړولو لپاره یې لاندې چوکاټ وړاندې کړی، چې په نهو ستنو ولاړ وي: ۱). اسلام، ۲). اغېزمن دولت، ۳). د پوهنې بنسټي کول، ۴). اغېزمن نړیوال روابط، ۵). نړیوالې اقتصادي مرستې، ۶). بشري پانګه، ۷). مارکیټ جوړونه، ۸). سیمه ییزه همکاري او ۹). د سیمه ییزې همکارۍ پیش شرط، چې هماغه اغېزمن دولت دی.

ملت جوړونه له بهره بریالۍ نه وي او که څوک یې تجربه هم کړي، نو تعهد، دوام، د مرستو تضمین او قانونیت یې تل تر پوښتنې لاندې راځي. ملت جوړونه باید له داخلي نوښتونو نه سرچینه واخلي او د ملت خلک پخپله پخپلو کې د اړیکو په توازن، د منابعو په عادلانه وېش، د سیاسي نماینده ګۍ په عدالت او د ملي هویت په اصلي مفاهیمو توافق ته ورسېږي.

د امریکا د متحده ایالاتو مرستیال ولسمشر او د هغه وخت سناتور جوبایډن وړاندیز کړی و؛ چې د افغانستان او ګاونډیانو په اقتصادي او ټولنیزو اړیکو کې دې بدلون راشي او د افغانستان د بیا آبادۍ لپاره دې د اروپا دبیا آبادۍ (مارشال پلان) ته ورته یو پلان جوړ او عملي شي او په دې هیواد کې دې ملت جوړونه وشي، خو نورو امریکایانو ورته ویل چې افغانانو له روسانو سره جهاد د دې لپاره نه کاوه چې ازاد مارکیټ، دموکراسۍ، لیبرالیزم او مډرنیزم ته لار اواره کړي، چې د بایډن او لویدیځ لپاره د ملت جوړونې اصلي هدفونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانان د بهرنیانو مرستو ته اړ دي، خو د ملت جوړولو فرموله باید پخپله جوړه کړي. زموږ ملت جوړونه باید افغاني او اسلامي وي او اساسي چوکاټ یې زموږ له خپلو فکرونو او مغزونو راوتوکېږي.

تر جګړې وروسته هیوادونو کې د ملت جوړونې په پروسه کې د باکیفیته پوهنې او صنعتي علومو رواجول دوه برخې دي، چې ملت جوړونه چټکوي، دې تجربې په جاپان او جرمني کې برى ښودلی دی. البته د جاپان او جرمني په پېښو کې د دوی ایډیالوژیو هم ماته خوړلې وه، خو په افغانستان کې د دولت مخالفین اوس هم ځان د غازي یا شهید په نامه یادوي، چې د دوی د موجودیت واقعیت په پام کې نیول پکار دي. د ملت جوړولو لپاره د ملي اردو او ملي پوځ لرل حتمي دي، **خو څوک به دې پوځ ته انګېزه ورکړي او کوم پوځ چې د جګړې او دفاع لپاره انګېزه ونه لري، د یو ملت او هېواد ساتنه نه شي کولای،** او ملت جوړونه هم ټکنی کوي.

اوس د پخوانیو تنګو چوکاټونو پر ځای ملت- دولتونه جوړېږي او هغه ملتونه پیاوړي وي، چې ټولنیزې- اقتصادي زېربناوې یې پیاوړې وي.

افغانان کولای شي په ډېرو اساسي مشترکاتو راټول او خپل ملي هویت پیاوړی او د ملت جوړولو پروسه چټکه کړي. لوی مشترکات په دې ډول دي:

۱ - اسلام: تر ټولو پیاوړی فکتور دی، چې له بادغیسه تر کونړه او له بدخشانه تر هلمنده ټول افغانان د وروری په یوه تینګ مزي تړي. نژدې ټول افغانان مسلمانان دي او اسلام د اعتدال، زغم او پوهاوي، مرستې، تعاون او مرستې د پیاوړیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټونو پر اساس دغه ملت واحد ساتلی شي.

۲ - ګډ تاریخ او ګډه جغرافیه: نن دفعتاً افغانستان ګڼ قومیز نشو. له زرګونو کلونو را په دېخوا مورږ په دې خاوره کې اوسېږو او په ګډه مو د خوښۍ او ستونزو وختونه سره تېر کړي دي. وروستیو مهاجرتونو وښودله، چې هر افغان تر بل هر ځای په خپل کور افغانستان کې ډېر واکدار، باعزته او کوربه دی او هېڅکله په ګاونډیو، تش په نامه وروڼو اود نوري نړۍ په "بشردوستو" هېوادونو کې کوربه نه دی.

۳ - ټولنیز عدالت: د ټولنیز عدالت تامین هغه اوبه دي، چې د ملت باغ خړوبوي او د بوټو اومیوو د ودې او پیاوړتیا سبب کېږي یې. که د انکشافي منابعو په وېش کې د مساوات او عدالت مراعات وشي او په سیاسي نمایندګۍ کې د هر افغان مساوي حق تضمین او عملي شي، د ملي هویت او ملت جوړونې یون غښتلی او چټکوي.

۴ - فرصتونه: هر افغان ته باید د مساوي فرصتونو داسې زمینې جوړې شي، چې ځان د افغانستان اصلي، حقیقي او د مساوي حقوقو او مساوي وجايبو او مکلفیتونو لرونکی غړی وګڼي؛ او په دې ډاډه کړای شي، چې له یو عادي پوست نه تر ولسمشر کېدو پورې هر مقام ته د رسېدو معقولې او قانوني لارې ورته خلاصې دي. هر افغان ته باید خپل وروستني پوټېنشنل ته د رسېدو زمینې خلاصې پرېښودلې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ - متوازن انکشاف او د اقتصادي ودې زمینې: سیمې او ولایتونه دې داسې ګروپ بندي شي، چې مستحق ترین، مستحق او نسبتاً پر مختللي معلوم شي او تر هغه وروسته دې انکشافي پلانونه په دې ډول جوړ شي، چې د لومړیتوبونو تر ټاکلو او تر ټولو مستحق ته تر ټولو لومړی اصل په پام کې ونیول شي. همدا راز په هر کار کې باید د ملت عمومي مصلحت او عمومي ملي پراختیا په نظر کې وي.

۶ - کلتوري وده او پوهنه: د ټولو ژبو معقولې، متوازنې او عملي ودې ته دې پام وشي. ټولې دې د افغان ګډ کلتوري میراث او د ټول بشریت د کلتوري پانګې د یوې برخې په توګه درنې وګڼل شي. د ټولو افغانانو مثبت رواجونه دې تقویه او له منفي هغو سره دې مبارزه وشي. ښوونه او روزنه دې عامه، با کیفیته او حاصل ناکه شي او په افغان نسلونو کې دې ملي هویت، د ملت له لوړو ګټو سره مینه، د تاریخي ویاړونو او تاریخي اتلانو درناوی، د ټول بشریت پر وړاندې مسوولیت او د زغم او پوهاوي فرهنګ او د اسلام او مسلمانانو پر وړاندې د همدردۍ او ورورۍ فرهنګ وروزي. که هر افغان په دې هېواد کې ځان د مساوي حیثیت، مساوي حقوقو خاوند وګڼي او پوه شي، چې تر ټولو لوړ مقام او خپل وروستني پوټېنشل ته رسېږي؛ نو خپل ملي وجایب او مسوولیتونه به درک او د ملي هویت او ملت جوړونې پروسه به ګړندۍ او پیاوړې شي . د ګډ ملي فرهنګ د تقویې لپاره یوه جامع ستراتیژي پکار ده، چې واحد تعلیمي سیستم پکې ډېر مهم رول لوبولای شي.

۷. **ګډ کلتور** : افغانان زیات کلتوري ارزښتونه لري، چې دغه ارزښتونه له شمال نه تر جنوبه او له ختیځ نه تر لویدیځه یو شان پالل کېږي او مراعاتېږي.

لنډیز:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ د ملت جوړونې پخواني مفهوم اوس تغیر میندلی او د وینې، ژبې، دولت او خاورې یا جغرافیې ټول عناصر په یو ځل په ځان کې نه شي راځایولای.

۲. اوس ملت د ولسونو هغې کتلې ته وایي چې په یوه سیاسي جغرافیه کې د یوه واحد دولت تر سیوري لاندې په خوښه او رضا د ټولنیزو قرادادونو په چوکات کې په یوه سیاسي ټولنه کې ژوند تېروي، مساوي فرصتونه ورته برابر او مساوي مسولیتونه ولري.

۳. دا ممکنه نه ده چې د یو هیواد ټول وګړي همدا اوس په فزیکي ډول د یو مور و پلار اولاد شي، خو په معنوي ډول ټول انسانان سره ورونه کېدای شي او ځکه د انساني ورورولۍ خبرې په غوږونو ډېرې خوږې لګي او باید زموږ د ژبې لومړنۍ خبرې وي.

۴. د نړۍ نژدې ټول ملتونه له متعددو نژادي منشولرونکې، د بېلابېلو مذهبونو له پیروانو او د بېلابېلو ژبو له ویونکو جوړ شوي او داسې ملتونه به په استثنایي ډول کم او یا هیڅ نه وي چې یوه نژادي منشه، یو مذهب او یوه ژبه ولري، خو دا واقعیت تر اوسه په بشریت حاکم دی چې لا هم د انسانانو د افرادو، ټولنیزو ګروپونو او سیمو تر منځ د انکشافي منابعو او سیاسي واک په وېش کې ځینې بې عدالتۍ رامنځته کېږي او دا باید اصلاح شي.

۵. انساني نسل لا تر اوسه د تکامل دې مرحلې ته نه دی رسېدلی چې ملي او جغرافیوي پولې په پام کې ونه نیسي، ځو د نړۍ د هر ګوټ انسانان په آزاد ډول هر ځای او هر هیواد ته لاړ شي او د ښه ژوند فرصتونه ولټوي. نو ځکه لا تر اوسه ملي پولې، ملي ګټې، ملي هویت، ملي حاکمیت او ملي تړونونه موجود دي او انسانان یې په جدي ډول په پام کې نیسي.

۶. افغانان د یو ملت په توګه د ګډ ژوند لپاره کافي مشترکات لري، چې باید دغه مشترکات پیاوړي او د افتراق او نفاق سببونه تشخیص او ځېلې یې وچې کړي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

جان هیپلر

له تشدد نه ډکې لانجې، د لانجو مخنیوی او ملت جوړونه

ژباړه، لنډون او تعدیل

د شرق او غرب تر منځ تر سړې جګړې وروسته ډیرې سختې سیمه ایزې لانجې را منځته شوې، چې له پخواني شوروي څخه آزادو شوي او ځینې نورو هیوادونه پکې راښکیل شول. په دې لړ کې د عراق، کوسووا، سومالیا، بوسنیا، روندا، بروندي، کانګو، سوډان، یوګوسلاویا، لیبریا او نوروهیوادنو لانجې یادولای شو. افغانستان هم یو له دغو هیوادونو څخه دی، چې اساسا د افغانسان جګړه د شرق بلاک د له منځه وړلو سبب شوه. په زیاتره هیوادونو کې تر جګړې وروسته دغو ستونزو ورو ورو داخلي فکتورونه هم ومیندل او د کلتورونو او تمدنونو د ټکر په ځای پکي قومي او سیمه ایز فکتورونه او د ناکامو دولتونو رول مهم شول. همدا سبب شو چې ملت جوړونه ضروري وبلل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نوییمو کلونو کې ملت جوړونې هم په علمي او هم سیاسي محافلو کې منبښت پیدا کړ، او د دولتونو د پاشلو او ټولنو د ټوټه کیدلو د مخنیوي لپاره لازمه وګڼل شوه، ځکه دغه دوامداره او نه حلیدونکې لانجې، د اقتصاد او بنسټونو د ویجاړتیا، سیمه ایزې بې ثباتۍ او حتی نړیوالو زیانونو سبب کیدای شي. ملت جوړونه د نظامي حل د ښه بدیل په توګه په ځانګړې ډول تر لانجو وروسته ملکونو کې یوه شدیده اړتیا ده، چې ثبات او انکشاف ته لار هواروي.

ملت جوړونه په هر صورت نه آسانه ده او نه بې له ستونزو. له بهر نه د نورو لپاره ملت جوړونه زیاتره له بیلابیلو نتیجو سره مله او زیاتره نهیلي کوونکي وي. په بهرنیو لوبغاړو تل شک موجود وي چې څومره ژمن دي، څومره موده پاتې کیږي، او څومره منابع اړو هیوادونو ته ورکولای شي؟ بهرنۍ ملت جوړونه زیاتره بهرني لوبغاړي په کورنیو لانجو کې ښکیلوي، او د قانونیت ستونزه هم راولاړوي.

د ملت جوړونې زوړ مفهوم زیاتره د قوم پر بنسټ ملت جوړونه ده، چې دا مفهوم کله را څرګند او کله پټیږي. په ۱۹۵۰ او ۱۹۶۰ مو کلونو کې د ملت جوړونې مسله د بهرنۍ پالیسۍ جوړولو او انکشاف لپاره یو مهم مفهوم و، او د مډرنیزم او موډ وفیشن یو لغت و، مخ پر ودې هیوادونو ته یې له قبیلویت او دودیزوالۍ څخه د لویدیځ د ماډل پرلور د تللو هیله ورکوله، چې عنعنوي ټولنې به په ملت-دولت بدلې شي.

نښنلیتي او ملت-دولت بنسټیزې کټه ګورۍ وې چې په دغو کلونو کې اقتصادي او سیاسي انکشاف یوازې په همدې حالت کې ښه ګڼل کیده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملت جوړونه او اقتصادي انکشاف غبرګوني هدفونه دي، چې ډیرې دندې، ستونزې او چلنجونه یې یو شان دي اود پالیسو او کړنو یوه هماهنګي غواړي.

اقتصادي انکشاف معمولا د بازار او مارکیټ اقتصاد ته، او سیاسي انکشاف ملت جوړونې (ملت-دولت) ته ویل کیږي، چې د دواړو مجوعه مډرنیزاشن جوړوي.

د اټول مفاهیم دریمې نړۍ ته د اروپا د تجربو وړل دي، خو غربي ملت جوړونې هم کله کله د شرق نه ځینې شیان اخستي دي. ملت جوړونه د ۵۰ مو کلونو کې د سوسیالیزم په وړاندې د اروپا یو دفاعي سیستم او همدا راز د لیبرالیزم پر ضد یو حرکت و.

۳۰ کاله مخکې ملت جوړونه یوه تر استعمار وروسته پدیده وه چې نوو ازادو شوو ملکونو د ډیرو پرمختللو ملتونو د موسساتو، زیربناو، اقتصاد، او ټولنیز نظم د راخپلولو یو د ډیرې زیاتی لیوالتیا پروګرام په توګه ګڼله او ستراتیژیک او مسابقوي شی و، چې کله کله د امریکا او شوروي تر منځ د سوړ جنګ یوه برخه وه.

ملت جوړونه د ټولنیز-سیاسي انکشاف یوه پروسه ده، چې معمولا په اوږده موده کې رامنځ ته کیږي، پخپلو کې په سستو مزو ترلې ټولنې سره ټینګوي، او یوه شریکه ټولنه (ملت-دولت) جوړوي، چې دا ټولنه سیاسي، اقتصادي او کلتوري تحرکات را منځته کوي. دا ګرانه ده چې دغسې ملت جوړونه پخپله جوړه شي، او کیدای شي ډیر متفاوت ابعاد لکه اقتصادي ادغام، کلتوري ادغام، سیاسي تمرکز، بیروکراتیک کنټرول، د نظامي چارو واحده سوق و اداره، د ګډو ګټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مفهوم ایجاد، ډموکراتیزایشن، او د ګډ سیټیزنشیپ ایجاداو د اتنیک ټکر مخنیوی په ځان کې راونغاړي.

هم په اروپا او هم په دریمه نړۍ کې د ملت جوړونې سوله ایزې او خونړي پروسې دواړه تجربه شوې دي. په دې پروسو کې اقتصادي، سیاسي، او کلتوري انکشاف یو ځای کیږي، او په مشکله ممکنه ده، چې د انفرادي لوبغاړو له لوري د ستراتیژیکو پریکړواو فعال سیاست د یو ځای کولو له لارې له هر څه نه د ځان لپاره کار واخلي.

ملت جوړونه کیدای شي یو سیاسي هدف او یا د سیاسي هدف لپاره یوه ستراتیژي وي. چې داخلي یا بهرني لوبغاړي غواړي چې د یو ملت-دولت تر سیوري لاندې یو سیاسي او ټولنیز سیستم را منځته کړي، چې د دوی ګټې وساتي او د پخوانیو لارو چارو نه ډیر موثر او فعال وي، چې خپل قوت پرې زیات او مخالفین پرې کمزوري کړي.

د ملت جوړونې اجزا :

د بریالي ملت جوړونې اجزا په زیاتره حالاتو کې یو له بل سره اړیکې لري: وحدت راوړونکې او هڅونکې مفکوره او عقیده، د ټولنې ادغام او د دولت موثره دستګاه.

یوه وحدت راوړونکې عقیده په ښه ډول ټولنې یوه له بلې سره مدغموي، چې د سیاسي او ټولنیز تحرک سبب کیږي. نشنلیزم چې د قام پر بنسټ د ملتونو د جوړولو مسله تر نظر لاندې لري، له نورو قامونو او ملتونو نه ملت بیلوي، چې دا یوه زړه مفکوزه ده او تر څو چې جلا قامي هویتونه او د جلا هویتونو دعوې موجودې وي، ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مانا لري، چې يا ملت نه دی جوړ شوی او يا يې جوړښت بيرته وران او زيانمن شوی دی.

د ملت جوړولو يو مهم جز د يوې فعالې حکومتي دستگاه موجوديت دی، چې په سم ډول خپله خاوره کنترول کړي. ددې لومړنی شرط دادی چې وښايي؛ ټولنې په يوه سياسي ټولنه کې شاملې دي چې په دې حال کې دولت د يوې سياسي ادارې په شکل را منځته کيږي، چې کولای شي موثر کار وکړي او له خپلو وړتياوو خبر وي. دولت جوړول د ملت جوړولو اساسي کلي ده، چې د عملي وړتياوو يوه محدوده يا range ولري، لکه د دولتي دستگاه لپاره مالي سيستم جوړول، د منظم امنيتي او قانوني سيستم شته والی، او يوه اداري فعاله دستگاه چې د هيواد په هره برخه کې موثره او منل شوی وي. دولت وفادار پرسونل ته اړتيا لري، چې د ابتدايي ټولنو، قامونو، او مذهبي گروپونو له مخې نه پيژندل کيږي، بلکې د دولت او ملت له نوم نه ځان معرفي کوي. دولتي دستگاه بايد د هيواد په ټوله برخه کې د قوې د استعمال انحصار په لاس کې ولري چې د اوږدې مودې لپاره بريالی وي.

بريالی ملت جوړونه د درې پخپلو کې پيچلو برخو له مثلث نه جوړه شوی ده: دولت جوړونه، ټولنيز يو ځای کيدل او عقيدوي قانونيت. ځينې برخې، لکه زيربنا نسبتا په اسانۍ سره له بهر نه راتلای شي، خو نورې يې ډيرې گرانې او حتی ناممکنې دي، چې له بهر نه راوړل شي، لکه په ځانگړې ډول د عقيدو په برخه کې. بهرني لوبغاړي ملت جوړونه اسانولی يا گرانولی شي، خو په مطلق ډول يې نه مخه نيولای شي او نه يې پوره راواردولای شي. په دې برخه کې داخلي فکتور اساسي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

— ملت —

ملت جوړونه او ټولنیزه هڅونه

د ملت جوړونې اساسي اجزا ملت-دولت، د ټولنیزې هڅونې ډیره لوړه پیمانه او سیاسي ادغام دي. دولت د ارزښت له مخې د ملت جوړونې مرکزي ټکی نه دی، خو یو مهمترین جزیې ضرور دی، چې د نورو برخو د خوځښت لپاره هم مهم دی. د جرمني رومانتیسزم له زمانې را پدیخوا چې ویل به یې ملت له پخوا موجود وي او باید موجود وي، خو یوازې دولت دې جوړ شي، د مقابل لوري په نظر په زیاتره برخو کې یوه پیچلې او حتی د دغې نظریې په ضد نظریه راوتې ده. حتمي نه ده چې ملت دې له لومړي سره موجود وي، بلکې د نورو ډیرو ټولنیزو پدیدو په شان په ګرانه او ناهمګونه پروسه کې را جوړیږي او شکل نیسي. په زیاتره حالاتو کې دولتونه موجود وي، خو اتباع یې د ملت په یوه واحد لوښي کې نه وي حل شوي، دا خبره حتی په اروپایي هیوادونو لکه فرانسه او انګلستان کې هم دغسې وه، چې ملت دا اوږدو تاریخي پروسو په نتیجه کې له بیلابیلو ټولنیزو ګروپونو نه په دې ډول جوړ شو چې محلي قوتونه یې کم کړل، قوانین، لوایح او ټولنیزې اړیکې یې ښې تنظیم کړې، یو واحد کال یې غوره کړ، د مذهبي اتحاد پر لوړ لاړل، ښوونه یې واحده او عامه کړه او شریک پوځ یې رامنځته کړ. پخوانۍ پادشاهۍ هم زیاتره د قوم او ژبې پر بنسټ نه وې، بلکې زیاتره پکې مذهبي او نظامي اړخونه پیاوړي وو.

په زیاترو ګڼ قومي ملتونو کې ملت جوړونه او ټولنیز ادغام دولتونو پخپله پیل کړی دی. او ځینې میتودونه یې کارولي دي، لکه په اقتصادي برخو کې د موادو، پیسو، کار ګمارنې، عامه خدماتو او اقتصادي پروژو تطبیق، په کلتوري برخه کې د ژبې مسله، د مذهب په باب پالیسۍ او د پوهنیز سیستم اصلاح، د نظامي قواوو تنظیم او د خارجي پالیسیو متوازن کول پکې شامل وو. زیاتر د ملت جوړونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروسې له پاسه نه لاندې خوا ته د دولتونو له خوا عملي کیږي، خو بریالی یې هغه دي چې د ټولنې له منځه راولاړې شي. خو د ټولنو خوځښت پکې په هر حال کې ضرور دی.

په ملت جوړونه کې د یوځو محدودو کسانو پر ځای د ټولنې ډیر زیات کسان په سیاست کې شاملیږي او قدرت او سیاست د یو ځو کسانو او کورنیو له انحصاره وځي. خو کله کله د ملت په نوم له قدرت نه ناوړه ګټه هم اخستل کیږي او تر فیوډالیزم هم ډیر استثمار رامنځ ته کوي. ملت جوړونه د ولسواکۍ پر لور یو ګام دی. په ملت جوړونه کې د ملت ټولو غړو ته د سیاسي موجوداتو په سترګه کتل کیږي، دولسونو او دولت تر منځ د لا ښو اړیکو لپاره د سواد کچه او د رسنیو فعالیت ډیره مهمه برخه لري.

په هغو ټولنو کې چې د ژبو، اتنیکي ګروپونو او مذهبونو تنوع وي، نو د واحد سیټیزنشیپ لپاره د ټولنیز عدالت اصل مهم دی. د سیاست د قومي کولو، ژبې ته د تفوق د ورکولو او د ځانګړي مذهبي ګروپ برتري ستونزه نه حلوي، بلکې پر ځای یې د واحد تابعیت، ټولنیز عدالت او د منابعو او خدماتو عادلانه ویش مرسته کوي، چې یو واحد او پیاوړی ملت جوړ کړي.

د ملت جوړولو هره پروسه زاړه ټولنیز او سیاسي سیستمونه په نوو بدلوي یا یې اصلاح کوي، او څکه د واک له نوي ویش سره ملګری وي. ملت جوړونه په سیاسي، اقتصادي او کلتوري برخو کې ځینې بایلونکي او ګټونکي لري، چې معمولا هغه کسان چې پخوا یې اضافي امتیازونه لرل او اوس د ټولنیز عدالت د ایجاباتو له مخې هغو ته دوام نه شي ورکولای، ورسره مخالفت کوي.
د سیمه ایزو واکدارانو مسله یوه ستره ستونزه ده. که دوی د سیمه ایزو قواوو په تشکیل کې داسې ځای کړل شي چې عمومي هیوادنیو ګټو ته وفادار شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه ده، خو که د قام او مذهب پر بنسټ د ناز غمې پر لور کار ته دوام ورکړي، نو د ملت جوړونې په وړاندې د سیاسي، اقتصادي او کلتوري ستونزو سربېره نورې ستونزې هم زېږوي.

ملت جوړونه د لانجو د مخنیوي، او د ستونزو په حل کې تر جګړو وروسته پالیسو لپاره ضرور ګڼل کیږي، خوعمومي میکانیزم، تجربې، او ستونزې یې باید په پام کې ونیول شي. دا ښکاره ده چې فعال، موثر او باثباته ملت- دولت تر بې ثباته، شړیدلې او ناکام دولت نه خپلو خلکو ته ښه امنیت او خدمتونه او د ټولنیزې او اقتصادي ودې زمینې برابرولای شي. دا کوم له بهر نه د جوړ شوي فرمول په توګه د هر ځای او هر ملت لپاره یو شان نه شي کیدای، بلکې باید سیمه ایز او د هر ملک ځانګړې شرایط پکې په پام کې ونیول شي.

ملت جوړونه د ملي اردو او پوځ له جوړولو پرته ګرانه ده، دا د سوله ساتنې د ماموریت په شان کومه ساده خبره نه ده،بلکې د ټولنې د خورو ورو شوو ګروپونو بیرته را یو ځای کول او په شریکو ارزښتونو او ارمانونو یې راټولول او راضي کول او بیا ددوی د سر، مال او ناموس د ساتلو ډاډ ورکول دي.

له بهر نه ملت جوړونه کیدای شي د امپریالستي پلانونو برخه او رنګین دامونه وي، باید له داخل نه د ملت د باخبره قشرونو او د ټولنې د فعالو ګروپونو او وګړو د کار او زیار له لارې د یو فعال او قانونمند دولت په چوکاټ کې یوه عادلانه ټولنه جوړه شي، چې ملت جوړونه یوه ملي، داخلي او ازاده پروسه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا دلته د حکومت یوازې یوماډل بریالی دی؟

د بېلابېلو **وسله والو** قوتونو تر منځ دایمي جوړښت او روغه او ایتلاف منځته نه راځي.

د افغانستان د تاریخ په زیاترو برخو کې، چې ولس د بهرنیو یرغلګرو پر ضد جنګېدلی، د یرغلګرو تر ماتې وروسته یو نظامي قوت پر نورو د غلبې له لارې سوله او ټیکاو منځته راوړی او که نه نو په هېواد کې کورنیو جګړو دوام کړی دی. د انګرېزانو تر دویم یرغل وروسته امیر عبدالرحمن سره له دې، چې نیم افغانستان یې له ځان سره ونشو ساتلای؛ خو په پاتې افغانستان کې یې ثبات او سوله ټینګ کړل او د "پولادي امیر" لقب یې وګاټه.

ده به ویل، چې دا ملت زمریان دي او پاچا یې باید تر زمریانو زړور وي.

هغه د انګرېز پر ضد د جهاد زیاتره مشران یا د توري په زور او یا د سیاست له لارې له صحنې لیرې کړل؛ ټول یې وپوهول، چې په ځنګل کې یو زمری ځایېږي او په حکومت کې یو امیر. کله، چې یو امیر وي نو پاتې نور ټول باید رعیت او تابع شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله، چې به ترې پوښتنه وشوه، چې تا خو د جهاد ټول ملګري له منځه یوووړل، د ده ځواب داو، چې دا زه له منځه نه وړم؛ نظام یې له منځه وړي. نظام څرخ دی او اوچت سرونه پرېکوي، ټول دې سرونه ښکته او رعیت دې شي، که نه وي د نظام له څرخ سره مخامخېږي. هغه داسې رعب واچاوه، چې د کلکې ارادې لرونکي خپل وفادار ملګري یې هم په کراره پرېښودل. ده په دې توګه محلي ځواکونه او بې مسوولیته غله او ډاکوان کرار په ځای کېنول.

نادرشاه او سردار هاشم خان که څه هم له وسله والو قوتونو سره په ایتلاف کې نه و راغلي؛ خو د امان الله خان په وخت کې نفوذ ته رسېدلي ملکي متنفذین یې هم تر تېغه تېر کړل او د امیر عبدالرحمن ماډل یې قایم کړ، چې یو یکې بادشاه او نور رعیت وي. ددې دوا رو تشدد ددې باعث شو، چې ترې راتلونکی دوه نور واکمنان هم نسبتاً سوله ییزه واکمنی وچلوي؛ خو د ټولنو د ودې طبیعي قانون دی، چې واکمنان هم یو وخت نرمېږي او په ټولنو کې نوي زیږه او نوي اتل مزاجه خلک سر راپورته کوي.

حفیظ الله آمین هم د خپلو مخالفینو او هم د خپلو ګوندي ملګرو د له منځه وړلو له لارې دا هڅه وکړه، چې په یوازې سر پاتې شي او نور ولس یې رعیت شي، خو نتیجه یې ورنکړه. تر هغه وروسته لا خطرناک انقلابونه او بحرانونه راغلل او د روس یرغل هم یکې پېښ او مات هم شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روس تر ماتې وروسته حالاتو لپاره فکر کېږي چې د مجاهدینو له ډېرو ډلو څخه کم تر کمه د دوه ډلو مشرانو په ځانګړي ډول ځان تیاراوه، چې د امیر عبدالرحمن رول ولوبوي؛ نور مجاهدین او وسله وال قوتونه یا په خوښه او یا زور بې وسلې او د خپلې مشرۍ لاندې ټینګ نظام جوړ کړي. له دوی څخه یو یې له نړۍ سره په ټکر کې راغی او بل له نړۍ سره یو څه جوړ جاړي او سازش ته ورسېد؛ خو ویې نشو کولای د کابل تر نیولو وروسته افغانستان با ثباته او ټول حریفان د خپلې مشرۍ منلو ته اړ کړي او ځکه خو هېواد په کورنۍ جګړه کې ښکېل شو. طالبان راپورته شول او د امیر عبدالرحمن خان رول یې ولوباوه او نژدې وو، چې ټول هېواد پخپله ولکه کې راولي؛ خو دوی هم له نړۍ سره په ټکر کې شول. نړیوالو د بېلابېلو غیر متجانسو ډلو کسان، چې جلا فکرونه، جلا وفاداري او جلا مفکورې لري د حامد کرزي تر مشرۍ لاندې په یوه حکومت کې راټول کړل، خو متاسفانه د دې حکومت زیاتره غړي نه کوم تعهد لري، نه کومه ستراتېژي او نه کوم د اشتراک ګډ ټکي. دوی ټول مسوولیت په یوه شخص وراچوي، نو ځکه د نړیوالو له حضور سره- سره ورځ تر ورځې امنیت خراب شو، دولت له داخله فاسد شو، د مخدره توکیو مافیا پراخه؛ او له کنتروله وتلی بحران رامنځته شو.

اوس دا نظریه راپیدا کېږي، چې یو کوچنی او وروسته پاتې افغانستان یواځې د یو امیر او یو رعیت ظرفیت لري او د بېلابېلو نظریو او په ځانګړي ډول د وسلوالو ګروپونو زغملو ته تیار نه دی. ځینې مفکرین هم وایي، چې یو عادل ډیکتاتور ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړتیا ده، چې نظامي قوتونه منحل کړي، یوه ملي اردو او یو ملي پولیس جوړ کړي، باغیان او یاغیان، غله او شوکماران، اختطافچیان او حکومتي غله په دار کړي، ولس ته سوله، امنیت او اطمینان راوړي، د ترقۍ او سوکالۍ پر لور دروازې پرانیزي.

ترڅو چې سوله او ثبات نه وي، هیڅ شریفانه پروګرام او هیڅ پرمختیایي هڅه باوري نه ده او د پرژریې د منځه تللو امکان شته.

ترڅوچې دې خلکو ته د شریفانه او آبرومند کار او اشتغال له لارې د ساده او عادي ژوند تېرولو امکانات برابر نشي او ولس (نر و ښځې) باسواده او تعلیم یافته نشي، نه پردي پوځونه امنیت راوستی شي او نه خواږه شعارونه د خلکو ګېډې مړولای شي.

خو پوښتنه داده، چې آیا موږ امیر عبدالرحمن ته اړتیا لرو؟ او آیا یوازې د حکومت همدا یو ماډل دلته کار ورکوي؟

د امیر عبدالرحمن تشدد ددې زمینه جوړه کړه چې لومړی وارث یې (حبیب الله خان) په نسبتاً آرام ډول واک وچلوي، خو دویم وارث یې (آمان الله خان) له بحران سره مخ او پاچاهي او هیواد پرېښودو ته اړ شو. د سردار هاشم خان کیسه هم دغه شان شوه: ظاهرشاه په نسبتاً آرام ډول واک وچلاوه، خو دویم وارث یې (سردار داود) له بحران سره مخ او د تولې کورنۍ سره قرباني شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم دا بـه ښـه وای چې تـر هغې چې د خلکـو د پـوهې او اقتـصاد کچـه یـو څـه ښـه کېـدای؛ یـو قـوت تـر نـورو ډېـر پیـاوړی شـوی وای. دې هیـواد تـه یـې لـومړی ثبـات او ټینګـه سـوله راوړې وای او بیـا یـې د خلکـو بنیـادي حقونـه ورکـړي او تـولنیز خدمتونـه یـې ورتـه وړانـدې کـړي وای، خـو داسـې ونـه شـول او دغسـې قـوت نـه پیـدا شـو، نـه نـورو پرېښـود او نـه یـې اوس پرېـږدي، نـو د دې دومـره انقلابونـو او بحرانونـو وروسـته اوس د سیاسـي انحـصار زمینـې کمـې ښـکاري او افغانـانو تـه پکـار دی چې د یـو ازاد سیستم منلو ته زړونه او ذهنونه تیار کړي.

وسـله وال قوتونـه دې د اشخاصـو، ګونـدونو او ګروپونـو لـه انحـصاره پـه مطلـق ډول را وا یـستل شـي. بـې طرفـي، کفایـت او وړتیـا دې یـې یقینـي شـي. نـور ولـس دې پـه ټولـو ټـولنیزو، سیاسـي، او اقتـصادي پروسـو کـې د مـساوي وطنـوال پـه توګـه بوخـت شـي او ملکـي سیاسـي کارونـه دې تـر نظـامي هغـو بېـل او د قـوت د اسـتعمال انحـصار بایـد یـوازې لـه ټاکـل شـوې دولـت سره وي او بس.

اوس داسـې ښـکاري چې څـوک پـه افغانـستان کـې څـوک انحـصار تـه نـه پرېـږدي او افغانـستان اوس لـه هغـې انـزوا څخـه راوتـی دی، چې پـه نولـسمه او شـلمه پېړۍ کې پکـې اېسار و، نـو پکـار دی چې د قانونیت پـه چوکـاټ کـې د پوهـاوي او زغـم کلتـور راخپل کړو او له انحصاري فکرونو تېر شو.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا افغانان جگړه مار دي، جنګیالي که د عدم تشدد لارویان؟

څه موده مخکې د افغانانو د کلتوري ستونزو د څېړلو، د هغو د سببونو د میندلو او ورته د حل لارو موندلو په منظور یو نړیوال کنفرانس جوړ شو. ددغه کنفرانس په درشل کې زما یو خوږ دوست، چې د هېواد او ولس لپاره د خواخوږۍ ژور احساس لري ماته ټیلیفون وکړ، چې ددې کنفرانس اصلي لوری باید دې ته وګرځول شي، ترڅو نړۍ ته دا پیغام ورکړي، چې افغانان جګړه مار نه دي او د پاچا خان د عدم تشدد په لار روان دي او نړۍ ته زموږ سم انځور نه دی وړاندې شوی.

دا چې یاد شوی کنفرانس کلتوري مسایلو ته وقف و او پلان یې بشپړ شوی و؛ ددغې اجندا ځایول پکې ممکن نه و، خو دې مسئلې ماته د یره ژوره پوښتنه پیدا کړه، چې آیا موږ جنګیالي یوو، جګړه مار یوو او که د عدم تشدد پیروان؟

څه موده مخکې یو بهرني محقق هم له ما نه پوښتنه وکړه، چې ولې تاسو تل په جګړه کې یاست؟ نړیوال وایي، چې دا یو زیږ هېواد او یو زیږ ملت دی او د ټول تاریخ په بهیر کې پکې یو ډول جګړه ماري موجوده وه او هېڅکله هم پوره ارام نه و. دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول خبرې حتی د امریکا د ولسمشر بارک اوباما په وینا کې هم راغلې دي.

یو افغان څېړونکی وایي، افغانستان د خپل ۵۰۰۰ کلن تاریخ ۳۶۰۰ کاله په جګړه کې تېر کړي دي.

افغانان او نیکونه یې هم په انفرادي جګړو کې بوخت وو او هم په ملي، وطني او دیني هڅو کې. دا جګړې زیاتره دفاعي وې، خو کله کله یرغلیزې هم وې.

په دې هیواد کې په انفرادي او سیمه ییزو کچو د جګړو او شخړو یو عمده علت دادی، چې د خلکو د منابعو او معیشت تېرولو د لارو چارو کمی دی. له بلې خوا افغان دولتونه زیاتره کمزوري وو او دې او د خلکو امنیت نشي ساتلای.

د افغانانو ځینې ګروپونه په لوړو غرونو او ځینې په پراخو دښتو کې اوسېږي، بلکه کتګوري په کوچیاني او ګرځند حالت کې دي، کله چې په داسې ګرانو حالاتو کې دولتونه د دوی د سر، مال او ناموس ساتنه نشي کولای، دوی مجبور دي، پخپله وسله وګرځوي او د خپلې دفاع لپاره یې استعمال کړي. د وسلې ساتل د دې سبب کېږي، چې لرونکي یې په استعمالولو کې وروزل شي او ځکه ټولو جګړو ثابته کړه، چې افغانان ډېر ښه او تاپ (لوړ) جنګیالي دي. دغې ګرانې جغرافیې، پیچلي ټولنیز سیستم له یوې خوا دې ته زمینه جوړه کړې ده، چې افغانان جنګیالي وروزل شي، له بلې خوا دغې سختې جغرافیې او پکې روزل شوو کلکو خلکو د یرغلګرو ځواکونو د بري مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولي ده. د پښتنو قبیلوي ژوند او دقومونو او کورنیو نظامي تشکل ته ورته جوړښت هم د دوی له جنګیالیتوب سره مرسته کړې ده.

د افغانانو د خاورې جغرافیایي موقعیت داسې دی، چې د لویو فاتحانو لاره ده؛ نو ځکه دوی زیاتره ددغو فاتحانو د لښکرو ماتوونکي او ډېر لږ یې د کاروانونو ساتونکي جنګیالي پاتې شوي دي.

یوه ډېره حساسه مسئله داده، چې افغانان هغه وخت تر ټولو ښه جنګېږي، چې مذهبي عواطف یې زیانمن او دیني احساسات یې راوپارول شي. دا ځکه، چې دوی د ژوند وسایل او د مادي امکاناتو څخه څه برخه نه لري، له ژوند نه یې خوند نه دی اخیستی او ژوند ورته خوږ شوی نه دی؛ یواځې سپېځلې عقیدې دا هیله ورکړې ده، چې په بل ژوند کې به ټول خوندونه او عوضونه ورکړل شي، همدا راز دا بېخونده او له کړاوونو ډکه دنیا ورته لنډه -تنګه معرفي شوې ده؛ نو کله چې یې یواځنۍ پانګه (معنوي- دیني) له ګواښ سره مخامخ شي، تر ټولو ډېر راپارېږي او ښه جګړه او ښه دفاع کوي.

د پښتونولۍ د انتقام رواج هم یو علت دی، چې افغانان باید جنګیالي وي، که دولتونه قاتل ته سزا نشي ورکولای؛ خلک مجبور دي د خپلو عزیزانو د وژنو انتقام پخپله واخلي او که نه وي؛ نو د انسان مرګ به د چینچنو په شان اسان او بې مسوولیته شي. جمعي دفاع او جګړه هم ځکه کوي، چې دوی پوهیږي، چې نن په تا سبا په ما.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله- کله افغانان له مسلمانو فاتحانو سره هیڅ مقاومت نکوي؛ ځکه دوی ته لا د وطن، ملت او ملي ګټو مسایل دومره ژور او پاخه شوي نه دي او چې مسلمان فاتحان یې مادي ګټې له مستقیم ګواښ سره مخ نکړي؛ بیا نو ورته ظهیرالدین بابر تر ابراهیم لودي ښه ښکاري؛ د خپل ورور لودي پاچاهي ړنګوي او د بابر امپراطوري جوړوي، دا چې بابر یې بیا له سرونو کله منارونه جوړوي، دوی د هغه فکر نه وي کړی.

ظهیرالدین بابر چې په فرغانه کې خپله پاچاهي وبایلله، راغی د کابل له یوسفزو سره یې خپلوي وکړه او مرسته یې ترې وغوښتله چې د پاچاهي نیولو کې ورسره مرسته وکړي. دوی ورته د هند د پاچاهۍ نیولو ورانديز وکړ او له خپل ورور ابراهیم لودي نه یې ورته پاچاهي ونیوله. بابر چې د افغانانو دغه توره ولیدله، نو په بدل کې یې په زرګونو افغانان له تیغه تیر کړل او خپلو نسلونو ته یې داسې وصیت ولیکه: هر چیرې چې مو افغانان لیدل بې شمېره، بې رحمه او بې تپوسه یې وژنئ، ځکه دا هغه جنګیالي دي چې خپلې پادشاهۍ ورانوي او نورو ته یې جوړوي.

کله چې امریکایانو د طالبانو حکومت ړنګاوه دا یې تر ټولو لوی جنرال تایید کړه، چې طالبان تر ټولو تکړه جنګیالي دي.

د ۲۰۰۹ کال د نومبر په نهمه د برلین دېوال د نړېدو شلمه کلیزه وه. د المان صدراعظمې له امریکا څخه مننه وکړه، چې د کمونیزم په ماتولو یې جرمني بیرته واحد هیواد کړ. او د پخواني شوروي د هغه وخت ولسمشر ګورباچف یې وستایه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا کاريې ممکن کړ. زه منتظروم چې اوس به له افغانانو هم مننه وکړي، ځکه روس او کمونيزم خود يونيم ميليون افغانانو په وينو مات شوي، خو هيڅ مې ترې وانه وريدل. ممکن هغې به فکر کاوه، چې افغانان خو بې هدفه جنګيالي دي، نو مننه له هغو په کار ده چې دوی جنګوي؟؟؟ دا ډېره د خفګان خبره ده، چې زموږ قربانۍ هم څوک نه يادوي او له امريکا نه مننه کوي.

پاکستانيان وايي چې دا د (فاتح؟؟؟) جنرال اختر عبدالرحمن کمال دی چې روسان يې مات کړل او افغانان خو د ده دلښکرو هغسې جنګيالي وو، لکه د سلطان محمود چې وو.

د امريکا عوام وايي، چې روسان چارلي ويلسن مات کړي دي؛ چې پاکستانيان يې اجيران او افغانان يې جنګيالي وو، خو چارلي ويلسن لا بانصافه دی او وايي چې ددې بري اصلي اتلان افغانان دي. هغه او نور يوازې مرستندويان او اسان چاري وو.

نتيجه ګيري داده، چې افغانان جګړه مار نه دي او که وي هم کله-کله؛ خو جنګيالي دي او جنګيالي توب يې ټولو منلی دی. عدم تشدد پاچاخان د تحريک له استثنايي مثال نه غير د دوی د ژوند معمول لار نه وه او متاسفانه تر اوسه لا هم نه ده؛ ځکه په دې غرنې او ستراتيژيک چاپيريال کې، دا د نابودۍ له خطر سره مخ نسل د ځان د ساتنې لپاره پر عدم تشدد سربېره نورو لارو ته هم مجبور دی.

دا ګټه نکوي، چې موږ په جګړه کې ښکيل ولس؛ نړۍ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو، چې موږ د عدم تشدد پلویان یوو؛ او دانړۍ ده چې زموږ ځینې کسان جګړه ماری ته استخدا موي؛ خو هغوی زموږ ورونه د کمو منابعو او ساده انګېزو په بدل کې عملاً یو د بل پر ضد جنګوي؛ ورور مو په ورور وژني؛ ښوونځی مو زموږ په لاس راسوځوي او کور، کلی او ښار مو راباندې پخپله ورانوي.

موږ باید نړۍ ته دا قناعت ورکړو، چې موږ زیاتره یرغلګر جګړه ماران نه یوو او که جنګیالي یو؛ نو علت یې دادی، چې غریب یوو، بې تعلیمه یوو، د لویو نړیوالو لوبو مرکز یوو او نظامونه مو تینګېدو ته نه دي پاتې شوي، چا مو امنیت نه دی نیولای د سر، مال او ناموس ساتنه مو مجبوروي، چې خپله ساتنه پخپله وکړو.

موږ په نړیوال کلي کې د یو باعزته کور په توګه د آزادۍ حق لرو، ورتیا یې هم لرو او د ویاړ او مشرۍ تاریخ هم لرو. که نور زموږ دغه حق ته درناوی وکړي، موږ به له هر چا سره د ښه او سولهییز ژوند لپاره دا درې اصول ومنو: **متقابل درناوی، متقابلې ګټې او متقابل باور.**

موږ باید له نړۍ نه وغواړو، چې په یو سوله ییز هېواد کې د یو قانونمند نظام په جوړولو کې له موږ سره مرسته وکړي او په دې سیمه کې "د کنټرول شوې جګړه مارۍ" د دوامداره ساتلو له پلانونو دې تېر شي. د فقر ورکولو او تعلیم عامولو د جامع پروګرامونو په جوړولو کې دې راسره مرسته وکړي، چې دا ملت د ذهن له مخې روښانه او په ګېډه موړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ زیاتره لیکوالان هم د تشدد، جګړه ماری او جنګیالیتوب فرهنګ ترویجوي او دا چې ملت مو زیاتره اتل پروره او قهرمان پرست ملت دی، لیکوالان یې هم د دوی د ذوق سره سم رزمي او جنګي ادبیات خپروي .ښه به وي چې لیکوالان، د فکر خاوندان او رونړ اندي د زغم، تحمل او پوهنې د فرهنګ د عامولو لپاره کار پیل کړي او نور د جګړې، تشدد او لاپو شاپو د ادبیاتو پر ځای د سولې، همکارۍ، کار او ښوونې ترانې سر کړي. یوویشتمه پیړۍ د فکر او پوهې پیړۍ ده او د کمال او مهارت مسابقه پکې د ژوند اصلي مضمون دی. مونږ باید خپل نسلونه په دغه جهاد کې د بري لپاره وروزو او نور د زور او توري کیسې کمې کړو. پکار ده چې د رحمان بابا او مولانا عالي پیغامونه پیل کړي او ووایي چې مونږ د دې لپاره راغلي یو چې یووالی راولو، نه بیلوالی.

که د پوهې، کار او زغم فرهنګ مو عام کړ، بیا به افغانستان د ګاونډیانو او نړۍ په فعال او موثر دوست، د تمدنونو او ملتونو د اتصال په کړۍ او د اسیا په رښتیني زړه بدل شي او بیا به مونږ خلکو ته ووایو چې مونږ جګړه ماران نه یوو.

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ډیورنډ کرښې ها خوا

زموږ نه بېلېدونکې برخه که تېر شوی تاریخ؟

د دریو جنګونو په ترڅ کې انګرېزان په دې وتوانېدل، چې نیم پښتنانه له افغانستانه جلا او له بریتانوي هند سره یې ونښلوي. متاسفانه چې د دې وېش په نتیجه کې ورونه له ورونو جدا او د یوه بدن په منځ کرښه راکښل شوه. ټولې یا زیاتره لوړې او حاکمې نقطې له هاغې خوا سره پاتې شوې، افغانستان له بحر څخه پرې او په وچه کې یو ایسار هیواد شو.

کله، چې انګرېزان د هند له نیمې وچې وتل؛ نو له افغانستانه بېل شوي خلک او ځمکه یې نوي تاسیس شوي دولت پاکستان ته پرېښوده. په دغه وخت کې د افغانستان حکومت هم کومه جدي غوښتنه نه لرله او انګرېزانو هم د راتلونکو سیاستونو د پرمخ بیونې لپاره په نظریه ولاړ ظاهراً یو اسلامي پاکستان نسبتاً مقتدر غوښته، چې په نظریه ولاړ کمونستي شوروي اتحاد د پرمختګ مخنیوی وکړي، په سیمه کې تشنج ژوندی وساتي او هند او نور ګاونډیان وځوروي.

دغه وخت په کوزه پښتونخوا کې د پاچاخان تحریک نفوذ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلود؛ خو دوی د مستقل پښتون دولت او یا له افغانستان سره د یو ځای کېدو کوم پلان نه درلود، یا یې نه و څرګند کړی او په اصطلاح دغسې کومه دعوه یې راجستر کړې نه وه. که څه هم د خدايي خدمتګارانو تحریک پښتنو ته ځلورلوی خدمتونه وکړل: لومړی: پښتانه یې د پوهنې سره مینه وال کړل، دوهم: عدم تشدد ته یې راوبلل؛ اونړۍ ته یې د یو تمدن خوښوونکي او زغمناک قام په توګه معرفي کړل، دریم: ښاري کېدنې ته یې لیوال کړل او څلورم: له سوداګرۍ سره یې اشنا کړل. خو په سیاسي واک کې را نغلل، نه له خپلو برو ورونو سره یو ځای شول او نه یې هم یو مستقل هیواد جوړ نه کړی شو.

شهید سردار محمد داود چې د مشرۍ او خدمت دواړو ډیر اورنی شوقي و، د ظاهر شاه په وړاندې یې ځان تیاراوه او په یوه ښکلي شعار پسې ګرځېده، د پښتونستان شعار د ده لپاره ډېر جذاب ښکاره شو او زر یې دا شعار اوچت کړ. د ځینو کارپوهانو په نظر دا شعار د وخت د حکومت هم خوښ شو، ځکه د پاکستان د پراختیا غوښتونکې ادعا د مخنیوي لپاره چې د سیمې د اسلامي امپراتوریو د وارث په توګه یې پرمختلونکې ستراتیژي په سر کې لرله، ورته یو دفاعي شعار پکار و.

نوي تاسیس شوي پاکستان ته دا ستر ګواښ ښکارېده، چې له یوې خوا د هند او له بلې خوا د افغانستان سره په دښمنۍ اخته وي؛ خو د افغانستان له خوا د پاکستان سره دښمني له امریکا او انګلستان سره د دښمنۍ په مانا وه؛ ځکه دوی دا هېواد د یوه ستراتېژیک مقصد لپاره جوړ کړی و. د افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کمزوري حکومت لپاره دغسې دښمني عملاً ګرانه وه، خو د پاکستان د ورانديې تلونکي سياست په وړاندې مجبوراً کم تر کمه د شعار په کچه يو دفاعي عمل ګڼل کېداى شو.

افغانانو او حکومتونو يې د دې لوى مقصد لپاره نه لازم وسايل لرل، نه کافي عزم، نه امکانات او نه هم نړيوال ملاتړ. موسى شفيق، چې تر ټولو هوښيار، کارپوه او عملي صدر اعظم و، د هلمند د اوبو ستونزه يې حل کړه، ده نه غوښتل له ګاونډيانو سره په مسلو کې افغانستان بند وساتي او پر ځاى يې د هيواد اقتصادي او ټولنيز پرمختګ ته توجه کوله، چې هيواد د هوساينې او دايمي ثبات لور ته بوځي. هغه په يوه مرکه کې د يوې پوښتنې په ځواب کې ويلي و چې نه غواړي افغانستان له پښتونستان نه قربان کړي.

پخواني شوروي او هندوستان؛ افغان حکومتونه دې مسلې ته لمسول؛ خو عملي او موثره مرسته يې ورسره نه کوله. برعکس غربيانو پاکستان په سيمه کې د يوه خطرناک ژاندارم په توګه روزه او پياوړى کاوه.

د ډيورنډ ليکه يوه ظالمانه او وحشيانه کرښه ده، چې د يو بدن په سينه تېره شوې او ورور يې له ورور نه جلا کړى دى؛ که څه هم موده يې پوره شوې او حقوقي ارزښت يې له لومړي سره هم کمزورى و او اوس خو بېخي له منځه تللى دى؛ خو آيا اوس بېرته دې دوه برخو يو ځاى کول څومره ضروري دي، څومره ممکن دي او څومره ګټور دي؟

د ډېرو ډيروشنونکو په اند، پاکستان له ځانه د دغو سيمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ببلول د خپل هېواد له منځه وړل ګڼي او په مقابل کې یې یوه خطرناکه ستراتیژي پر مخ بیایي، چې عمده عناصر یې دادي:

- د ډیورنډ دې غاړې پښتنو کې باید د تمدن ټولې نښې؛ لکه پوهنتون، روغتون، ښوونځی او پوهنځی، پول، سرک، برېښنا او تخنیک ټول له منځه ولاړ شي.
- د کار خلک دې له منځه لاړ شي، یا دې د پاکستان استخباراتي شبکې ته جذب شي.
- د رهبرۍ او لیډرشیپ وړ کسان باید پخپلو کې په جګړو واچول شي.
- فقر او بې سرنوشتي دې د دې غاړې په سیمو کې عام شي.
- او تر ټولو خطرناکه دا چې پاکستان د خپل وجود دي ضرورت ثبوت په دې کې لټوي، چې ځان د دې سیمې د اسلامي امپراتورۍ وارث وګڼي او د سیمه ییزې مشرۍ لاس ته راوړل د خپلې ستراتیژۍ د عمق د ټکي په توګه پر مخ بوزي.
- برعکس د ډیورنډ هاغې غاړې ته دې نسبي سهولتونه جوړشي او خلکو ته دې یې دا احساس ورکړل شي، چې له خپلو افغانانو ورونو سره د یو ځای کېدو په نسبت یې له پنجابي پاکستان سره ګډ ژوند نېکمرغه دی. که په هر صورت د ډیورند ها غاړې ته هم کله بې ثباتي ورځي، نو هغه به هم د پښتنو په کور کې وي، او له آټک هاغاړه به په هر حال مصونه وي.

که چېرې د نړۍ حالت همداسې ترینګلی وي، هېوادونه او ملتونه د زور بالای زور په فورمول د ځان پیاوړي کولو او د بل د کمزوري کولو کوشش کوي؛ نو له افغانستان سره د لرو پښتنو له یو ځای کېدو پرته موږ یو پیاوړی نظام او دولت نشو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړولای چې هیواد ته سوله، ثبات او ولس ته نیکمرغي راوړي؛ خو موږ په دې وخت کې ډیر تېري او زخمي یو، او دغسې سترو مسلو ته جوړ نه ښکارو.

د دواړو غاړو خلکو تر منځ د سیاسي، اقتصادي، ټولنیزو، ولسي او فرهنګي اړیکو ټینګول او دوام یو ګټور کار دی، چې د ولسونو د نژدې کولو لپاره سر ته ورسیږي.

که د نړۍ د دې برخې خلک هم د لویدیځوالو په شان پرمختللي شي، د مسئلو د حل نوې او ښې لارې ومومي او د تفاهم او نژدېوالي کوښښ وکړي؛ بیا په نورو بدیلونو فکر کیدای شي.
لکه:

- کیدای شي د سیمې ټول یا ځینې هېوادونه پخپلو کې د اقتصادي ګډ بازار سیستم رواج کړي، وېزې ختمې او مالیې کمې کړي او یو بل ته لازم سهولتونه برابر کړي، په دې صورت کې به کوز او بر پښتانه عملاً یو وي؛ خو د جلا- جلا هېوادونو تابعیت به لري. یو د بل له اقتصادي پرمختیا سره به مرسته او د سیمې د نورو هېوادونو او ملتونو په نږدې کیدو کې به مثبته او فعاله برخه اخلي.

لاندې امکانات د دواړو هیوادونو په ګټه دي:

- د افغانستان له لارې د نل لیکې جوړول به د افغانستان او منځنۍ آسیا ګاز جنوبي آسیا ته ولېږدوي، چې د ټولې سیمې د اقتصادي غوړېدو سره به مرسته وکړي او پاکستان پکې ډېره ګټه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د افغانستان له لارې د ټرانزيټ پوټنشيل هم ډېر مهم دی. د ازبکستان ۸۰۰ زره ټنه پنبه د اوږدو لارو تر وهلو وروسته بندرونو ته رسېږي او ډېر ټرانسپورټي فيس پرې لګېږي، د دې په مقابل کې پاکستان ډېرې پنبې ته اړتيا لري چې خپلو صنايعو ته وده ورکړي، او د دې دواړو هيوادونو تر منځ دا سوداګري د افغانستان له لارې ممکنه ده.
- د افغانستان له لارې د اکمالاتو د ځنځير جوړول به د افغانستان، پاکستان او ازبکستان درې واړو عايدات ډېر کړي او لګښتونه به راکم کړي.
- افغانستان د ګاونډيو هيوادونو، د هغې ډلې د پاکستان د سرحدونو د امنيت لپاره هم ډېر مهم دی. سوله ييز افغانستان به پاکستان او نور ګاونډيان له اضافي امنيتي لګښتونو بچ کړي او د هيوادونو تر منځونو پولې به د همکارۍ په زونونو بدلې شي.

- کېدای شي د دواړو غاړو پښتنو ته دا حق ورکړل شي چې د پښتون مېشته سيمو په هر ځای کې ملکيت اخيستلای او کار کولای شي.

- افغانستان او پاکستان کولای شي د متقابل درناوي او متقابلو ګټو پر بنسټ ستونزه داسې هواره کړي، چې افغانستان منځنۍ آسيا ته د پاکستان له سوداګرۍ سره مرسته وکړي او پاکستان سمندر ته د افغانستان له وصل سره. په دې سوداګرۍ کې د سرحد دواړو غاړو ته پرتو افغانانو ته د کار او اقتصادي ګټې ښې زمينې جوړېږي. په دې صورت کې به د دواړو هېوادونو دولتونه او ولسونه ښې تجارتي زمينې ترلاسه کړي او د خپلو ولسونو په نېکمرغۍ کې به بريالي شي. د ولسونو تر منځ اړيکې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوستي به هم کرمه، دوامداره او پخه شي.

- کېدای شي افغانستان، پاکستان، ایران او ترکیه او ورو- ورو نور اسلامي هېوادونه د ګډو اقتصادي ګټو پر بنسټ اتحادیې جوړې کړي، چې د لېرې والي پر ځای به د اسلامي اخوت روحیه پیاوړې او اقتصادي ښېرازي به له ځان سره ولري. دا کار هله کېدای شي، چې ددې هېوادونو حکومتونه د غرب له نفوذ نه ازاد او یا لږ تر لږه غرب ته د نه ضرر رسولو قناعت او تضمین ورکړای شي.

که د سیاسي جوړ- جاړي او اقتصادي ملګرتوب زمینې ګرانې وي او یا لږ څه ډېره موده نیسي، نو لر او بر پښتانه باید خپلو کلتوري اړیکو او راشې -درشې ته دوام ورکړي. د پوهې، معلوماتو او تجربو د شریکولو له لارې د تفاهم، نژدېوالي او ورورۍ لپاره کار وکړي. د دواړو غاړو پښتنو او ټولو افغانانو تر منځ د ورورۍ روحیه ژوندۍ وساتي چې دا کار به د سیاسي او اقتصادي حل لپاره زمینه سازي وکړي. په وروستیو کلونو کې د لرو او برو افغانانو تر منځ د اړیکو د زیاتېدو او د دوی په ټولنیزو بنسټونو کې د بدلونونو؛ او د اړیکو او تفاهم د وسایلو د اسانتیاوو د زیاتېدو له امله دا خبره ډېره درک شوې او لا ثبوت شوه چې د غه ولس یو له بله نه بیلیږي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو څاڅکی اوبه په کومه بیه؟

داسې وسل کېږي چې د بشریت راتلونکې لانجې به د منابعو په سر وي، چې تر ټولو ډېرې به یې د اوبو لانجې وي. افغانستان د باران او واورو په اوبو متکي هېواد دی. که څه هم سرشاره سیندونه لري؛ خو زیاتره یې ژور تللي دي؛ نه د اوبو لګولو او نه هم د برېښنا لپاره پوره کارېدلي دي.

ما د مرستو له یوه بهرني کارپوه سره خبرې کولې او ترې ومې غوښتل، چې نړیواله ټولنه ددې پر ځای، چې میلیاردونه ډالر په بې نتیجې پروژو؛ او د ظرفیت جوړونې او جندر په نومونو دوه ورځنیو او پېنځه ورځنیو کورسونو ولګوي، باید د اوبو لګولو او برېښنا په لویو پروژو دې یې ولګوي، چې هم د ډېر شمېر خلکو ضرورت پرې رفع شي او هم د هېواد اقتصادي پرمختیا او تخنیکي کولو لپاره لار خلاصه شي. هغه وویل، چې له اوبو څخه په راولاړو شویو سیاسي ستونځو کې یې خپله ماسترۍ اخیستې ده؛ او دا مشوره نه ورکوي. ځکه اوس د افغانستان ګاونډیان پیاوړي دي او نه پرېږدي، چې افغانستان خپلې اوبه پخپله استعمال کړي. هغه ویل، چې که افغانان اوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې کار ته اقدام کوي، يو ځاځکی اوبه به ورته په يو ځاځکي وينه تمام شي.

افغانان هم غواړي چې افغانستان بايد له خپلو ټولو ګاونډيانو سره د اوبو مسئلې حل کړي. په دې برخه کې نړيوال قوانين شته او بايد د هغوی په مرسته دا مسئلې هوارې شي.

"د ناکامو دولتونو جوړول" کتاب کې ډاکټر اشرف غني د ځينو هېوادونو بېلګې راوړې دي، چې څنګه يې له يوې خاصې منبع نه د ټول هېواد د تره قۍ په ګټه کار واخيست. سينګاپور له خپل ټايم زون نه په ګټې اخيستو سره د نړۍ له پرمختلليو او پياوړيو اقتصادي قوتونو څخه شو. آيرلنډ معلوماتي ټکنالوژۍ ته په ودې ورکولو سره د اروپا د دغې برخې د مرکز په توګه يو پياوړی اقتصاد شو. د امريکا د متحده ايالاتو جنوبي ايالتونو، چې د شمالي ايالتونو په نسبت ډېر وروسته پاتې وو، د باکفايته واليانو او کاري ټيمونو په جوړولو خپل اقتصادونه دومره پياوړي کړل، چې ځينې يې د نړۍ د سترو هېوادو په اندازه آباد او ماړه شول. د ډاکټر صيب په نظر ،افغانستان د برښنا په جوړولو دغسې چټکه اقتصادي وده کولای شي. برېښنا او اوبه سره تړلي دي. د برېښنا بندونه به د اوبو د بندونو لپاره پکار راشي او که له يوې خوا به، په افغانستان کې د برښنا په جوړېدو د هيواد روښانتيا، صنعتي کيدو او ګڼو نورو پرمختګونو ته لار خلاصه شي، له بلې خوا به ګڼ شمېر خلکو ته د ښې کرنې زمينې جوړې شي.

که افغانستان خپلې شاړې ځمکې خړوبې او يو اځې دولتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکې بې ځمکو او کم ځمکو افغانانو ته وویشي؛ نو ۱۲ میلیونه کسانو هر یوه ته ۵۰ جریبه ځمکه رسېږي. همدا راز د اوبو د مسیرونو سمون او کنټرول یو ډېر ضروري کار دی، او که نه وي، نو پر دې سربېره چې ځمکې مو اوبه وړي، په راتلونکې کې راته لویې ارضي ستونزې هم زېږوي. د آمو د سیند حال دغسې دی چې هر کال په زرګونو جریبه ځکه لاندې کوي.

د اوبو جنګونه به د بشریت راتلونکي حادې او خطرناکې لانجې وي. نړیوال کارپوهان وړاندوینه کوي، چې دا لانجې به تر ټولو زیاتې په منځنی ختیځ او افریقا کې وي. منځنی ختیځ به نور د تېلو په خاطر نه؛ بلکې د اوبو د لانجو په خاطر ځورېږي . د جنوبي اسیا ځینې سیمې؛ لکه هند، پاکستان او بنګله دېش به هم له سترو چېلنجونو سره مخ شي؛ او یو ځاځکی اوبه به ورته تر ۱۰ ځاځکیو تېلو ډېرې قیمتي شي.

افغانستان د نړیوالو وړاندوینو له مخې په دغو لېستونو کې نه راځي؛ خو دا چې د پاکستان او ایران ځینې برخې د افغانستان په اوبو آبادې دي؛ نو پکار ده، چې له همدا اوسه د اوبو د مسئلې د حل لپاره پلانونه جوړ او د هوارې لارې یې ولټول شي. د شاهي دورې وروستي صدر اعظم محمد موسی شفیق د هلمند د اوبو مسئله له ایران سره حل کړه. که څه هم د هغه وخت ځوانو مبارزینو نوموړی په اوبو خرڅولو او ابرو خرڅولو تورن کړ؛ خو بې پرې پوهان او څېړونکي وايي، چې هغه حل خورا عادلانه و؛ او د موسی شفیق ابتکار د ستایلو وړ دی.

د پاکستان پخواني ولمسمشر پرویز مشرف د کالاباغ بند څخه

په پخپله دفاعیه وینا کې په دې ټینګار کاوه، چې (افغانستان د جوړېدو په حال کې دی؛ او خپلې هغه اوبه، به خامخا ګرځوي او پخپله ښه به يې راولي ؛ چې حق يې دی ؛ نو پاکستان بايد عاجل اقدامات وکړي، که څه هم د نړيوالو قوانينو له مخې په دغو اوبو کې له پاکستان سره تفاهم او جوړجاړی ضروري دی). دا د دې مانا ده، چې د هېوادونو مشران او ولسونه مخکې له مخکې خپلو ستونځو ته متوجه دي او د هوارې او بديلو لارو په باب يې فکر او عمل کوي. موږ بايد هم همدغسې واوسو.

افغان مشران بايد له ګاونډيانو سره د اوبو مسلې هوارې او د نړيوالو همکارۍ راوګرځوي، چې د اوبو لوی بندونه او پرې پياوړي برښناکوټونه جوړ شي، چې د ولس د کار، بوختيا او نيکمرغۍ يون چټک او د هېواد ترقي ګړندۍ شي.

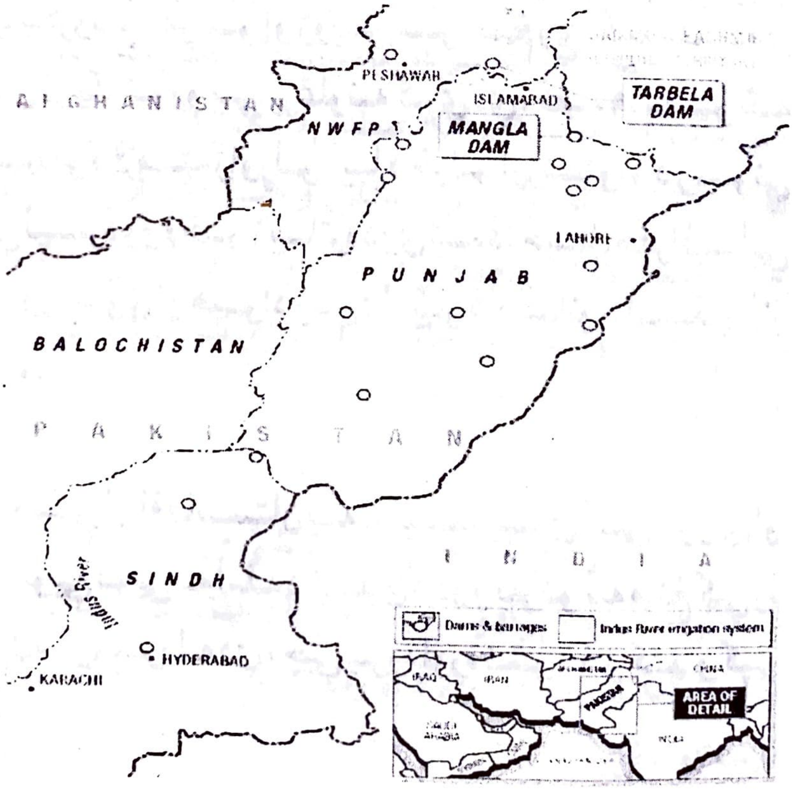

د اندوس سیند حوزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا افغانستان د یو بې طرفه هېواد په توګه تضمینېدای شي؟

افغانستان، چې لسیزې او حتی پېړۍ یې په بې ثباتۍ کې تېرې شوې دي، اوسېدونکي یې زیاتره نامصئون او له خطرونو، تکرونو، مړینو او ژوبلو سره مخ وي. که کله دوی قوي شوي او پر نورو یې یرغلونه کړي دي، هغه هم د یو څه ناځیزه منابعو د لاسته راوړلو، یا د خپلو ارزښتونو د رسونې او ساتنې لپاره وو؛ خو زیاتره دوی ته دا خپل جغرافیایي موقعیت اور شوی او هېواد یې د لویو فاتحانو د لښکرو لار ګرځېدلې ده.

افغان ولس او افغانستان په نولسمه پېړۍ کې د روس او انګلیس د لویې لوبې له امله د ژرندې د دوو پلونو په منځ کې را ایسار او دل شو، سره له دې، چې پوره اوړه نشو؛ خو کنډ و کپر شو.

په شلمه پېړۍ کې د نړۍ لوی زبرځواک شوروي اتحاد پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوډانګل، له هرو لسو کسانو يې يو ووا ژه، له هرو ۹ کسانو يې يو ټپي کړ، له هرو درې تنو يې يو مهاجرت او هېواد پرېښودو ته مجبور کړ او له هرو سلو کورونو يې ۸۰ په کنډواله بدل کړل، او ټول هيواد يې په يوه فاجعه کې ايسار کړ. دا انساني فاجعه د بشريت په تاريخ کې کم نظيره وه او ده.

شوروي اتحاد په افغانستان کې تر ماتې او وتلو وروسته له دې ملت او هېواد نه انتقام واخيست، د حکومت ډانچه او سيستم يې له داخله وپاشه، د چور او چپاو زمينه يې جوړه کړه او د دوی په وينا پرې يې نه ښوده چې د دوی خپله وسله چې په تنونو يې دې هيواد ته راوړې وه، بېرته د دوی پر ضد وکارول شي. امريکا هم دلچسپي ونه ښووده او افغانستان يې د يو داسې هېواد په توګه پرېښود، چې نوريې کوم ارزښت نه ورته درلود. محلي ځواکونو او ګاونډيانو د مداخلې له زمينې نه پوره ګټه واخيسته، متخاصمې داخلي ډلې يې يوې بلې ته تجهيز او وسله والې او وپاللې او خپل دا پلان يې عملي کړ، چې پخپله خوا کې يو بې وسلې، بې اردو او بې حکومته هېواد ولري، چې دوی ته تر سلو کالو پورې کوم تشويش جوړ نکړای شي.

د سپتمبر د يوولسمې تريښې وروسته امريکايانو د لسګونو نورو هېوادونو په ملتيا د القاعده شبکې د ځپلو په پلمه بيا پر دې هېواد د يوويشتمې پېړۍ جګړه راوړه او تر اوسه دوام لري.

د تېرو جګړو په ترڅ کې زموږ ګاونډيان پيا وړي او موږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوري شو. اوس مو په څنګ کې ټول اټومي قوتونه پراته دي روسیه او چین، خو له پخوا نه اټومي ځواکونه وو، هند او پاکستان د ساړه جنګ په جریان کې د اټوم خاوندان شول او ایران هم دادی د اټوم جوړولو پوټینشل لري؛ نو د داسې پېنځه اټومي ځواک لرونکو هېوادونو په منځ کې د یو داسې هېواد واقع کېدل څه مانا لري، چې ټول یا زیاتره ورته بد نیتونه هم لري.

ګومان نه کېږي، چې افغانستان به ژر ددې ورتیا، منابع او ټکنالوژي پیدا کړای شي، چې ځان په دفاعي لحاظ د خپلو ګاونډیانو د احتمالي یرغل دفاع ته تیار کړي؛ نو آیا دا ممکنه ده، چې نړیوال افغانستان د سویس په شان د یو بې طرفه هېواد په توګه ومني او وپېژني او دا بې طرفي او ددې هېواد په کورنیو چارو کې نه لاس وهنه او پرې نه تېری د ملګرو ملتونو د امنیت شورا له لارې تضمین کړي؟

سویس زیاتره د اروپا په جګړو کې برخه نه وه اخستې او د دوهمې نړیوالې جګړې پر مهال په پوره ډول د یو بې طرفه هیواد په توګه راڅرګند شو او د جګړې له مصیبتونو ترډېره وساتل شو. که څه هم نوو څېړنو په ډاګه کړې ده چې د دغې بې طرفۍ سره سره هم نازیانو سویسیان د ډېرو بارونو وړلو ته مجبورول، خو له یوې خوا د بې طرفۍ مسلې او له بلې خوا د سویس خپل غرني موقعیت له جګړو څخه د دې هیواد په ساتلو کې رول درلوده.

افغانستان که څه هم د نړۍ د مهمو سیمو تر منځ د اتصالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـول حیثیت لـري، لـه نـورو یـې تجریـد ول او شـو کول ممکـن نـه دي، خو کېدای شي د یو بې طرفه هیواد په توګه تضمین شي.

پـه دې بـې طرفـۍ کـې بایـد یـوه مـسله تـسجیل وي، چـې افغانـستان د خپلـو سـیمه ییـزو لانجـو د عادلانـه حـل غوښـتنې لـه حق نـه محـروم نـه شي، او لـه سـوله ییـزو لارو ورتـه د خپلـو حقوقـو د غوښتلو زمینه خلاصه پرېښودل شي.

هغـه وخـت، چـې روسـان تـر مـاتې وروسـته لـه افغانـستان ځخـه وتـل او نـړۍ ورتـه د ژنیـو د موافقـو تـر پـوښ لانـدې د اوږو اوبـو پـــوزه جوړولـــه، افغـــان مفکـــر، سیاســـتپوه او دیپلومـــات عبـد الرحمن پـژواک چیغـې وهلـې، چـې پـه دې پروسـه کـې نړیـوال پیـاوړی تـضمین نـشته او د روسـانو تـر بـې پلانـه وتلـو وروسـته دا مظلـوم هېـواد لـه داخلـي جګـړو سـره مـخ کېـږي؛ خـو یـا دده چیغـې کمـزورې وې، یـا د نـړۍ غوږونـه کانـه وو او یـا چـا د افغـان چیغـې په قصدي توګه نه اورېدې.

مـوږ تـه دغـسې یـو تـضمین پکـار دی، کـه نـه هـر زورور بـه یـو ځـل دلتـه زور آزمـایي او کـه دبـري چـانس نـه وینـي او لـه دې هیـواده بېرتـه وځـي؛ مـوږ بـه لـه داخلـي جګـړې او سـیمه ییـزو سـیالیو سـره مخامخوي.

آیـا د داسـې تـضمین د غوښـتو لپـاره اوس داسـې زورور آواز شته چې نـړۍ تـه ورسـېږي او آیـا نړیـوال د اورېـدو دغـسې غوږونـه لري؟

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ مرستې: ښېروم که سنډروم

تر دوهمې نړیوالې جګړې وروسته شتمنو هیوادونو له بیوزلو ملتونو سره ۲,۳ ټریلیونه (دوه زره درې سوه بیلیونه) ډالر مرستې کړې دي، چې یوازې یو ټریلیون (زر بیلیونه) ډالر د امریکا متحده ایالاتو برخه ده، خو د ملګرو ملتونو د سروې ګانو له مخې هغه ۷۰ هیوادونه چې بهرنۍ مرستې اخلي؛ تر پرونه نن ډیر بیوزلي او نیستمن دي؛ او ۴۳ هیوادونه یې د ۱۹۷۰ په نسبت بد تر شوي دي.

دا ډیره عالي انساني خبره ده چې وسمن له بې وسو سره مرسته وکړي، او هر انسان د بل انسان په غم غمجن شي، خو په عمل کې لا هم زیاترو انسانانو په زیاتره ظاهري ښو هڅلو کې پټې توطیې پټې کړې دي. ښې هیلې او غوښتنې باید د پاکو، اغیزمنو او له فساد څخه پاکو حکومتونو د جوړلو سره موازي لاړې شي. د بامهارته کارکوونکو موجودیت، د قانون حاکمیت او د ملکیت د لرلو حق، باید ټولو ته موجود وي، او دا باید یقیني شي چې بهرنۍ مرستې د ملا ماتوونکو شرطونو سره یو ځای نه وي.

د بیوزلو هیوادونو لپاره بهرنۍ مرستې کله کله ډیرې ضرور وي، او بې له هغو د بې وزلو او اسیب لیدلو وګړو ژوند له منځه ځي، لکه تر جګړو او طبیعي آفاتو وروسته او د خطرناکو ناروغیو، اپیډیمي ګانو او د مهاجرتونو او بې ځایه کیدنو په وخت کې. خو انساني ورورولي او بشري همدردي لا اوس هم زیاتره خواږه شعارونه دي او د بشري

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرستوترنوم لاندې زياتره د هغو هيوادونو گټې په پام کې نيول کيږي؛ چې مرستې ورکوي. بيوزلو هيوادونو ته بهرنۍ مرستې زياتره:

- له سختو شرايطو سره تړلې وي، او شتمن هيوادونه غواړي خپلې پاليسي گانې پر بيوزلو هيوادونو وتپي.
- زياتره مرستې د وسلو او مهماتو د اخستلو لپاره ورکول کيږي. د وسلو اخستلو لپاره نظامي مرستې ډيرې ملا ماتوونکې دي، او زياتره د ميليتارستي سياستونو لپاره ورکول کيږي. امريکا به بهرنيو اردوگانو ته د امريکايي وسلو د اخستلو لپاره دغه ډول مرستې له ۵۰۰ ميليونو نه ۵۰۰۰ ميليونو ته لوړې کړي.
- پر شتمنو هيوادونو د بيوزلو وابستگي رامنځته کوي، او دې ته يې اړ کوي چې له مرسته کوونکو هيوادونو نه خريداري وکړي، چې څو چنده گرانې وي. (زياتره له۲۵ نه تر ۴۰ سلنې پورې گرانې وي). د HIV/AIDS درمل په افريقا کې له محلي سوداگرو نه په يو کال کې ۳۵۰ ډالر لگښت لري، خو د مرستو په بدل کې امريکايي درمل ۱۵۰۰۰ ډالر بيه لري.
- سيمه ايز مارکېټونه تر اغيزې لاندې راولي او داخلي توليدات زيانمنوي. مثلا: اريتريا کولای شول په خپلو داخلي امکاناتو د سرکونو شبکه وغزوي، خو چې بهرنۍ مرستې يې تر لاسه کړې، نو انجينر، کارپوه، مشاور او کارگر پرې هم د بهر نه تحميل شول، چې ورته ډير ضرر ناک وو. د امريکا ۷۰٪ مرستې له دې سره تړلې دي، چې د دوی توليدات به اخلې.
- مرسته اخستونکي هيوادونه د شتمنو هيوادونو د فرهنگ او ارزښتونو منلو ته مجبوروي.
- دمرسته ورکوونکو هيوادونو د ماليه ورکوونکو په زيان وي، او پانگوالو ته يې گټه رسيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اروپايي اتحاديه خپلې مرستې له تروريزم سره جګړې ته ځانګړې کوي (هغه څه چې تعريف نه لري، يا تعريف شوی نه دی)
- پر عراق د يرغل پر مهال امريکا د امنيت شورا ځينې غړي (کاميرون، ګوينا او اکوادور) دې ته مجبور کړل چې د امريکا په ګټه رايه ورکړي، که نه د دغو هېوادونو تجارت او مرستې زيانمنيدې.
- د بهرنيو مرستو تر ۵۰٪ زياتې خيالي مرستې (Pantom Aid) دي او په عمل کې هيڅ وجود نه لري.

په ۱۹۷۰ کال کې ملګرو ملتونو پريکړه وکړه چې شتمن هېوادونه به د خپلو ټولو توليداتو (GNP_ Gross National Production or GNI – General National Income) ۰,۷٪ بيوزلو ملتونو او هيوادونو ته ورکوي، خو تر اوسه لا دغه وعدې نه دي پوره شوي. په ۲۰۱۵ کې چې د MDG (د ملګرو ملتونو د زريزې هدفونه) بايد ترلاسه شي، داسې نه ښکاري چې شتمن هيوادونه به خپلې ژمنې تر ۴۵ کلونو وروسته (په ۲۰۱۵ کې) هم پلې کړي.

د ډالرو د شمير په حساب د امريکا متحد آيالات د جدول په بر سر کې، خو د سلنې له مخې په تر ټولو ټيټه برخه کې دي، يانې د ۰,۷ پر ځای يې يوازې ۰,۱۸ مرستې کړې دي. ددې پر خلاف د سلنې له مخې سويډن د جدول په سر کې دی. دا ټولې مرستې تر هغو پېسو کمې دي، چې پانګوالو هيوادونو لويو کمپنيو ته تخفيفونه ورکړي دي.

د ملګرو ملتونو د دويمې پراختيايي لسيزې د نړيوالې پراختيايي ستراتيژۍ له مخې بايد دغه مرستې:

- بې قيدوشرطه وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

- کم ترکمه د ضروري شیانو د رانیولو لپاره وکارېږي،
- د ټولنیزې او اقتصادي ودې سبب شي،
- د مرسته اخستونکو هیوادونو ملي حاکمیت او خپلواکي تر اغیزې لاندې را نه ولي،
- د اوږدې مودې لپاره وي؛ او د اغیزو تداوم یې یقیني وي،

خو په عمل کې لا هم:

- بهرنۍ مرستې د مرسته ورکوونکو هیوادونو ستراتیژیکې ګټې تامینوي،
- په مرسته اخستونکو هیوادونو کې د پیاوړو وګړو او ګروپونو د ګټو د تضمین لپاره وکارېږي،
- د ناسمو بیو لرونکې شیان پرې اخستل کیږي.

مشهور اقتصاد پوه ویلیام استرلي په دې باور دی چې بهرنۍ مرستې د بیوزلو هیوادونو د پراختیا او انکشاف پروسه ټکنۍ کوي . دې وایي چې لویدیځ په تیرو پنځوس کلونو کې ۲،۳ ټریلیونه ډالر د بیوزلو هیوادونو سره د مرستې په نامه لګولي دي، خو په دې نه دي توانمن شوي، چې یو ماشوم د ۱۲ سنتبه په بدل کې د ملاریا له امله له مړینې وژغوري، یوې کورنۍ ته د ۴ ډالرو په بیه پشه خانې برابرې کړي او په دریې ډالرو د میندو ژوند وژغوري، چې د هغوی له امله هر کال لس میلیونه ماشومان مري . د ملګرو ملتونو د سرمنشي تر لاس لاندې د ټولنیز او اقتصادي کونسل مشر جو انتونیو اوکامپو هم په دې اند دی چې دغه ډول مرستې د بېوزلو هیوادونو د انکشاف مخه نیسي، او د خصوصي سکتور زیاتره مرستې پانګوالو ته رسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان ته د بهرنيو مرستو د سيلاب په راپيليدو له ټولو سره دا هيلې وې، چې ډير زر به هيواد آباد او ولس به نيکمرغه شي. خو پوه نه وو چې ۸۰٪ مرستې به بيرته په ډير مرموز ډول هغو هيوادونو ته ځي، چې مرستې ورکوي، او په پاتې ۲۰٪ کې به نيمې غلا کيږي، پاتې به نيمې د مامورينو تنخوا او يوازې ۵٪ به خلکو ته رسيږي. په دې پيسو به عادي ټيکه داران په دوبۍ، واشنګټن، لندن او نورو ښارونو کې ځمکې او جايدادونه اخلي، خو بيوزلي افغانان به نور هم بيوزلي کيږي، او د نوي مصرفي کلچر تر بار لاندې به يې ملا نوره هم ماتيږي.

په ځينو هيوادونو کې چې حکومتونه يې مسلکي او با کفايته دي، له بهرنيو مرستو ښه او اغيزمنه ګټه اخلي، او يوازې هغه مرستې جذبوي، چې د دغو هيوادونو له دوامدار انکشاف سره مرسته کوي او د نتيجو تداوم يې حکومتونه ساتلی شي.

د هندوستان هيواد اوسني لومړي وزير من موهن سنګ ډيرې داسې پروژې رد کړي دي، چې دغه ځانګړنې يې نه درلودې. په بنګله ديش کې هم ډيرې بهرنۍ مرستې په نوښتيزو پروژو لګول شوي او د دې مخنيوی شوی دی، چې تر ښو يې بدې اغيزې زياتې وي.

کله چې انسان ناروغ وي درملو او سيروم ته ضرورت لري .بهرنۍ مرستې بايد هم يوازې دشديدې اړتيا له مخې واخستل شي، لکه سيروم چې د ناروغتيا په وخت کې اخستل کيږي، خو که نورې اړخيزې اغيزې يې تر ګټو زياتې وي، نو بيا د سنډروم شکل غوره کوي، چې د ټولنې د ژوند بيلابيلې برخې زيانمنوي، (سنډروم د ناروغيو د نښو نښانو يوه داسې مجموعه وي، چې د بدن بيلابيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیستمونه یې نیولي وي او رغیدل ترې ډیر ګران وي) په دغه صورت کې باید له بهرنیو مرستو پرهیز وشي.

د هیوادونو د دایمي ثبات لپاره دا ضرور ده چې پخپلو پښو د ودریدو تمرین وکړي. اوس زموږ هیواد په بهرنیو مرستو دومره تکیه دی چې که دغه مرستې ودریږي، نو د دولت او حکومت زیاتره سیستمونه به ونړیږي او سقوط به شي. ددې لپاره هم له اوسه ډیرې دقیقې پالیسي ګانې جوړول پکار دي، او د مفکرو مغزو او فعالو خواخوږو مشرانو همغږی ته ډیره شدیده اړتیاده.

هیڅ هیواد په بهرنیو مرستو پوره پرمختګ نه دی کړی، یوازې هغو ملکونو سم پرمختګ کړی دی، چې له بهرنیو مرستو پرته یې پخپلو پښو د ودریدو کوښښ کړی او تعهد او کلکه ژمنه یې کړې ده، چې ځان جوړوي.

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا نړیوالتوب فرصت دی، چیلنج که خطر ؟

نړیوالتوب زړه کیسه ده؛ خو په نوي، ستره او نه باورېدونکې چټکتیا پراخېدونکې ده. دا یوه دوامداره پروسه ده، چې سیمه ییز اقتصادونه، ټولنې، کلتورونه، نړیوال بعدونه پیدا کوي، یو له بل سره مدغمېږي، د نړیوال پوهاوي، اړیکیو، ټکنالوژۍ او علم د پرمختګ له امله په نړیوال اقتصاد کې ملي اقتصادونه مدغمېږي.

په هر حال، نړیوالتوب د اقتصادي، ټکنالوژیکي، ټولنیز-کلتوري، سیاسي او بیولوژیکي فکتورونو مجموعه ده. همدا راز د مفکورو، ژبو او نظریو انتقالي دوران یا په لوی کلتور کې د بې کلتوره کېدو یوه څپه ده.

نړیوالتوب د وریښمو د لارې په سوداګرۍ، د اسلامي طلایي دوران په کلونو، د استعمار په دورې او اوسنۍ دوره کې خپله څېره په یو ډول نه یو ډول ښودلې ده.

په اقتصادي برخه کې:

د دولتونو له خوا د جوړو شویو بندونو او پولو له منځه تلل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د اشیاوو، پانګې، خدماتو او کاري قوې جریان اسانول بې شمېره کوچنۍ او سره تړلې پروسې دي، چې پالیسي، پانګه، سیاسي اراده، ښاري سیمې، ټولنې، چوکاټونه او نورې ډېرې ملي پدیدې نا ملي کوي؛ او نړیوالتوب ته یې داخلوي.

روان نړیوالتوب له نړیوالې دویمې جګړې وروسته را ګرندی شو؛ د تجارت پر مخ د دېوالونو د نړولو او د نویو فرصتونو د لاسته راوړلو لپاره هڅې کوي او ادعایې داده، چې ولسونو ته نېکمرغي راولي، څو اړخیزې اړیکې پیاوړې کوي او د راتلونکیو جګړو مخه نیسي. په سوداګریزو او اقتصادي برخو کې د ډېرو سترو نړیوالو ادارو؛ لکه نړیوال بانک، د پیسو نړیوال صندوق، او نوري یې مهمې بېلګې دي.د اقتصادي نړیوالتوب مهمې برخې دادي:

- د ځینو مالیو له منځه وړل، د ازاد تجارت زونونه جوړول.
- د کم لګښته ټرانسپورټېشن رامنځته کول.
- د پانګې د کنټرول کمول یا له منځه وړل.
- د سیمه ییزو تجارانو لپاره د تخفیف کمول، له منځه وړل یا یو شان کول.
- دانټرنېټ پر مټ د سوداګرۍ او اړیکو پراخې زمینې،
- تر ملي په لوړه کچه د ذهني پانګې د حق او مالکیت منل.

ځینې ارقام:

نړیوالتوب د خارجي تولیداتو جریان چټکوي. د نړیوال تجارت له لارې د اشیاوو تولید ۱۰۰ چنده زیات شوی دی او له ۹۰ بیلیونه څخه ۱۲ ټریلیونه ته رسېدلی دی (په ۴۰ کالو کې).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۱ پېړۍ په پیل کې د ۱۰۵ تریلیونه په ارزښت تجارت په بهرني کرنسۍ کې شوی دی.

-هند په IT ټکنالوژۍ کې دومره پر مخ لاړ، چې د نړۍ د هرې مهمې کمپنۍ څانګه هلته شته او د نړۍ له ۱۰ سترو پانګه والو څخه دوه تنه هندیان دي. په ۲۰۰۷ کې چین ۴۱۵ زره او هند ۱۲۳ زره میلیونران لرل. نړیوالتوب یواځې اقتصادي مسئله نه ده؛ بلکې څو اړخیزه ده؛ ځکه یې د تللو او معلومولو شاخصونه جلا دي.

په کوچنیو ملکونو کې د لویو پانګوالو د صنعت، تجارت، ټرانسپورټ، او نورو پیل او دوام د هوا په ککړتیا او چاپېریال منفي اغېزه کوي، او ستر چیلنج ورته جوړوي.

په سیاسي برخه کې:

نړیوالتوب د یوه نړیوال حکومت لپاره هڅه ده. په نظریاتي ډول اسلام هم د نړیوال خلافت خبره کوي؛ خو اوس له مسلمانانو سره دغه وس، عزم او امکانات نشته. اوس په امریکا کې د نویو محافظه کارانو ډله، د روم کلب او نور پټ سازمانونه؛ لکه د ۳۰۰ کمېټې بېلابېلې څانګې نړیوالتوب د نړیوال حکومت لپاره کاروي او لوی-لوی پلانونه په مخ کې لري. امریکا ځان د نړیوال مشرتوب وړ ګڼي؛ او وایي، چې امریکایي مشرتابه هم د نړۍ د مشرۍ وړتیا لري او هم ددې لپاره غوره دی. د نړیوالو او سیمه ایزو سازمانونو رامنځته کېدل؛ لکه د ملګرو ملتونو سازمان، د اسلامي کنفرانس سازمان، د جنوبي اسیا د هېوادونو د مرستې سازمان او نور د سیمه ایزې او نړیوالو اړیکو او همکارۍ لپاره ډېر ګټور

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمامیدای شي.

په کلتوري برخه کې:

انګرېزي ژبه، چې د نړۍ د ٪۵ خلکو ژبه ده، د یوې یرغلیزې ژبې په توګه په ټوله نړۍ پاچاهي کوي.

- د نړۍ ٪۳۵ برېښنالیکونه، تلکسونه او کېبلونه په انګرېزي دي.
- د نړۍ ٪۴۰ راډیويي پروګرامونه په انګرېزي ژبه دي.
- د نړۍ ٪۵۰ انټرنیټ چارې په انګرېزي ژبه دي.

د معلوماتو او خبرتیاوو په برخه کې د انټرنیټ، سټلایټ، ټیلیفون او نورو وسایلو پرمختګ د نړۍ د پروګرانو جغرافیاوي سیمو ته ورسېد.

د کلتور، علم، ټکنالوژۍ او اقتصاد په ټولو برخو کې مقابله او مسابقه اوس په نړیواله کچه ده؛ او ملتونه له دغسې ګرانو مقابلو او سترو چیلنجونو سره مخ دي.

- د توریزم، سفر او سیاحت نړیوالتوب، د کانټینینټل هوټلونو جوړول او د ځو کلتوري او رنګارنګه کلتورونو ترویج په بیړه روان دی. نن ورځ هره شېبه ۵۰ میلیونه وګړي په الوتکو کې د سفر په حال کې دي.

- د فلم، سینما او ډرامې هنر او د هالیوډ او د بالیوډ برلاسي د نورو ملتونو د کلتور دغه برخې تر اغېز لاندې راولي.

- د ژوند د سټنډرډ لوړېدل هغه ستونځه ده، چې نړیوالتوب بېوزلو ملتونو ته راوړی دی.

- مهاجرتونه او زیاتره ناقانونه مهاجرتونه د نړیوالتوب بله ستره مسئله ده، چې اوس په نړۍ کې ۲۰۰ میلیونه وګړي د مهاجرت ژوند تېروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پاپ کلچر، د موسیقۍ موډرن شکلونه، ډسکو او نوي ډانسونه، لوبې او د انټرنیټ پر مخ د ګوګل، فېس بوک، یو ټیوب، آیډیل سیریز، مای سپېس او نور ډېر شیان ځوانان نړیوال کلتور ته ورکاږي.

نړیوالتوب زموږ لپاره:

نړیوالتوب د اقتصاد، ټکنالوژۍ، کلتور، سیاست، اخلاقو، مذهب، جرمونو، قوانینو، ټولنیزو مسایلو، خوړو، څښلو، دودونو-رواجونو او هر څه په باب داسې مسایل لري، چې بحث پرې کېدای شي؛ خو زموږ لپاره د فرصتونو په څنګ کې، چې موږ به زیاتره له هغوی څخه د استفادې ډېرې کمې وړتیاوې لرو، ډېر جدي چیلنجونه لري:

- مهاجرتونه او د فرصتونو په لټون کې زموږ استعدادونه راکاږي، مهارت او مغزونه رانه تروړي.
- لویې غول پیکره کمپنۍ زموږ محلي تولیدات او سیمه ییز ځواکونه او فرصتونه تر برلاسۍ لاندې راولي او موږ خپلې ودې ته نه پرېږدي.
- بې مسوولیته او زورور تجاران، صنعت کاران او سوداګر د چاپېریال او هوا د ککړولو له لارې د ملت روغتیا تباه کوي.
- پرایوټایزېشن (خصوصي کول) کله کله زموږ له بېوزلو خلکو نه اساسي- ټولنیز خدمتونه؛ لکه روغتیایي او تعلیمي وړیا خدمتونه اخلي او وطن له لا ډېرې بدمرغۍ سره مخ کوي.
- په خوړو، لباس، د ژوند په سټنډرډ، راشه درشه کې نوي مصرفي کلتور زموږ د کمزوري اقتصاد ملا ماتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مخکې له دې، چې موږ په خپلو پښو ودرېږو، د مهارت او کسب خاوندان شو، له نړیوالو سره د سیالۍ جوګه شو، د همداسې بې خبرۍ او بې پلانۍ په حال کې ممکن د نړیوالتوب په سیلاب کې لاهو شو.
- له بهرنه راغلې بې مسوولیته او په ګڼ شمېر کې کار کوونکي به ډېرې زیاتې ساري ناروغۍ؛ لکه HIV/ AIDS دلته عام کړي.
- دا چې زموږ ولسي ذهن محافظه کار او ژر له بدلون سره ځان نشي جوړولای او ښاریان مو هم په ظواهرو تېروځي؛ نو ډېر زیات زیان راځپلمه دی.
- د نړیوالتوب له برکته په نړۍ کې ۱۰ میلیونه میلیونران د ۴۱ تریلیونه ډالرو خاوندان شول؛ خو د نړۍ ۲۹٪ خلک د نېستۍ تر لیکې لاندې ژوند کوي، چې د افغانانو په سلو کې ۴۲٪ یې دغه شان فقیران دي.
- پخپله مهارت نه لرو او که کوم یو را پکې د مهارت شخص وي، بهر ته به په ښو فرصتونو پسې ځي، په مقابل کې به یې بهرني کارپوهان زموږ نیمه بودیجه رانه بهر ته وړي.
- د بشریت له پیدا ښت څخه تر ننه پورې د برترۍ او منابعو د کنټرول لپاره جګړې شوي او په فرصتونو پسې هڅې روانې دي، دا جګړه به هغه څوک ګټي چې ډېر پیاوړی، ښه مجهز او روزل شوی وي. آیا موږ په دې منده کې څومره چټک او څومره پیاوړي یو؟
- د نړیوال حکومت د داعیو پروړاندې موږ څومره خپل ملي حاکمیت ساتلای شو؟
- په نړیوالتوب کې تر عام ولس زیات د سرمایه دارانو او سرمایه ګذارانو د حقوقو لپاره کار روان دی او لوېې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمپنۍ کله کله د عامو وګړیو بشري حقونه هم پایمالوي، ملي صنعت او دندې له منځه وړي.

- د وګړو ترمنځ د عاید فرق زیاتره یو طبیعي شی دی، خو په بې کنټروله حالت کې لوی طبقاتي تضاد منځته راوړي؛ لکه په لاندې جدول کې:

د نړۍ د وګړو سلنه	عاید
تر ټولو پانګوال ۲۰٪ خلک	٪۸۳
دویمه درجه ۲۰٪	٪۱۲
درېیمه درجه ۲۰٪	۲,۴٪
څلورمه درجه ۲۰٪	۲,۳٪
غریب ترین ۲۰٪	یوازې ۰,۲٪

آیا دا عدالت دی، چې د نړۍ ۵٪ خلک، چې د نړۍ ۵۵٪ منابع یې په لاس کې دي، بیا هم پر نړۍ جنګونه او جګړې تپي، چې تېل، انرژي او نورې پانګې ولوټي او د عدالت، نړیوال حکومت، بشري حقوقو او د ښځو د حقوقو په نوم ماړه لا ماړه او وږي لا وږي کړي.

نړیوالتوب په حقیقت کې لویو فرصتونو ته د ټولو لاسرسی دی خو هغه چا ته چې وړتیا، وسایل او آماده ګۍ یې ډېرې وي.

که په افغانستان کې له اوسه هغه پالیسۍ او ستراتېژۍ جوړې نشي، چې مونږ ددې وړ کړي، تر څو د نړیوالتوب له فرصتونو ګټه واخلو؛ چیلنجونو ته یې تیار شو او له خطرونو یې ځان وساتو، سبا به بیا ډېر ناوخته وي فکر کوم اوس هم پوره ناوخته دی!!!

❋❋❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا نړیوال په افغانستان کې سوله غواړي؛ که جګړه؟

افغانستان داسې بدمرغه، تقدیر او جغرافیه لري، چې هر څوک په نړۍ کې زبرځواک شي، پر دې هېواد یرغل کوي او یا له دې لارې د نورو هېوادونو او سیمو پر لور د تلو هڅه کوي. لکه چې ومو ویل، که په یونان کې سکندر د نړۍ د نیولو تکل کوي او که په مغولستان کې چنګېز، که په منځنۍ آسیا کې تیمور، بابر او شیباني پیدا کېږي او که په ایران کې صفویان او نادر افشار، که مسلمان عربان غواړي جنوبي آسیا ته اسلام ولېږدوي او که نامسلمانه انګرېزان غواړي هند ته "تمدن"؛ خو یو ځل پر دې هېواد یرغل کوي او له موږ سره زور ازمايي.

د سړې جګړې زبرځواک شوروي اتحاد او د یوویشتمې پېړۍ بې رقیبه زبرځواک امریکا هم باید دلته راشي، چې د کمونېزم او دیموکراسۍ نسخې موږ ته له ګولیو، باروتو او وینو سره یو ځای راکړي.

دا دېرش کاله هغه موده ده، چې زموږ نسل د جګړو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړانیو اثرات پخپلو حواسو او بدنونو زغمي. اوس هم افغانان سم نه پوهیږي، چې نړیوال دلته سوله غواړي، که د جګړې دوام؟

۱. **روسیه:** روسیې تر ماتې وروسته په افغانستان کې یو داسې حکومت پرېښود، چې یو وزر یې خلقیان وو، چې په اردو او پولیسو کې وو او بل یې پرچمیان، چې په ملکي ادارو او استخباراتو کې واکمن وو. روسان ویریدل چې دغه حکومت به زر د مجاهدینو له خوا نسکور شي، نو ظاهراً یې لویې وسلې؛ لکه سکاډ، لونا او اوراګان ورکړل؛ خو د پردې تر شا یې له نړیوالو لوبغاړو سره دا سازش وکړ، چې روسي وسله باید د روسیې او د هغې د متحدینو پر ضد ونه کارول شي او د یو افغان له خوا د بل افغان پر ضد استعمال شي. روسانو لومړی د خپل دوست حکومت لومړی وزر وایست او له دولت څخه د تنې او دده د ملګریو د وېستلو له لارې یې د نظام د ملاتیر (اردو او پولیس) مات، بېواکه او بې اعتباره کړل.

ډاکتر نجیب، چې په ساده خوښۍ به یې تر دغه ظاهري برې وروسته ویل: "نه خلقي یم او نه پرچمي یم، یو غریب بنده د خدای یم" ، د تنې په ماته یې ځان بې رقیبه فاتح احساساوه، خو خبر نه و چې پرچمیانو ته یو اځې پاتې شو.

روسانو له پخوا نه د افغانستان سیاست له ایډیالوژیکي نه په قومي هغه اړولی و او تولې قومي ملېشې او دببرک کارمل د پرچم ډله یې د شمال د ځواکونو په بنه په یو پراخ ایتلاف کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګري کړل او نظام او حکومت يې له داخله داسې وپاشه، چې روسي وسله رښتيا هم د روسيې پر ضد نه؛ بلکې د يو افغان له خوا د بل افغان پر خلاف تر هغه استعمالېده، چې امريکايان راغلل.

همدا اوس په روسيه کې د افغانستان په اړه درې نظرونه موجود دي:۱). روسي نشنلستان وايي، چې د افغانستان مسئله د روسيې لپاره د تېر تاريخ يوه برخه ده او هيڅ دلچسپي بايد پکې وانه خيستل شي. ۲). بله ډله ليکوالان او څېړونکي دي، او روسي حکومت ته سپارښت کوي، چې په افغانستان کې د يو با ثباته حکومت د ټينګېدو له لارې د خپل امنيت له تضمين سره مرسته وکړي. د دوی په نظر دا د روسيې د امنيت لپاره ښه ده چې په افغانستان کې سوله وي او په نتيجه کې بهرني ځواکونه له افغانستانه ووځي او د روسيې پر لوريې پرمختګ ته زمينه جوړه نه شي. ۳). دريمه نظريه، چې حاکمه او په قدرت کې ده، هغه د روسي حکومت نظريه ده، چې غواړي افغانستان بې ثباته وي، پخپلو جګړو او لانجو اخته وي، او امريکايان او غربيان پکې مصروف وي.دوی فکر کوي چې د دې لارې به د غربيانو اقتصاد او د افغانانو ژوند له منځه لاړ شي او په دې توګه به له غربيانو هغه بدل واخلي، چې دوی ته يې د افغان- روس جګړې پر مهال ور اړولی و او له افغانانو به د خپلو عسکرو د مړينې، د خپل پوځ د ماتې، د خپلې امپراتورۍ د سقوط او د خپل حيثيت د بايلنې بدل واخلي؛ نو لا تر اوسه روسيه په افغانستان کې ثبات نه؛ بلکې د جګړې دوام غواړي. عملاً روس هم غواړي امريکا او لويديځ په افغانستان کې په جګړو کې ښتي وي، چې د منځنۍ اسيا منابعو ته يې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسرسي مخه ډب کړل شي. روسيه د مخدره موادو د زياتيدونکي سيلاب او جنګياليو د ورتګ نه هم په ويره کې ده او دا هم د روسيې پر خلاف د غرب او امريکې يو سازش ګڼي.

۲. **امريکايان** او نور غربي هېوادونه بېلابېلې اجنډاوې لري. ځينې هېوادونه هسې د امريکايانو د خوشحالۍ لپاره حشر ته راغلي دي، چې اساسي رول نه لري او ځينې نورې يې خپلې جلا اجنډاوې لري. د امريکا په باب دوه نظره دي:(۱). دوی د ۹/۱۱ حملې د انتقام لپاره راغلي او چې د دغه بريد عاملين وځپي، دنده يې ختمېږي. (۲). بله نظريه داده، چې د شوروي تر ماتې وروسته، د کلنټن د ولسمشرۍ پر وخت؛ چې امريکا ديوازيني نړيوال زبرځواک په توګه را د بره شوه؛ نو "نويو محافظه کارانو" د "نوې امريکايي پيړۍ پروژه" طرح او دولت او فکري قوتونو ته يې وړانديز وکړ، چې امريکايي مشرتابه د نړۍ د مشرتوب لپاره کافي هم ده او نه هم. دوی داسې طرحې جوړې کړې، چې:

- امريکا دې خپلې هوايي، بحري او فضايي اردوګانې پياوړې کړي.
- نوې او د دقيق هدف ويشتونکې اتومي وسلې دې جوړې کړي.
- د دې وس دې پيدا کړي چې په يو وخت کې په څو جبهو کې وجنګېدای شي.
- پارلمان دې نظامي بودجه زياته کړي.
- دوی دغه ډول نورې طرحې هم وړاندې کړې وې او غوښتل يې چې يو څوک بايد په امريکا بريد وکړي، چې دوی ته د متقابل بريد زمينه جوړه شي. د ۹/۱۱ په باب څه داسې انګېرل کېږي، چې يا خو د امريکا يو خپل سازش دی، چې پخپله يې را منځته کړی دی او يا يې هم کم تر کمه د هغه د پېښېدو مخه نه ده نيولې. د "نوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

محافظه کارانو" د ټیم زیاتره غړي بیا د بوش په حکومت کې لوړ چارواکي شول.

ددې نظریې د بریالیتوب لپاره د بوش ټیم غوښتل، چې ځان په افغانستان کې پیاوړی کړي، چې د نظامي اډو او استخباراتي شبکو له لارې د روسیې پر لور پرمختګ وکړي، د منځنۍ آسیا منابع خپلې کړي، چین کنټرول او وڅاري، د هند او پاکستان د اټومي وسلو څارنه وکړي او د ایران اټومي فعالیت مهار کړي. داسې ګومان کېده، چې امریکا د جګړې دوام ته په بېلابېلو بهانو تر هغې دوام ورکړي، چې خپلو ټولو ستراتېژیکو هدفونو ته ورسېږي.

بارک اوباما، چې ملت ته یې له اقتصادي بحران نه د خلاصون وعدې ورکړې دي، داسې ښکاري چې غواړي، خپلې طرحې محدودې کړي او په افغانستان کې له دیموکراسۍ او نورو ماډرنو شعارونو نه تېر او یوازې په دې اکتفا وکړي، چې القاعده شبکه مختله، دړې وړې او ماته کړي. قدرت ته د طالبانو له انحصاري راګرځېدو مخه ونیسي او بیا له منځ لارو طالبانو سره د جوړې، او د پاکستان، سعودي عربستان او ترکیې په مشوره یو داسې دوست حکومت پرېږدي، چې نړیواله اجنډا ونه لري او دغو هېوادونو ته په ګټه وي.

کله چې په جګړه کې د امریکا سرسام آوره لګښتونو ته وکتل شي، نو په هر صورت ورته عقل دا وایي، چې په افغانستان کې سوله د امریکا په ګټه ده، او که نه وي نو په هغه مورډ نه شو پوهېدای، خو د پورته یادو شوو پلانونو د رښتیاینې په صورت کې هم امریکا ته یو سوله ییز، پیاوړی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

باثباته افغانستان ښه ملګری کېدای شي، نه یو کمزوری او لړزاند.

د امریکا ځینې نور ملګري بېلې اجنډاوې پر مخ بیایي، ځینې یې ممکن د امریکا د اقتصاد د کمزوي کولو له لارې ځان له امریکایي تفوق نه خلاصول په دې کې ویني، چې دلته جګړه دوام وکړي.

۳. **بریتانیا** د هلمند په نا امنیو او د مخدره موادو په سرسام آوره زیاتېدو کې متهمه ده؛ او ښکاري چې دوی له ځینو محلي مخالفینو سره د وسلو او پیسو مرستې کوي او حتی داسې اوازې هم شته، چې انګریزان غواړي په افغانستان کې یوه کنټرول شوې جګړه ماري (Controlled Insurgency) دوام وکړي. که دا رښتیا وي، نو دا نه ده معلومه، چې د امریکا په مشوره دا کار کوي که بې مشورې؛ خو دوه مخې لوبه کوي او په نتیجه کې جګړه اوږدېږي.

۴. **ایران** د امریکایي پوځونو تر راتلو وروسته ډېره ګټه وکړه او افغاني ملګروته یې د افغانستان په حکومت کې ښه غوړه برخه ورسېده او د خپلو حریفانو طالبانو په ماته ډېر خوښ شو؛ خو د امریکا د زیاتې پرمختیا له وېرې غواړي چې امریکا دلته مصروفه وي، چې له یوې خوا یې کمزورې کړي او له بلې خوا یې د ایران پر لور پرمختګ ودروي. له بلې خوا پخپل ځنګ کې د یوه کمزوري ګاونډي د لرلو په خاطر هڅې کوي افغانستان په جګړو او بې امنۍ کې ګېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او بې ثباته او کمزوري پاتې شي. دا پالیسي ایران له افغانستان څخه د روسانو له وتلو راپدېخوا په منظم ډول پر مخ بیایي.

زما یوه دوست راته کیسه کوله، چې د جهاد پر مهال د سولې په مذاکراتو کې د یوه جهادي تنظیم په هیئت کې و. د غونډې په تفریح کې یې د ایران د هغه وخت د بهرنیو چارو له وزیر علي اکبر ولایتي نه پوښتلي وو، چې آیا ګاونډیان په اخلاص له موږ سره مرسته کوي، چې دا لانجه حل شي؟ د ولایتي ځواب دا و: افغانان تر ایران او پاکستان دواړو ډېره وسله لري او که دواړه درګېرې غاړې یې سره جوړې ته ورسېږي؛ نو پخپل ګاونډ کې د دغسې وسله وال او روزل شوي ګاونډي شتون زموږ (ایران او پاکستان) ملي امنیت ته ګواښ دی. که زموږ د ملي ګټو مسئله وي، موږ نه غواړو، چې ستاسو مسئله په جوړه حل شي او که پخپله ابتکار کولای شئ، چې د ځان چاره وکړئ، درته ښه ده.

هغه پوهېده، چې د افغانانو لانجه دومره ژوره ده، چې له نړیوالو او سیمه ییزو پیاوړیو تضمیناتو پرته په جوړه او روغه نشوه حلېدای او څکه روس، ایران او پاکستان داسې لوبه رامنځته کړه، چې هر څه وپاشل شول. ایران تر ننه پورې د بې ثباته افغانستان غوښتونکی دی او دا د خپل ملي امنیت او اقتصادي پرمختګ په ګټه ویني.

۵. **پاکستان** د زیاترو شنونکو په اند تر ټولو پیاوړی لوبغاړی دی. د روس پر ضد افغان جهاد کې د امریکا-غرب او عربو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میلیاردونو ډالرو مرستې ددې هېواد له خوا چپنل کېدې او ځکه یې خپل پوځ او استخبارات ښه پیاوړي کړل. کله، چې نړۍ افغانستان ته شا کړه، پاکستان تر نورو پیاوړی راوخوت. د ژبې، مذهب او اوږدې ګډې پولې د مشترکاتو پر اساس یې لاسونه ډېر ژور راوغځول. پاکستان د افغانستان پر وړاندې ژورې ستراتېژیانې پر مخ وړي او که څه هم له افغانانو سره د شریک تجارت او ګډو مرستو پر بنسټ د ډېرو شتو خاوند کېدای شي؛ خو د ستراتېژیک عمق او د مطلقې برلاسۍ هڅې کوي او تحلیل یې دادی، چې امریکا او غرب به اخر ستړي شي او افغانستان به بې سرنوشته پرېږدي او تر هغه وروسته به د کورنیو جګړو اور لا زیات شي، چې د ښوونځي، پوهنځي، سړک، کلینیک، برېښنا، اوبو او د تمدن له ټولو نښو څخه خلاص یو کنډوالـه هېواد پـه ګاونـډ کـې وربـاتې شي، چې تر "سلو کلونو " به د علاقهٔ غیر په شان بې نظمه او وروسته پاتې وي

۶. **هند** له پاکستان سره د کشمیر ستونزه لري ، غواړي چې د افغان په وینه ورسره د حساب تصفیه وکړي. هند غواړي دلته یو پاکستان ضد حکومت وي. که افغانستان له پاکستان سره په مخالفت کې یو بې ثباته یا با ثباته هېواد وي، هند به یې کومه پروا ونه لري؛ خو که افغان حکومتونه د پاکستان سره دوستان وي، تر دغه ډول با ثباته افغانستانه یې؛ بیا یو کمزوری او بې ثباته افغانستان خوښ دی.

۷. **سعودي عربستان** داسې افغانستان غواړي، چې د پاکستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خوښه او یا لږ تر لږه د پاکستان دوست وي؛ خو د ایران مخالف او ورسره په لانجو کې ګېر وي. عربان هم ممکن وغواړي چې د ایراني شیعه لوړتیا غوښتنې مخنیوی د افغانانو په وینو وکړي. سعودي د مشر مسلمان هېواد په توګه د شوروي پر خلاف د افغان جهاد د لګښتونو نیمایي اقتصادي برخه اوچتوله؛ خو اوس فعال او جدي نه دی او د خپل ګران دوست پاکستان ملي ګټې زموږ تر هغو ډېرې لوړې ګڼي. په هر صورت سعودي کولای شي، افغانستان ته د سولې په راوړو کې یو مهم رول تر سره کړي، او افغانان تل په سعودي دغسې باور کوي.

۸. **ترکیه** : چې کلونه کلونه یې د اسلامي نړۍ مشري کړې ده، د اسلامي هیوادونو په منځ کې امتیازي ځای لري. د شرق او غرب د پولې په توګه یې دواړه دوله شرقي او غربي ارزښتونه ساتلي او په افغانستان کې هم یو مهم رول لري؛ چې هم د ایساف نړیوالو ځواکونو په چوکاټ او هم د افغانستان له سیاسي ډلو سره ښې اړیکي لري. له بلې خوا له پاکستان او منځنۍ اسیا له هیوادونو سره ښې اړیکي لري. که څه هم د پان ترکیزم او اسلامي مشرۍ د لویو او اوږدو پلانونو له مخې خپلې ځانګړې ګټې او اجنداوې لري، خو په دې وخت کې د سولې د هلو ځلو په بریالي کیدو کې یو مثبت رول تر سره کولای شي او افغانان ترې دغسې تمه کوي.

۹. **چین** : چې د افغانستان په ګاونډ کې یو ستر اقتصادي قوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، لـه افغانـستان سـره د لویـو اقتـصادي پـروژو پـه برخـه کې مرسـتـه او ملګرتـوب کـولای شـي او دې تـه لیوالتیـا هـم لـري. کـه څـه هـم ظـاهرا د نظـامي مـسلو سـره دلچـسپي نـه ښـايي خـو پـه سیمـه کـې د امریکـا لـه حـضور او قـوت نـه تـشویش لـري. کلـه چـې چـین پـه افغانـستان کـې پـه سـترو پـروژو کـې شـریکیږي، نـو طبیعـي ده چـې کـم تـر کمـه د دغـو پـروژو او د هغو د خواوشا سیمو د امنیت سره به هم مرسته کوي.

۱۰. **دمخـدره توکـو مافیا** هـم یـوه سـتره او د لـوی تـشویش خبـره ده. د ملګـــرو ملتونـــو د مخـــدره مـــوادو او جرمونـــو دفتـــر (UNODC) د تحقیـق پـه اسـاس پـه تېـرو اتـو کلونـو کـې ۱،۸ ملیونـو افغـاني بزګرانـو تـر ۲۰۰۷ ام کـال پـورې د اپینـو لـه کرونـدې څخـه ۳، ۲ ملیـارده ډالـر ترلاسـه کـړي، تخمینـاً ۱۰۰۰۰- ۱۵۰۰۰ ســوداګرو او قاچاقچیـــانو ۱۸ ملیـــارده ډالـــر لاســـته راوړي دي. خـو نړیوالـو قاچاقچیـانو ۲۰۰-۴۶۰ ملیـارده ډالـر تـر لاسـه کـړي دي. نـو آیـا یـو بیـوزلی هیـواد چـې ۳۰ کالـه جګـړو ځپلـی دی، د ۲۰۰ میلیـارده ګټـونکې مافیـا سـره مقابلـه کـولای شـي، او آیـا دغـسې زوروره مافیـا پـه دې هیـواد کـې سـوله غواړي؟

پـه مجمـوع کـې زیـاتره نړیـوال لوبغـاړي پـه دې هېـواد کـې لـه کـومې دوامـدارې سـولې او بـا ثباتـه نظـام سـره پـه جـدي ډول مینـه وال نـه ښـکاري او کـه کـوم یـو لـه افغانـانو سـره د دوسـتۍ پلانونـه لـري هـم، ددې لپـاره، چـې د افغانـستان لـه سـتراتیژیکي جغرافیـې او جنګیـالي ملـت نـه د خپلـو سـترو موخـو د لاسـته راوړلـو او د خپلـو سیمـه ییـزو او نړیوالـو حریفـانو د ځپلـو لپـاره کـار واخلـي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې نوریې لاغواړي په دې هېواد کې یوه کنټرول شوې جګړه ماري دوام وکړي.

خو افغانانو ته څه کول پکار دي؟ افغانستان د بشري کورنۍ یو مهم غړی دی او د خپل سیاسي-جغرافیوي موقعیت د اهمیت له مخې د نړیوالو د توجه یو مهم مرکز دی چې دیو ځمکني پول په شان د منځنۍ، جنوبي او غربي آسیا او چین ترمنځ لاره جوړوي. د سړې جګړې تر ختم وروسته نور افغانستان له هغې عنعنوي انزوا نه راوتی او یو حایل زون نه دی، چې په تېره پېړۍ کې و،، بلکې د اقتصادي اتصال یوه مهمه کړۍ او د ورېښمو لار ده چې د دې پرا خو سیمو پخپلو منځو او بیا له اروپا او نورې نړۍ سره په وصلولو کې مهم ځای لري:

- د افغانستان له لارې د نل لیکې جوړول به د افغانستان او منځنۍ آسیا ګاز جنوبي آسیا ته ولېږدوي، چې د ټولې سیمې د اقتصادي غوړېدو سره به مرسته وکړي او نړیوالو ته به هم د لویو تجارتونو زمینې جوړې کړي.
- له ایران سره د اوبو او نفتو تبادله هغه څه دي، چې د دواړو هیوادونو په ګټه ده او دلچسپي هم ورسره لري چې د منځنۍ آسیا هیوادونو ته هم غزېدلی شي.
- د افغانستان له لارې د ټرانزیټ پوټنشیل هم ډېر مهم دی : د ازبکستان ۸۰۰ زره ټنه پنبه د اوږدو لارو تر وهلو وروسته بندرونو ته رسېږي او ډېر ټرانسپورټي فیس پرې لګېږي، د دې په مقابل کې پاکستان ډېرې پنبې ته اړتیا لري چې خپلو صنایعو ته وده ورکړي، او ددې دواړو هیوادونو تر منځ دا سوداګري د افغانستان له لارې ممکنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د افغانستان له لارې د اکمالاتو د څنځیر جوړول به د افغانستان، پاکستان او ازبکستان درې واړو عایدات ډېر کړي اود نورو ګاونډیانو لګښتونه به هم راکم کړي.
- افغانستان د ګاونډیو هیوادونو د سرحدونو د امنیت لپاره هم ډېر مهم دی. سوله ییز افغانستان به، ګاونډیان له اضافي امنیتي لګښتونو بچ کړي او د هیوادونو تر منځ پولې به د همکارۍ په زونونو بدلې شي.
- د افغانستان امنیت خواوشا ټولو هیوادونو او هم پخپله افغانستان ته د اقتصادي ښېرازۍ لارې پرانیزي.
- د ایران او ازبکستان سره د افغانستان د ریل ګاډي د جوړېدونکې پټلۍ غزول به د سیمې د هیوادونو د انتقالاتو لګښتونه ډېر راکم کړي. افغانستان به له نړۍ سره ونښلوي او په خپلو پښو د ودرېدو جوګه به یې کړي.
- د افغانستان ثبات او ښېرازي د روسیې لپاره هم ډېرې ګټې لري، لکه:
  - د جنوبي اسیا بازارونو ته له اسانو لارو د رسېدلو په نتیجه کې د روسیې د اقتصاد لا پرمختګ،
  - د روسیې د پولو او ګاونډ د امنیت د ښه کېدو په نتیجه کې د دوی د امنیت ښه والی
  - د مخدره توکو څخه د خلاصون پر لور پرمختګ، او نور.
- افغانستان د چین د پانګونې لپاره یو تر ټولو ښه ځای دی او چین کولای شي د کانونو په راایستلو، لویو برښنا کوټونو او د اوبو د بندونو په جوړولو او د اورګاډي د پټلۍ او لویو سرکونو په آبادولو کې د پانګونې له لارې ډېره ګټه تر لاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- او په پای کې افغانستان د لویدیځ او امریکا لپاره یو ښه او ډاډمن ملګری جوړېدای شي، ځکه زموږ هیواد ذروي وسلې او خطرناکه نړیواله اجنډا نه لري او د لویو قدرتونو لپاره کوم خطر نه جوړوي.

ددې هیواد سیاسي ارزښت هم د هغه د اقتصادي ارزښت په شان ستر دی او د علامه اقبال په وینا د افغانستان ثبات د آسیا ثبات دی او فساد یې د آسیا فساد دی. با ثباته، سوله ییز او پیاوړی افغانستان چې د خود ارادیت خاوند او د داسې پیاوړي قانوني نظام لرونکی وي چې خپلو خلکو ته سوکالي او نېکمرغي راوړي، سیمې او نړۍ ته سوله او د متقابل درناوي او یو د بل په کورنیو چارو کې د نه لاس وهنې پر بنسټ د هیڅ ملت او هیڅ هیواد لپاره تهدید نه، بلکې یو مساوي او با حیثیته شریک وي، هم زموږ د ګاونډیانو، هم د سیمې او هم د نړۍ په ګټه دی. نو ځکه افغانان باید له ټولې بشري کورنۍ او نړیوالې ټولنې څخه وغواړي چې د دغسې افغانستان په جوړولو کې د دوی د عزم درنښت او د پر مختګ، انکشاف او سولې په راوړلو او ټینګښت کې یې مرسته وکړي. په افغانستان کې د پیاوړي مرکزي دولت شتون د مخدره موادو په کنټرول کې هم اساسي رول لري، چې افغانستان، ګاونډیانو، سیمې او نړۍ ته یوه ستره ستونزه ده. په نتیجه کې ویلای شو چې د ټولو اړونده هیوادونو روا ګټې په یوه باثباته، ازاد، خپلواک او واحد افغانستان کې نغښتي دي، افغانان باید حاضر وي چې د هیواد خپلواکۍ، ملي حاکمیت، خود ارادیت، ځمکنۍ بشپړتیا او روا ګټو ته یې د درناوي په صورت کې د ټولو هیوادونو او ملتونو روا ګټو ته درناوی وکړي.

افغانان باید له دغو ټکیو نه په استفادې سره نړۍ ته قناعت ورکړي، چې د سولې ثبات په راوړو کې ورسره مرسته وکړي. سره له دې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیاتره نړیوال د افغانستان په دغه اقتصادي او سیاسي ارزښت پوهېدلي دي، خو له بده مرغه ټول ګورو چې لا هم د افغانانو په کور اور بلېږي او هره ورځ یې ماشومان، ښځې، ځوانان او بوډاګان په بېرحمۍ وژل کېږي او دا وران هیواد لا نور هم ورانېږي. دا بد مرغه جګړه ساده جنګ نه دی او کورني، سیمه ییز او نړیوال بعدونه لري، چې پای ته رسول یې یو عاجل ضرورت، خو ډېر دروند کار دی. افغانان چې ددغه غم دروندوالی او سختوالی تر هر چا شدید احساسوي، په خپل هیواد او ګاونډ کې ډېر ژر د جګړو د دایمي بندېدو پلویان دي او له ټولې بشردوستې نړۍ نه باید وغواړي چې ددې اور په مړه کولو کې یې مرسته وکړي. افغانان باید د نورو ملتونو او هیوادونو لپاره هغه څه وغواړي چې دځانونو لپاره یې غواړي، یعنې: د هیوادونو سوله او ثبات، دولسونو نیکمرغي اوسوکالي او د ملتونو ترمنځ متقابل درناوی اوهمکاري. د همدې ډاډ له لارې دې نړۍ د ځان ملګرې کړي.

که څه هم بشریت لا تر اوسه د معنوي تکامل دې مرحلې ته نه دی رسیدلی، چې جګړې ته په هیڅ حالت کې هم لاس وانه چوي، خو معقول ولسونه او هیوادونه جګړه نوره د مسایلو د حل یواځېنۍ او غوره لاره نه ګڼي. سولې، تفاهم، ډایلاګ او پو ها وي ته د غوره، ارجحو، انساني او موثرو لارو په سترګه ګوري. افغانان باید د نړیوالو دغه معقولې او شریفې انګیزې راوپاروي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا افغان مشران ملت ته هیله ورکولای شي؟

هیلـه او امیـد د انـساني ژونـد تـر ټولـو سـتر محـرک دی. پیغمبران چې د بشریت تـر ټولـو سـتر لارښـوونکي وو؛ هـم هیلـه ورکـوونکي او وېروونکـي (بـشیر او نـذیر) نومـول شـوي دي او ځکـه د جنـت هیلـه او لـه دوزخ وېـره تـر ټولـو لـوی هڅـوونکي فکتورونـه دي، چـې یـو انـسان ورتـه خپـل ژونـد وقـف کـړي. د انساني ژونـد پـه بـاب نهیلـي فیلـسوفان هـم پـه دې ټینگـار کـوي، چې باید بشریت ته ډېرې ښې هیلې او امیدونه ورکړل شي.

د پخـواني یونـان یـوه کیـسه ډېـره مـشهوره ده، وایـي چـې "پانـدوره" یـوه شـهزادگۍ وه. یـو دېـو پـرې مَـېن شـو او ویـې تـښتوله. پانـدوره بـه ټـول وخـت غمگینـه، پـه ژړا او واوېلا وه او یوه شېبه ارامـه نـه وه. دېو چې پوه شو، پاندوره لـه ده سره گوزاره او گډ ژوند نکوي؛ نو پرې یې ښوده او یو بکس یې پـه تحفه کې ورکـړ. دېـو پـر پانـدورې بانـدې دا شـرط کېښود، چې بکس بـه هېڅکلـه نـه خلاصـوي. انـساني فطـرت دی، چې لـه کوم شي منع شـي، هماغـه کـار کـوي. پانـدورې بکـس خـلاص کـړ؛ خـو څـه گوري؟ ماران، لړمان، غونډلان او نور وحشي حشرات. پاندوره پـه چیغـو شـوه او نـه پوهېـده، چـې څنگـه تـرې وتـښتي؛ خـو چې ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماران او لړمان راووتل؛ نو د بکس په تل کې یو روښانه او ځلېدونکی غمی و، هغه غمی هیله وه.

د افغانستان مظلومو او پتمنو خلکو ته دا د پرش کاله د ښکلیو نومونو او عالي شعارونو په بکسونو کې همدغسې ماران او لړمان او آفتونه او زیانونه ورکول کېږي؛ خو متاسفانه هغه څه، چې پکې نشته؛ هغه هیله او امید دی.

په ۱۹۹۲ز کال ما په پېښور کې د افغان مهاجرینو او کوزو پښتنو مقایسه کوله. افغان مهاجرین به له ټولو ستونځو سره-سره خوښ، خوشحاله او روښانه ښکارېدل؛ خو زموږ کوز ورونه به وارخطا، په بیړه او الوتو بڼو کې ښکارېدل؛ خو وروسته نهیلي په دې خوا کې هم عامه شوه.

په ۲۰۰۲ز کې بیا خلکو ته امید او هیله بیا پیدا شوې وه، خپل اولادونه یې په شوق په ښوونځیو کې شاملول او د ژوند، سولې او نېکمرغۍ لپاره امیدواره وو؛ خو ورو-ورو هیلې په نهیلیو بدلې شوې او اوس، چې له هر تعلیم یافته افغان سره کېنې؛ همدا یوه خبره به ترې اورې: "دا وطن نه جوړېږي، این وطن جور نمی شود". دا فکر کېږي، چې ددې نهیلۍ په زېږولو کې کومه ژوره توطیه رول لري. هیله په افرادو، ملتونو او ټولنو کې پر ځان باور زېږوي او نهیلي بې باوري، ویره او ماته.

که څه هم د ABC, BBC او یو بل جرمني چېنل وروستۍ سروې ښوده، چې په افغانانو کې د هیلې کچه لوړه شوې او تر ۷۰٪ خلک هیله لري، چې هېواد یې ښه لوري ته روان دی، له بلې خوا د ایشیا فاونډېشن نوې سروې هم ښایي، چې د افغان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولس د هیله منده کچه لوړه شوې ده؛ خو لومړنۍ سروې د ۲۷ میلیونه افغانانو له منځه یوازې له (۱۵۰۰) کسانو او دویمه د ۲۸۰۰ کسانو د ځوابونو په نتیجه کې تر سره شوې ده. دغه سروې ګانې موږ نه ردوو؛ خو د ټولنې واقعیت ډېر بدل دی او دومره کوچنۍ بېلګې (سمپل سایزونه) د یوه ملت په کچه دومره لویې مسئلې ته ځواب نشي ویلای.

د ولسمشر کرزي ځینې نږدې ملګري هم وایي چې دوی دې مسئلې ته ډېر تشویش لري، او وایي چې ملت ته هیله نه شي زېږولای او دې مسلې پر حکومت د خلکو د بې باورۍ په زیاتوالي کې ډیره برخه لرلې ده.

په هر حال، موږ د متمدنو انسانانو په توګه مسوولیت لرو، چې خپل ملت ته هیله وزېږوو، پر بري یې ډاډمن کړو او د روښانه راتلونکي واقعبینانه طرحې یې مخې ته کېږدو. تر ټولو ډیره دا زموږ د مشرانو دنده ده.

هیله تشه خوشبیني او خوش باوري نه ده. هیله داده، چې یو فرد، یوې ټولنې او یوه ملت ته دا وښیي، چې له ټولو ستونځو سره- سره، چې په مخ کې یې پرتې دي او ټولې ستونځې او چېلنجونه، چې را روان دي، بریالي کېږي او د نېکمرغۍ او هوساینې لپاره یې تکلونه عملي کېږي.

ګاندي د هند مړژواندي ملت ته داسې هیله ورکړه، چې د عدم تشدد او ملکي نافرمانۍ په زور یې انګرېزان د هند له نیمې وچې وایستل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بارک اوباما د امریکا ملت ته د اقتصادي بحران په وخت کې د بدلون او پر هیلې د باور روحیه ورکړه او بېرته یې د اقتصادي شیرازتیا او دوامداره ثبات پر مفکوره ډاډمن کړل. ده خپل کمپاین د (Audacity of Hope) د کتاب له لیکلو پیل کړ.

عقیده، امید او هیله د ملت جوړونې، ثبات، پر بري او نېکمرغۍ د باور او فکري سکون لپاره ضرورت دی. پر دولت د خلکو باور زیاتوي، فعالیت او تحرک زېږوي او کار او زیار ته ولس هڅوي.

افغانان باید بري، سولې، پرمختګ، عدالت او ملت جوړونې ته هیله من کړای شي او ددې هیلې زېږول په لومړي سر کې د دولت او تر هغه ورسته د روڼ اندو، لیکوالو او پوهانو دنده ده.

پښتو متل دی: دنیا په امید خوړل کېږي. امید باور زېږوي او باور ورتیاوې پیاوړې کوي.

راځئ هیله من و اوسو او د پرون او نن په نسبت ډېر د سبا په باب امیدوارونکی فکر وکړو !!!

***

راځئ، هیله من و اوسو او د پرون او نن په نسبت ډېر د سبا په باب امیدوارونکی فکر وکړو !!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتیجه

په دې کتاب کې د افغانستان د نن او سبا ورځې ځینې ستراتیژیکې ستونزې او مسلې په ډېر لنډیز بیان شوې دي، چې د ټولو حل د ثبات او پرمختګ لپاره ضرور دی. او که له همدا اوسه جامع او هر اړخیز علمي او عملي پلانونه ورته جوړ نه شي، زموږ په موجودو ستونزو به نوې او نورې هم ورزیاتې شي. ځینې دا مسلې ډېرې بیړنی او نغدې نه ښکاري، خو سبا به ډېرې سختې، جدي، عاجلې او بیړنۍ وي.

که ثبات نه وي هیڅ بری او ګټه دوام نه شي کولای او هیڅ پرمختګ پر ځای نه پاتې کېږي. خو د افغانستان دایمي ثبات هله راتلی شي، چې سببونه یې په دقیق ډول وڅېړل شي او اوږود مهاله لارې چارې یې وسنجول شي.

دا چې افغانستان زیاتره بې ثباته او دولتونه یې کمزوري وي، ځینې سببونه یې په دې لیکنو کې وڅېړل شول، د مخنیوي اساسي لارې یې دادي چې: **موثر دولت** جوړ، پیاوړی او فعال شي، تر څو **په کور دننه ټولو خلکو ته ښوونه، کار او د ورځني ژوند ټېرولو وسایلو** په برابرولو کې **مسوولانه او د زړه له کومې** کار او نه ستړې کېدونکې هڅې وکړي؛ او **په بهر کې له** ګاونډیانو، سیمې، اسلامي هېوادونو او نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د متوازنو او پرثمره اړیکو له لارې په نړۍ کې د افغانستان وړ ځای ټینګ کړي او د نړۍ د هیوادونو په منځ کې یې یو سیال هیواد کړي.

که ولس په پوهنه سمبال شو او د ژوند لومړنۍ اړتیاوې یې پوره شوې، نو بیا به د نن او سبا ستونزې هم تشخیصولای شي او ملي او هیوادنۍ ګټې هم. دوی به بیا خپل حکومتونه نه ورانوي او د نورو له خوا د لنډمهاله ګټو په بدل کې به د خپلو راتلونکو نسلونو د دایمي تباهۍ په کار کې له پردیو سره مرسته نه کوي. د خپل هیواد د دایمي سولې او ثبات لپاره به د خپلو بیړنیو او لنډ مهاله او کمو شخصي ګټو قربانۍ ته حاضریږي او ملي ګټې به ځکه تر فردي هغو لوړې ګڼي، چې په هغو کې به د ځان او خپلو اولادونو دایمي نیکمرغي نغښتې ویني.

موثر دولت، د باکیفیته پوهنې عامول او خلکو ته کار او عاید پیدا کول د ټولو اوسنیو او سبانیو ستونزو د حل او مخنیوي له اساسي لارو څخه دي.

لوی الله دې نور زموږ هیواد هم موږ ته له ولږې او ویرې څخه د امن کور کړي.

***

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library